

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Elenos Žigaitės
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas
Įmonė kaip civilinės apyvartos objektas ir disponavimo ja
ypatumai

Vadovė: Doc. dr. Lina Mikaloniene
Recenzentas: Lekt. dr. Stasys Drazdauskas

Vilnius
2016

Turinys

ĮVADAS	2
1. Įmonė kaip civilinės apyvartos objektas.....	5
1.1. Įmonės sąvokos vartojimo ypatumai Lietuvoje ir užsienio šalyse.....	5
1.2. Įmonės kaip civilinės apyvartos objekto savininko identifikavimas	15
1.3. Turtinio komplekso specifika, įmonės požymiai ir sudėtis	17
1.4. Įmonei taikomas nekilnojamojo turto režimas.....	23
1.5. Verslo perdavimo samprata	25
2. Įmonės pirkimas-pardavimas kaip verslo perleidimo būdas	27
2.1. Įmonės pirkimo-pardavimo sutarties samprata ir požymiai.....	27
2.2. Ikisutartinių santykių svarba įmonės pirkimo-pardavimo procese	36
2.3. Įmonės pirkimo-pardavimo santykis su akcijų pirkimu-pardavimu	38
2.4. Akcijų pirkimo-pardavimo kvalifikavimo įmonės perleidimo sandoriu galimybė.....	41
2.5. Kreditorių teisių apsauga parduodant įmonę	45
3. Kiti disponavimo įmone būdai– įmonės nuoma ir įmonės hipoteka	48
3.1. Įmonės nuoma kaip disponavimo įmone būdas	48
3.2. Įmonės hipotekos įtvirtinimas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse	55
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	62
SANTRAUKA.....	71
SUMMARY	72

IVADAS

Temos aktualumas ir darbo originalumas. Įmonės kaip turinio komplekso sąvoka ir sandoriai, kurių dalykas – įmonė jau nuo 2001 m. reglamentuojami Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse. Tačiau nors sandoriai su įmone kaip turiniu kompleksu nacionalinėje teisėje įmanomi jau beveik 15 metų¹, tiek mokslininkų, tiek praktikų kartas nuo karto² pabrėžiamas ir iškeliamas faktas, kad įmonių kaip civilinių teisių objektų apyvarta beveik nevyksta, t.y., sandorių su įmone nėra sudaroma daug³, taip pat nedidelis teismų praktikos kiekis rodo, kad ginčai dėl šio objekto taip pat nevyksta, todėl nėra galimybės plėtoti teismų praktikai ar vystyti doktrinai. Tai suponuoja klausimą, ar nacionalinėje teisėje numatyta galimybė disponuoti įmone kaip turiniu kompleksu nėra tik deklaratyvus, praktikoje retai pasitaikantis reiškinys ir kokios teisinio reguliavimo nuostatos galimai užkerta kelią plėstis ir didėti įmonės kaip turinio komplekso civilinei apyvartai. Įmonės, kaip civilinių teisių objekto įtvirtinimas Civiliniame kodekse, be kita ko, iškėlė abejonę, kaip Lietuvoje suvokiamas įmonės terminas. Nors Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įmonė tiesiogiai apibrėžiama kaip civilinių teisių objektas, tačiau kituose teisės aktuose ir net pačiame Civiliniame kodekse šiam terminui suteikiama ne viena reikšmė – pastebima tendencija įmonės terminą vartoti net keliomis prasmėmis. Svarbu ir tai, kad net sandorius su įmone, kaip civilinės apyvartos objektu, reglamentuojančiose normose išvelgiama įmonės subjektiškumo apraiškų⁴ - kalbant apie įmonės pirkimą-pardavimą tuo pačiu metu kalbama apie įmonę kaip subjektą, o tai sukelia teisinio reglamentavimo neaiškumą. Su įmonės (angl. *enterprise*, vok. *das Unternehmen*) sąvokos daugiareikšmiškumo problema susiduriama ir kitose šalyse, vienur įmonės sąvoka taip pat įtvirtinama teisės aktuose, kitur, pavyzdžiui, Vokietijoje, įmonės sąvokos teisės aktuose nepateikiama ir paliekama spręsti teismų praktikai.

Konkrečiai nagrinėjamu klausimu magistro darbų anksčiau rengta nebuvo. Atskiri darbai analizuoja tam tikrus su šia tema susijusius klausimus – įmonės sampratą, suvokiant įmonę kaip civilinių teisių subjektą, taip pat 2008 ir 2012 m. darbuose analizuojami hipotekos reformos klausimai ir problematika, trumpai apžvelgiamas įmonės pirkimo-pardavimo

¹ 1964 m. kodeksas nenumatė galimybės įmonę įkeisti, nuomoti, parduoti, dovanoti.

² Nors konkrečiai nagrinėjama tema Lietuvos doktrinoje darbų nėra daug, tačiau ši problema pabrėžiama ir mokslinėse publikacijose, nagrinėjančiose verslo perleidimą akcijų pirkimo-pardavimo būdu.

³ Pažymėtina, kad net kelis kartus buvo kreiptasi į VĮ Registrų centras su rašytiniais prašymais pateikti informaciją, tačiau tokia informacija apie sandorius, sudarytus su įmone, pateikiama nebuvo, todėl tokią prielaidą teko daryti remiantis ištyrus viešai prieinamą informaciją - el. duomenų bazėse duomenis apie bylas, susijusias su šiuo objektu, taip pat remiamasi kitų mokslininkų straipsniuose ir viešojoje erdvėje nurodomais duomenimis bei komentarais.

⁴ Apie tai kalbama darbo 1.1. dalyje.

sandoris. Mokslinių tyrimų šia tema taip pat nėra gausu – svarbi darbai yra A. Jakutytytės-Sungailienės 2010 m. daktaro disertacija, kurioje nagrinėjami civilinės apyvartos objektų klausimai, apžvelgiami su įmone sudaromi tam tikri sandoriai. Magistro darbas pateikia kiek kitokį požiūrį nei disertacijoje nagrinėjami klausimai, daugiau dėmesio skiriama įmonės sampratos analizės klausimui, o ne jos atskirų elementų analizei, nagrinėjamas įmonės turėtojo sąvokos klausimas, pateikiama verslo perleidimo sampratos analizė, nagrinėjama galimybė kvalifikuoti akcijų pirkimą-pardavimą įmonės pirkimu-pardavimu, taip pat darbe konkrečiai analizuojamas Civiliniame kodekse įtvirtintas įmonės hipotekos sandoris.

Tyrimo tikslas. Darbo tema nulėmė objektą bei tikslą, kurio siekiama atliekamu tyrimu. Darbe siekiama išanalizuoti įmonę kaip civilinės apyvartos objektą, jos bruožus, įmonės sąvokos vartojimą Lietuvoje ir užsienio šalyse bei sudaromų sandorių – įmonės pirkimo-pardavimo, įmonės nuomos, įmonės hipotekos specifiką tam, kad atskleisti įmonės kaip civilinės apyvartos objekto ir disponavimo ja ypatumus.

Darbo uždaviniai: Visose trijose darbo dalyse siekiama išanalizuoti darbo objektą sudarančius klausimus ir juos įvertinti pabrėžiant jų problematiką ir, kur įmanoma, pateikti tam tikras išvagas, galimus reikšmingų temai problemų sprendimus, tame tarpe įvertinant ir Lietuvos bei užsienio valstybių doktriną, teismų praktiką, teisinį reguliavimą bei galimybę vystytis.

1. Pirmoje darbo dalyje siekiama detaliai ir sistemingai išanalizuoti įmonės sąvokos atsiradimą, vartojimo įvairumą nacionalinėje ir užsienio teisėje, atskleisti įmonės kaip turtinio komplekso bruožus, įmonės sudėties ypatumus bei su šiais klausimais susijusias problemas tam, kad išsiaiškinti kaip yra suvokiama įmonė ir kokie jos ypatumai.
2. Antroje darbo dalyje siekiama išanalizuoti Civiliniame kodekse įtvirtintas įmonės pirkimo-pardavimo sandorio nuostatas, jų taikymą, aiškinantis, kuo išskirtinis yra tokio sandorio reglamentavimas.
3. Trečioje dalyje siekiama įvertinti kitų su įmone susijusių sandorių – nuomos ir hipotekos nuostatų aiškinimo ir taikymo ypatybes, įvertinant šių sandorių reglamentavimą.

Tyrimo objektas. Įmonė, kaip civilinės apyvartos objektas, konkrečių sandorių, įtvirtintų Civiliniame kodekse – įmonės pirkimo-pardavimo, įmonės nuomos, įmonės hipotekos reglamentavimo ypatumai. Darbe nebus analizuojami konkurencijos teisės, mokesčių teisės ir darbo teisės klausimai.

Tyrimo metodai. Nagrinėjamai temai atskleisti darbe naudojami tam tikri tyrimo metodai. Plačiai naudojamas darbe yra sisteminės analizės metodas, analizuojant tiek nacionalinių, tiek užsienio valstybių teisės aktų nuostatas, aktualias nagrinėjamai temai. Aiškinantis kaip teisės

aktuose apibrėžiama įmonė, plačiai naudojamas ir lingvistinis metodas. Lyginamasis tyrimo metodas pasireiškia nacionalinio teisinio reguliavimo lyginimu su užsienio šalių teisės aktuose įtvirtintomis nuostatomis ir institutų lyginimu tarpusavyje. Loginis analizės metodas pasitelkiamas nagrinėjant skirtingų teisės mokslininkų nuomones, analizuojant jų darbus bei esamą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir žemesnių instancijų teismų praktiką, kur įmanoma pateikiami pasiūlymai, kurie leistų apsvarstyti ir keisti šiuo metu egzistuojantį teisinį reguliavimą. Darbe naudojamas ir teleologinis metodas, kuris reikalingas nustatant įstatymų leidėjo valią – siekiama išsiaiškinti, koku tikslu buvo nustatomas tam tikras reguliavimas ir įtvirtinami tam tikri institutai.

Tyrimo šaltiniai. Tyrimui atlikti naudojami Lietuvos mokslo šaltiniai bei užsienio mokslininkų darbai, nacionaliniai, ES ir kitų valstybių teisės aktai, esama teismų praktika. Reikšminga darbiui jau minėta dr. A. Jakutytės-Sungailienės disertacija. Sąvokų ir apibrėžimų vartojimo įvairumo bei raidos atskleidimui analizuojami tiek galiojantys teisės aktai – Akcinių bendrovių įstatymas, Įmonių bankroto įstatymas, Įmonių restruktūrizavimo įstatymas, Individualių įmonių įstatymas, tiek jau nebegaliojantys teisės aktai – Firmų vardų įstatymas, Įmonių įstatymas. Be kita ko, darbe analizuojami Vokietijos, Rusijos, Austrijos įstatymai. Analizuojamas ir Rusijos Federacijos civilinis kodeksas, kadangi daugelis sandorių su įmone Lietuvoje reglamentuojančių nuostatų, padarius tam tikrus pakeitimus, yra analogiškos šiam kodeksui. Teismų praktika nagrinėjamu klausimu nėra gausi – apžvelgiama vos keletas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių, nagrinėjant galimybę akcijų pirkimo-pardavimo sutartį kvalifikuoti įmonės pirkimo-pardavimo sutartimi, remiamasi Vokietijos teismų praktika. Įmonės sampratai ir sąvokai apibrėžti analizuojami Vokietijos, Rusijos, Gruzijos mokslininkų darbai, nagrinėjant akcijų pirkimo-pardavimo kvalifikavimo įmonės pirkimu pardavimu galimybę, svarbūs V. Bitės moksliniai darbai, J. Kiršienės ir K. Keručio straipsnis.

1. Įmonė kaip civilinės apyvartos objektas

1.1. Įmonės sąvokos vartojimo ypatumai Lietuvoje ir užsienio šalyse

Visų pirma pati įmonės samprata imta nagrinėti ekonomikoje ir jos mokslininkų darbuose, kadangi įmonės kategorija (ekonomistų darbuose dažnai dar vadinama firma) ir įmonės teorija atsirado ekonomikos moksle. Ekonomistai apibrėžia įmonę kaip ekonominį vienetą – verslo organizaciją, kurioje vyksta gamybos procesas⁵, reikšmingą socioekonominę veiklą⁶, taip pat, svarstant įmonės apibrėžimą, ekonomistai įvardino įmonę ir kaip teisinę fikciją, kaip tinklą įvairių sutartinių teisinių santykių su įvairiais individais – darbuotojais, tiekėjais, klientais, kreditoriais, kuri taip pat apibrėžiama per dalomąsias reikalavimo teises į turtą ir organizacijos pinigų srautų judėjimą ir kuri gali būti parduodama nereikalaujant kitų sutartinių santykių šalių leidimo. Amerikiečių ekonomistai pabrėžia, kad įmonė (firma) jokių būdu nėra individas (subjektas), o tik teisinė fikcija⁷. Y. Biondi teigia, jog įmonė yra tokia kategorija, kuri apjungia įvairias mokslo šakas, tarp jų ir apskaitą su ekonomika ir teise, kadangi įmonės kategorija pažįstama visoms trimis disciplinoms. Šis mokslininkas įmonę apibūdina pabrėždamas tai, kad įmonė – tai dinamiška sistema, apibrėžiama per tam tikrus ekonominius ir piniginius procesus, kuriais generuojamos tam tikros pajamos tam tikroje dinamiškoje ir kompleksiškoje ekonominėje realybėje⁸. Įgyvendinant privatinės teisės paskirtį formalizuoti ekonominę apyvartą, susiklostę ekonominiai santykiai turėjo atsispindėti ir teisėje. XX a. viduryje pradėta ekonominė teisės analizė⁹ turėjo įtakos tam, kad įmonės (firmos) teorija taptų ir klausimu, nagrinėjamu teisės mokslo. Būtent dėl tokios teisės analizės privatinėje teisėje įsivyravo požiūris, kad įmonė – tai ekonominės veiklos organizavimo būdas, kuris sujungia įvairius tokioje veikloje dalyvaujančių asmenų interesus – vadovų, investuotojų, kreditorių, darbuotojų. Toks veiklos organizavimo būdas yra ilgalaikis, vykdomas tam tikrai pridėtinei vertei sukurti, o tai pasiekama aktyviai dalyvaujant rinkoje, gaminant produkciją, kuri tenkintų visuomenės poreikius, o tuo pačiu būtų tenkinami ir įmonės akcininkų, darbuotojų ir

⁵ WONNACOTT P., WONNACOTT, R. *Mikroekonomika*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 1998, p. 553.

⁶ BIONDI, Y. *The Governance and Disclosure of the Firm as an Enterprise Entity* [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2231340>>.

⁷ JENSEN, M. C., MECKLING W.H. *Agency costs and the theory of the firm*. Journal of financial economics 3. Amsterdam: North-Holland Publishing Company, 1976, p. 311.

⁸ BIONDI, Y. *The Governance and Disclosure of the Firm as an Enterprise Entity* [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=2231340>>.

⁹ COASE, R. *The Nature of the firm* [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/stable/pdf/2626876.pdf?acceptTC=true>>.

valdytojų interesus uždirbti¹⁰. Šiai organizacijai suteikus pelno siekiančio juridinio asmens teisinę formą, palengvinamas įmonės ekonominės veiklos vykdymas, kadangi suteikiama įmonėje dalyvaujančių asmenų teisinė apsauga¹¹. Įmonės kaip ekonominio vieneto, gamybinės-ūkinės ir socialinės sistemos sąvoka persipynė su juridinio asmens, kaip tokios ekonominės organizacijos teisinės formos sąvoka ir sukėlė tokio termino nevienareikšmiškumą, nes terminas „įmonė“ pradėtas naudoti apibūdinant tiek turtinį kompleksą, objektą, tiek juridinį asmenį¹². Literatūroje toks platus sąvokos vartojimas aiškinamas tuo, kad ekonominėms sąvokoms versle teikiama pirmenybė prieš teisinės sąvokas, o įmonės sąvoka pirmiausia vartojama ekonomine prasme, tačiau analizuojant teisinę šios sąvokos pusę, ji pirmiausia asocijuojasi ne su teisės objektu, o su subjektu¹³.

Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 1.110 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad įmonė – tai nekilnojamas daiktas, verslu užsiimančiam (pelno siekiančiam) asmeniui priklausanti turto ir turtinių bei neturtinių teisių, skolų ir kitokių pareigų visuma, galinti būti civilinių teisių objektu¹⁴. Tame pačiame straipsnyje yra minima ir turtinio komplekso, kaip civilinių teisių objekto, sąvoka, kuri taip pat bus svarbi šiame darbe. Turtinis kompleksas Civiliniame kodekse apibrėžiamas kaip bendros ūkinės paskirties vienijamų daiktų visuma. Iš įmonės sąvokos, pateiktos 1.110 straipsnyje, galima būtų daryti išvadą, kad įmonės sąvoka Lietuvoje vartojama apibrėžti daiktą, civilinės apyvartos objektą, kuriuo galima disponuoti – pirkti, parduoti, išnuomoti, įkeisti, dovanoti, paveldėti.

Terminas „įmonė“ vartojamas ir kituose Civilinio kodekso straipsniuose. CK 3.88 str. 1 d., 3.91 str. įtvirtinamas įmonės kaip bendrosios jungtinės sutuoktinių nuosavybės objekto statusas, CK 3.245 str. 1 d. įtvirtina galimybę administruoti neveiksnaus tam tikroje srityje ar ribotai veiksnus tam tikroje srityje asmens įmonę, kaip objektą, kuriam gali būti reikalinga turto administratoriaus priežiūra, CK 2.29 straipsnyje taip pat numatytas nežinia kur esančio asmens įmonės administravimas. CK ketvirtojoje knygoje nuo 2012 m. įtvirtinta galimybė įkeisti įmonę, CK penktojoje knygoje numatyta galimybė paveldėti individualią (personalinę) įmonę. Civilinio kodekso šeštoji knyga numato įmonės pirkimo-pardavimo galimybę, įmonės pardavimo aukcione galimybę, įmonės nuomos galimybę.

¹⁰ RAISER, T. *The Theory of Enterprise Law in the Federal Republic of Germany*, p. 123. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/840186?seq=1#page_scan_tab_contents>.

¹¹ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 51.

¹² *Ibid.*, p. 43.

¹³ ABRAMAVIČIUS, A., MIKĖLĖNAS, V. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998, p. 252-253.

¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000. nr. 74-2262.

Iki 2004 m. sausio 1 d. galiojusiam 1990 m. Įmonių įstatyme įmonė buvo apibūdinta kaip savo firmos vardą turintis ūkinis vienetas, įsteigtas įstatymų nustatyta tvarka tam tikrai ūkinei komercinei veiklai¹⁵. Iš šios sąvokos matyti, kad įmonės sąvoka 1990 m. įstatyme buvo vartojama apibūdinti juridinį asmenį, civilinių teisinių santykių subjektą. Tačiau tame pačiame straipsnyje nurodoma, kad įmonę sudaro medžiaginių-daiktinių, finansinių ir nematerialių aktyvų, jos teisių ir pareigų kompleksas – t. y. įmonė suvokiama kaip objektas. Be to, įstatymo 6 straipsnyje terminas „įmonė“ vartojamas įvardijant visas juridinių asmenų formas, „rūšis“ – individualią (personalinę) įmonę, tikrąją ir komanditinę ūkinę bendriją, akcinę ir uždarąją akcinę bendrovę, valstybinę (vietos savivaldybės) įmonę. Tai reiškia, kad jau 1990 m. įstatyme įmonė turėjo kelias reikšmes, šis terminas naudojamas apibūdinti tiek įmonę kaip civilinių teisių objektą, tiek kaip civilinių teisių subjektą, tiek jo rūšį.

2001 m. įsigaliojęs Civilinis kodeksas nors iš esmės ir siekė įtvirtinti įmonės kaip civilinių teisių objekto sampratą, tačiau įmonės sąvokos daugiareikšmiškumo vis tiek nepanaikino – kai kuriuose kodekso straipsniuose galima rasti užuominų į įmonės kaip civilinių teisių subjekto sąvoką. Tokią situaciją kritikuoja Romualdas Stanislovas, teigdamas, jog Civilinio kodekso 2.33 straipsnis, kuriame įmonė yra vadinama juridiniu asmeniu („*Juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė <..>*“) nusižengia bendrai komercinės teisės problematikos logikai ir dėstymo nuoseklumui¹⁶. Žiūrint į kitas Civilinio kodekso normas, taip pat galima pamatyti, kad įmonė kaip terminas vartojamas ne vien civilinių santykių objektui apibrėžti. Pavyzdžiui, Civilinio kodekso 6.185 straipsnyje minimas terminas įmonės kaip verslininkai, įvairiuose šeštos knygos straipsniuose terminas „įmonė“ vartojamas sutarties šaliai, t. y. teisinių santykių subjektui apibūdinti – energijos pirkimo-pardavimo, franšizės, komiso, distribucijos sutartyse. Visa tai suponuoja teiginį, kad terminas „įmonė“ Lietuvos teisiniame reglamentavime nėra naudojamas tik viena prasme. Doktrinoje pateikiama nuomonė, kad terminas „įmonė“ Lietuvos teisiniame reglamentavime gali būti suprantamas trejopai: a) kaip pelno siekiančių ūkio subjektų visumos apibendrinantis pavadinimas (pvz. įmonių teisė); b) kaip juridškai autonominis komercinis ūkinis vienetas (tam tikrų civilinių teisių ir pareigų turėtojas) – civilinių teisinių santykių subjektas; ir c) kaip gamybos, prekybos ar kitokios komercinės veiklos objektas, kurį sudaro trijų komponentų visuma: pirma, medžiaginės-daiktinės vertybės – statiniai, įrenginiai, mašinos, žaliavos, pagaminta produkcija, antra, finansiniai aktyvai – piniginės lėšos, vertybiniai popieriai, ir trečia – nematerialios vertybės, pavyzdžiui, darbuotojai¹⁷. Būtent pastaruoju minėtu pavyzdžiu (kaip gamybos, prekybos ar kitokios

¹⁵ Lietuvos Respublikos įmonių įstatymas. *Žinios*, 1990, nr. 14-395.

¹⁶ STANISLOVAITIS, R. *Komercinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 30.

¹⁷ ŠATAS, J. *Komercinės teisės subjektai*. Kaunas: Technologija, 1998, p. 28.

komercinės veiklos objektas) įmonė suprantama kaip civilinių teisių objektas CK 1.110 straipsnio prasme.

Įmonės termino vartojimas tiek teorijoje, tiek praktikoje yra gana įvairus, priklausomai nuo teisės šakos, kurioje vartojamas šis terminas – finansų, administracinės, darbo teisės kontekste terminas „įmonė“ dažniausiai vartojamas ūkio subjektui apibrėžti¹⁸. Neretai terminas „įmonė“ vartojamas įvardinti bendrovę ar kompaniją, kaip pastarųjų terminų sinonimas, kuris apibūdina civilinės apyvartos dalyvį. Žvelgiant į kitus įstatymus, matoma tendencija įmonės sąvoką vartoti būtent tam tikrų santykių subjektui apibrėžti. Smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymo 2 straipsnis pateikia įmonės kaip juridinio asmens, vykdančio ūkinę komercinę veiklą, sąvoką¹⁹. Įmonių bankroto įstatyme²⁰ ir Įmonių restruktūrizavimo įstatyme²¹ terminas „įmonė“ vartojamas apibūdinant visų rūšių juridinius asmenis, įregistruotus Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka. Akcinių bendrovių įstatymo 2 straipsnyje²², Individualių įmonių įstatymo 1 straipsnyje²³ įmonė vartojama juridinių asmenų teisei formai apibrėžti, įmonės terminas Akcinių bendrovių įstatyme vartojamas bendrovės apibrėžime – tai įmonė, kurios įstatinis kapitalas padalintas į dalis.

Teismų praktika apibrėžiant įmonę nėra gausi. Vienoje iš senesnių nutarčių, kuomet dar nebuvo įsigaliojęs 2001 m. Civilinis kodeksas, suteikęs visoms įmonėms juridinio asmens statusą, svarstomas ir analizuojamas įmonės sąvokos daugiareikšmiškumas, individualios įmonės savybės, pasisakoma, kad teisine prasme įmonė yra savarankiškas teisės subjektas, įstatymų nustatyta tvarka įsteigtas tam tikrai ūkinei-komercinei veiklai. Tačiau kalbant apie neinkorporuotą – individualią įmonę žodis „įmonė“ asocijuojasi ne su savarankišku subjektu, o su fizinio asmens – komersanto, verslininko individualia komercine ūkine veikla. Komersantas, verslininkas yra fizinis asmuo, o ne individuali (personalinė) įmonė. Pati įmonė šiuo atveju yra tik fizinio asmens verslo teisinė forma, tam tikra fizinio asmens komercinė ūkinė veikla. Ta aplinkybė, kad komersantas, užsiimantis verslu individualios (personalinės) įmonės forma, privalo laikytis tam tikrų reikalavimų, taikomų pelno siekiantiems juridiniams asmenims – įregistruoti individualią (personalinę) įmonę, vesti įmonės balansą, suteikti įmonei firmos vardą, – nėra pagrindas teigti, kad teisinių santykių subjektas yra individuali (personalinė) įmonė, o ne fizinis asmuo – verslininkas. Tokiais atvejais žodis „įmonė“ suprantamas ne kaip savarankišką teisinių santykių subjektą žyminti sąvoka, o tik kaip fizinio

¹⁸STANISLOVAITIS, R. *Komercinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 31.

¹⁹ Lietuvos Respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymas. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 109-2993.

²⁰ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 31-1010.

²¹ Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 31-1012.

²² Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 64-1914.

²³ Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 112-4491.

asmens verslo teisinė forma, neturinti savarankiško teisinio statuso ir nesanti savarankišku, atskiru asmeniu. Teisinių santykių subjektu tiek privatinėje, tiek ir viešojoje teisėje pripažįstamas būtent individualios (personalinės) įmonės savininkas, o ne pati įmonė²⁴. Kitoje nutartyje, priimtoje jau įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kalbėdamas apie individualią įmonę, kaip jau turinčią juridinio asmens statusą, pripažino jos dvejopą statusą – apibrėžė ją kaip civilinių teisinių santykių objektą, pažymėdamas, kad individuali įmonė yra ne tik teisės subjektas (juridinis asmuo), galintis savo vardu įgyti ir turėti teises bei pareigas (CK 2.33 straipsnio 1 dalis), bet ir civilinių teisių objektas (CK 1.110 straipsnio 1 dalis), atskiras specialaus režimo nekilnojamas turtas (turtinis kompleksas), nuosavybės teise priklausantis jos savininkui. Skirtingai nei bendrovių atveju, kuriose asmens dalyvavimas juridiniame asmenyje išreiškiamas per turimų akcijų nuosavybės teisę (Akcinių bendrovių įstatymo 3 straipsnio 1 dalis), individualios įmonės savininko dalyvavimas individualioje įmonėje išreiškiamas per pačios įmonės priklausomybę fiziniam asmeniui²⁵.

R. Stanislovas, apibendrinamas teismų praktiką ir įvairių šalių įstatymus, kaip įmonės požymį išskiria tai, jog įmonė traktuojama kaip savininko turtas, jo nuosavybė, savarankiškai dalyvaujanti civilinėje apyvartoje ir atskiriama nuo kito verslininko (įmonininko) turto. Įmonę valdo specialiai paskirti vadovai, samdomi asmenys, įgalioti savininko, įmonė yra autonomiška ir dalyvauja civilinėje apyvartoje kaip nepriklausomas objektas pagal jai suteiktas teises. Tačiau tokios teisės įmonei nesuteikia savarankiško teisės subjekto statuso, teisių ir pareigų. Įmonės aktyvas ir pasyvas yra verslininko teisės ir pareigos, o įmonės savininkas (įmonininkas) yra įmonės kreditorius ir skolininkas²⁶.

E. Barausko nuomone, įmone galima vadinti ir tam tikrą turto dalį. Kaip pavyzdį jis pateikia vienai akcinei bendrovei priklausančias dvi gamyklas, gaminančias tos pačios rūšies, tačiau skirtingo prekės ženklo prekes. Abi šios gamyklos atskirai sudaro atskirus funkcionavimo prasme turtinius kompleksus, kurie neturi subjektiškumo, tačiau turi kitą savybę – kaip vientisas kompleksas, susidedantis iš pastatų, statinių, žaliavų, atsargų, įrenginių, produkcijos, duoda pajamas, su šiuo kompleksu susiję jo savininko turima teisė naudotis žemės sklypu ant kurio stovi gamykla, reikalavimai ir skolos, atsiradę dėl komplekso veiklos, teisės į prekės ženklą bei kitos turtinės ir neturtinės teisės. Toks savarankiškas turtinis kompleksas, E. Barausko teigimu, pasaulyje yra jau seniai laikomas patraukliu verslo

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje A. K. v. L. K., Nr. 3K-3-445/2001.

²⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje M. įmonė „Mejota“ v. R. A. G., Nr. 3K-3-69/2014.

²⁶ STANISLOVAITIS, R. *Komercinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 33.

objektu²⁷. Šiam požiūriui pritartina, darbe tai bus nagrinėjama plačiau, tačiau taip pat bus aptariamas turtinio komplekso nedalumo požymis, todėl svarstyta, ar toks teiginys būtų priimamas kitų teisės mokslininkų ir, jų nuomone, neprieštarautų įmonės kaip turtinio komplekso paskirčiai.

Gerhard Bebr, apibūdinamas įmonės sampratą Europos Bendrijų teisėje išskyrė ekonominę bei teisinę įmonės sampratas²⁸. Nagrinėdamas įmonės sąvoką Anglijų ir plieno bendrijos steigimo sutarties kontekste, šis autorius pažymėjo, kad sutartyje atkreipiamas dėmesys į ekonominę įmonės veiklą, o ne į teisinę jos formą. Paul L. Davies, nagrinėdamas įmonės sąvoką teigia, kad pati sąvoka „įmonė“ teisiškai neturi tam tikros griežtos teisinės reikšmės. Autorius įmonę suvokia kaip grupės asmenų asociaciją dėl tam tikrų tikslų, dažniausiai – dėl ekonominių²⁹.

Vokiečių mokslininkų Dr. D. Beisel ir Dr. H. Klumpp teigimu, įmonės sampratos paieška teisėje yra ilgas, varginantis ir net beprasmis procesas – Vokietijos įstatymų leidėjas nemanė esant reikalinga apibrėžti įmonės sąvoką, todėl Vokietijos civilinėje teisėje iš viso nėra tikslaus įmonės sampratos įtvirtinimo. Tą buvo stengiamasi ištaisyti teismų praktika, surasti bendrą visai civilinei teisei įmonės sąvokos apibrėžimą, tačiau tokie veiksmai nebuvo iki galo sėkmingi. Vis dėlto, Vokietijos teismai pripažįsta įmonę deliktinių santykių ir sandorių objektu. Siekiant atskleisti įmonės sąvoką, mokslininkų nuomone, ją derėtų sieti su verslo sąvoka, tada įmonė būtų suprantama kaip ekonominis vienetas, valdomas verslininko, įsigijimo kaštais. Įmonė turi būti suvokiama kaip turto ir teisių, faktinių santykių ir patirčių bei verslo veiklos visuma, taip pat įmonę sudaro ne vien jos vidinis turtas, vidiniai santykiai, bet ir išoriniai ryšiai su aplinka. Galiausiai pateikiama išvada³⁰, kad įmonė, nepaisant jos apibrėžimo trūkumo ir neaiškaus sąvokos reglamentavimo, gali būti civilinių teisinių santykių subjektu – įgyti, perduoti ar kitaip disponuoti savo turtu, tačiau būdama subjektu ji gali būti ir objektu – pačią įmonę galima pirkti, perduoti ar kitaip ja disponuoti, o tai, manytina, taip pat suponuoja įmonės sampratos ir teisinio reguliavimo neapibrėžtumą, kai kalbant apie tą patį reiškinių, jis yra suvokiamas ir kaip civilinės teisės subjektas, ir kaip objektas. Kitas Vokietijos mokslininkas J. Gierke pasiūlė trejopą įmonės sampratą: a) įmonė kaip ūkinė veikla; b) visi rezultatai, sukurti vykdant tokią ūkinę veiklą tam tikroje srityje, įskaitant daiktus ir turtines

²⁷ BARANAUSKAS, E. *Įkeitimo teisinis reguliavimas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01S), Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 85.

²⁸ BEBR, G. *The concept of enterprise under European Communities: legal effect of partial integration*. 1961 [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 5 d.]. Prieiga per internetą <<http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2886&context=lcp>>.

²⁹ DAVIES, P. L. *Gower and Davies' principles of modern company law*. London: Sweet & Maxwell, 2003, p. 3.

³⁰ BEISEL, D., KLUMPP H.H. *Der Unternehmenskauf*. München: Verlag C. H. Beck, 2003, p. 5.

teises; c) įmonė kaip asmenų, užsiimančių ūkine veikla, susivienijimas³¹. Jo teigimu, šiuolaikinėje Vokietijos teisėje formuojasi unitarinės įmonės sampratos požiūris, kuomet įmonė suprantama kaip turtinis vientisas kompleksas, susidedantis iš materialaus turto, komercinių paslapčių, įmonės struktūros, klientų, dalykinės reputacijos, tačiau ilgą laiką Vokietijos teisės sistemoje egzistavo požiūris, jog įmonė – tai skirtingų turto vienetų suma, įmonės objektai buvo laikomi savarankiškais objektais, o ne viena visuma, taip pat į įmonės sąvoką įėjo tik turtas, bet ne skolos ir įsipareigojimai³².

Prancūzijoje įmonė siejama labiau su ekonomikos mokslu, nei laikoma teisine kategorija, todėl įmonės kaip turtinio komplekso sampratos Prancūzijos teisėje nėra³³.

Gruzijoje taip pat susiduriama su ta pačia įmonės apibrėžimo ir termino daugiareikšmiškumo problema kaip ir Lietuvoje – iki 2008 m. Gruzijos Verslininkų įstatyme terminas „įmonė“ buvo vartojamas subjektui apibrėžti, tačiau po 2008 m. pakeitimų šis įstatymas nebepateikė įmonės sąvokos, palikdamas vietos abejonėms, kaip vertinti šią sąvoką³⁴. Tačiau to paties įstatymo 2 straipsnio 3 dalis įmonės sąvoką vartoja juridinių asmenų teisinėms formoms nurodyti. Gruzijos mokslininkai kritikuoja tokį apibrėžimą. Dalis Gruzijos mokslininkų įmonę apibrėžė kaip universalią verslo organizavimo formą, kurioje turi būti atskiriama įmonė ir veiklą vykdančias, teises ir pareigas prisiimantis asmuo (mūsų mokslininkų įvardinamas „įmonininko“, „verslininko“ sąvoka). Gruzijos mokslininkai pateikia savo įmonės apibrėžimą – tai organizuota nepriklausoma ekonominė-teisinė vienovė, kurioje dalyvauja asmenys, nuosavybė, įsipareigojimai ir ekonominė veikla, orientuota į pelno siekimą. Matyti, kad konkrečiame nuomone – ar įmonė tai yra civilinių teisinių santykių subjektas, ar objektas, nėra pateikiama³⁵.

Austrijos Civilinio kodekso 1 str. 2 d. numatoma įmonės sąvoka – tai bet kokia nepriklausoma, stabili organizacinė struktūra, vykdančią ekonominę veiklą, nepriklausomai nuo to, ar ji yra, ar nėra pelno siekianti organizacija³⁶. Tokia įmonės samprata išskirtinė tuo, kad įmone laikoma yra ir ne pelno siekiantis juridinis asmuo, kai tuo tarpu dažniausiai, įmonę suvokiant kaip civilinių teisių subjektą, kalbėdami apie įmonę, įvairių šalių mokslininkai turi

³¹ ЕРШОВА, Е. А. ОВЧИННИКОВА К. Д., *Предприятие (бизнес) в современном экономико-правовом обороте*. М: Статут, 2006. Iš: JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 53.

³² *Ibid.*, p. 53.

³³ SAVATIER, R. *La théorie des obligations, vision juridique et économique*. Paris: Tiers-Monde, 1967. Iš: JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 52.

³⁴ JINORIA, K. *The definition of business enterprise overview of legal and economic approaches*. European Scientific Journal, November, 2014, p. 131.

³⁵ *Ibid.*, p. 132.

³⁶ Unternehmensgesetzbuch (UGB) (Austrijos įmonių kodeksas). [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 17 d.]. Prieiga per internetą: <[https://www.jusline.at/Unternehmensgesetzbuch_\(UGB\).html](https://www.jusline.at/Unternehmensgesetzbuch_(UGB).html)>.

omenyje tik pelno siekiančius juridinius asmenis. Mokslininkai teigia, kad tam tikrais atvejais ne pelno siekiančios organizacijos teikia paslaugas tokiu pačiu profesionalumu ir derybine galia kaip ir pelno siekiantys asmenys³⁷. Rumunijoje įmonė suvokiama kaip organizuota veikla, kuria siekiama gaminti ar prekiauti prekėmis ar teikti paslaugas, nepriklausomai nuo to, ar galutinis įmonės tikslas yra pelno gavimas, ar tokio tikslo įmonė neturi³⁸. Pažymėtina, kad ir Lietuvos Respublikos įstatymuose galima rasti terminus „valstybės įmonė“, „savivaldybės įmonė“: Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių įmonių įstatymo 2 str. 1 d. valstybės įmonę apibrėžia kaip iš valstybės turto įsteigtą arba įstatymų nustatyta tvarka valstybei perduotą įmonę, kuri nuosavybės teise priklauso valstybei ir jai perduotą ir jos įgytą turtą valdo, naudoja bei juo disponuoja patikėjimo teise³⁹. Galima daryti išvadą, kad terminas „įmonė“ ir Lietuvos teisės aktuose vartojamas ne tik privatiems, bet ir viešiesiems juridiniams asmenims apibūdinti.

Rusijos Federacijos civilinis kodeksas įmonės sąvoką apibrėžti vartoja turtiniam kompleksui, skirtam vykdyti ekonominę, komercinę veiklą. Į įmonės, kaip turtinio komplekso sąvoką čia įeina bet kokios rūšies turtas, skirtas vykdyti įmonės veiklą, įskaitant žemę, statinius, pastatus, kitas konstrukcijas, įrenginius, įrankius, medžiagas, produkciją, teises, reikalavimo teises, skolas, teises į ženklus, individualizuojančius įmonę, jos produkciją, darbus ir paslaugas ir kitas išskirtines teises⁴⁰. Tačiau nors Rusijos teisinėje literatūroje bei teisės aktuose terminas „įmonė“ vartojamas ir teisės subjektui apibūdinti, pažymėtina, kad Rusijos Federacijos CK įtvirtina įmonę kaip vientisą turtinį kompleksą tik kaip teisių objektą, bet ne subjektą. Pati įmonė Rusijos Federacijos civilinio kodekso prasme nėra juridinis asmuo, todėl jokių teisių ir pareigų negali turėti, vadinasi į turtinį kompleksą įeinančios turtinės teisės ir skolos, atsiradusios iš prievolių, susijusių vykdant įmonės kaip turtinio komplekso veiklą, yra paties įmonės savininko teisės ir skolos⁴¹. Tiesa, Rusijos mokslininkai įmonę laiko užbaigtu prekybiniu (gamybiniu) ciklu, kuris gali būti perleidžiamas nepakitęs, todėl Rusijoje kai kurių mokslininkų kritikuojamas dalies įmonės kaip turtinio komplekso perleidimas, vyrauja nuomonė, kad tik perleidžiant visą įmonę kaip turtinį kompleksą, galima vienu metu perleisti

³⁷ BEIG, D. *Austria – the Reform of Commercial Law*. European Review of Contract Law, 2007. [interaktyvus] [žiūrėta: 2016 m. vasario 17 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.deepdyve.com/search?query=austria+the+reform+of+commercial>>.

³⁸ GHEORGHE, C. *New Concepts in Romanian Private Law: the Enterprise*, 2012, p. 317. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. kovo 11 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=224534>>.

³⁹ Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 102-2094.

⁴⁰ The Civil Code of the Russian Federation (Rusijos Federacijos civilinis kodeksas) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com/>>.

⁴¹ БРАГИНСКИЙ, М. И., ВИТРЯНСКИЙ, В. В. *Договорное право. Книга вторая. Договоры о передаче имущества*. Iš: JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 52.

ūkinę-komercinę veiklą, dalykinę reputaciją, darbo jėgą ir klientus⁴². Tačiau Rusijos Civilinio kodekso 132 str. 2 d. numatoma, kad ir įmonės dalis gali būti pirkimo-pardavimo, hipotekos, nuomos ar kitų sandorių objektu⁴³. Lietuvoje įmonės kaip civilinių teisių objekto režimą nustatančios nuostatos yra panašios į Rusijos civilinio kodekso nuostatas – yra pagrindo manyti, kad Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas įtvirtina ir perima Rusijos CK priimtą įmonės sampratą.

CK 6.402 straipsnyje įtvirtinamas su pardavimo objektu – įmone, susijusių pardavėjo teisių (teisės į firmos vardą, prekių ar paslaugų ženklą, teisės, kurios pardavėjui priklauso pagal licencines sutartis) perleidimo režimas. E. Baranausko teigimu, šių teisių ir pareigų turėtoju gali būti tik asmuo – civilinių teisinių santykių subjektas, o iš to galima daryti išvadą, kad perduodamas objektas – įmonė – neturi civilinio teisinio subjektiškumo, t. y. nėra civilinių teisinių santykių subjektas. Tik tada, jei įmonę 6.402 straipsnio prasme laikysime civilinių teisinių santykių objektu, – turtiniu kompleksu, o ne subjektu – juridiniu asmeniu, šio straipsnio nuostatos bus logiškai paaiškinamos⁴⁴. Taip pat 6.536 str., reglamentuojantis įmonės nuomą, paneigia įmonės subjektiškumą ir įtvirtina objekto statusą. Jame nustatoma, kad su perduodama įmone kartu perleidžiamos ir reikalavimo teisės bei perkeliama skola. Cesija ir skolos perkėlimas yra prievolių teisės institutai, numatantys subjektų prievolėje pasikeitimo būdus. Todėl įmanoma daryti išvadą, kad reikalavimo teisės ir skola, perduodamos kartu su nuomojama įmone yra nuomotojo turto dalis⁴⁵. Tačiau kita vertus, kiti Civilinio kodekso straipsniai, skirti įmonės pirkimui-pardavimui, atskleidžia įmonės subjektiškumo įtvirtinimo egzistavimą – 6.403 straipsnio 3 dalyje kalbama apie pakeitimų juridinių asmenų registre registravimą, norint įmonės pirkimo-pardavimo sutartį panaudoti prieš trečiuosius asmenis, CK 6.405 ir 6.406, reglamentuojančiuose perduodamos įmonės kreditorių apsaugą, kalbama apie įmonę kaip skolininką. Siekiant išvengti neaiškumo dėl įmonės kaip objekto įtvirtinimo Civiliniame kodekse, E. Baranauskas siūlo 6.405 ir 6.406 str. vartojamą terminą „įmonės kreditoriai“ keisti į „su įmone perkeltų pardavėjo skolų kreditoriai“ terminu⁴⁶, kadangi įmonė, neturėdama teisinio subjektiškumo, negali turėti nei teisių, nei pareigų, o visos su ūkinę-komercine veikla susijusios teisės ir pareigos atsiranda įmonininkui.

⁴² ЕРШОВА, Е. А. ОВЧИННИКОВА К. Д., *Предприятие (бизнес) в современном экономико-правовом обороте*. М: Статут, 2006. Iš: JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 56.

⁴³The Civil Code of the Russian Federation (Rusijos Federacijos civilinis kodeksas) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com/>>.

⁴⁴BARANAUSKAS, E. *Įkeitimo teisinis reguliavimas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01S), Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 86.

⁴⁵ *Ibid.*, p. 86.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 86.

Europos Sąjungos teisės aktuose įmonė taip pat apibrėžiama kaip civilinių santykių subjektas. 2003 m. gegužės 6 d. Europos Komisijos rekomendacijose dėl mikro, mažų ir vidutinio dydžio įmonių apibrėžimo 1 straipsnyje įmonė apibūdinama kaip bet kuris teisinis subjektas, užsiimantis ekonomine veikla, nepaisant jos teisinės formos. Taip pat pažymima, kad įmonėms priklauso ir savarankiškai dirbantys asmenys, šeimos verslas, susijęs su amatais ar kita ekonomine veikla bei ūkinės bendrijos ar asociacijos, reguliariai užsiimančios ekonomine veikla⁴⁷. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 49 straipsnis, numatantis subjektų įsisteigimo laisvę, mini įmonę – kalbama apie galimybę steigti ir valdyti įmones, būtent bendroves ar firmas, tomis pačiomis sąlygomis, kurios įsisteigimo šalies teisės aktuose yra nustatytos jos pačios subjektams. Tai reiškia, kad Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo kontekste, įmonė yra suvokiama kaip subjektas, galintis pasinaudoti įsisteigimo laisve Europos Sąjungoje. Tai taip pat patvirtina nuostata, kad pagal sutarties 54 straipsnį, bendrovės arba firmos, įkurtos pagal valstybės narės teisę ir Sąjungoje turinčios savo registruotas buveines, centrinę administraciją ar pagrindinę verslo vietą, prilyginamos tos valstybės pilietybę turintiems fiziniams asmenims⁴⁸ – teisinių santykių subjektams.

Išanalizavus įmonės sąvoką, nustatyta, kad įvairiose šalyse ji vartojama ne vien teisiniame, bet ne ką rečiau ir ekonominiame kontekste, todėl dabartinėje privatinėje teisėje įmonė suvokiama kaip sudėtingas kompleksiškas ekonominis-teisinis reiškinys, savyje apjungiantis skirtingų asmenų (tokios veiklos dalyvių) skirtingus interesus ir įvairaus pobūdžio tiek kilnojamąjį, tiek nekilnojamąjį turtą, naudojamą tokiai ekonominei veiklai vykdyti. Lietuvos nacionalinėje teisėje šis terminas vartojamas keletu prasmų: a) kaip juridinio asmens teisinė forma (tiek privatiems, tiek viešiesiems juridiniams asmenims apibūdinti); b) kaip civilinių teisinių santykių subjektas; c) kaip civilinių teisinių santykių objektas, o toks termino daugiaprasmiškumas neleidžia priimti neginčijamai tvirtos pozicijos, kaip suvokiama įmonė Lietuvoje. Iš viso to, kas išdėstyta, matyti, kad įmonė Civiliniame kodekse turi konkrečiai įvardintą, priimtą sąvoką, tačiau vietomis šiame kodekse nuo priimtų sąvokos yra nukrypstama ir jos nesilaikoma, t. y. nors ir įvedus bei apibrėžus įmonės, kaip turtinio komplekso, civilinio objekto sąvoką, terminas „įmonė“ dažnai vartojamas civilinių teisinių santykių subjektui apibrėžti. Teoriškai įmonė galėtų būti daugelio sandorių dalykas, tačiau

⁴⁷ Commission recommendation of 6 May 2003, 2003/361/EC concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises (Komisijos rekomendacija 2003 m. gegužės 6 d. 2003/361/EC dėl mikro, mažų ir vidutinių įmonių apibrėžimo) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. sausio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:124:0036:0041:en:PDF>>.

⁴⁸ Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. *Oficialusis leidinys* C 326 , 26/10/2012 p. 0001 – 0390 [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT&qid=1457702548047&from=LT>> .

Civilinis kodeksas tiesiogiai numato tik įmonės pirkimą-pardavimą, įmonės nuomą bei įmonės hipoteką, taip pat Civiliniame kodekse numatomas ir nekilnojamojo daikto dovanojimas.

1.2. Įmonės kaip civilinės apyvartos objekto savininko identifikavimas

Dar vienas įmonės kaip civilinės apyvartos objekto ypatumas – tai įmonės savininko identifikavimas. Pažymėtina, kad įmonę suvokiant kaip civilinės teisės objektą, parduodant ar nuomojant įmonę perleidžiamas ne juridinis asmuo, o turtinis kompleksas, juridinio asmens turto – aktyvo ir pasyvo visuma. Įmonės kaip civilinės apyvartos objekto sampratos įtvirtinimas automatiškai suponuoja tai, kad ji turi kam nors priklausyti nuosavybės teise, turi turėti savininką. Todėl kyla klausimas, kas yra tokių sandorių šalis, kas yra subjektas, perleidžiantis įmonę kaip civilinės apyvartos objektą.

Įmonės savininkas 1990 m. Įmonių įstatymo 3 straipsnyje buvo vadinamas įmonininku, konkrečiau – tai fizinis arba juridinis asmuo, taip pat į bendrovę (bendriją) susijungę keli fiziniai ar juridiniai asmenys, kurie nuosavybės teise valdo, naudoja ir disponuoja įmonės turto, organizuoja įmonės ūkinę ir finansinę veiklą. Tame pačiame straipsnyje pažymima, kokiais būdais įgyjama nuosavybės teisė į įmonę – steigimas, pirkimas-pardavimas ir kitokie civilinių teisinių sandorių pagrindai. Tačiau pažymėtina, kad šiame, iki 2004 m. galiojusiam įstatyme, nedaromas skirtumas tarp akcininko ir įmonės savininko, nors akcininkai neįgyja nuosavybės teisės į juridinio asmens įstatinį kapitalą ir kitą turtą, kadangi jų nuosavybės teisės objektu tampa akcijos, pajai ir pan.⁴⁹. Doktrinoje pateikiama siūlymų ir toliau tokį įmonės savininką vadinti įmonininku, netapatinant jo su akcininku, nepriklausomai nuo to, ar toks savininkas būtų akcinė bendrovė, uždaroji akcinė bendrovė, tikroji ar komanditinė ūkinė bendrija, individuali įmonė, ar fizinis asmuo⁵⁰. Egzistuoja ir kitų nuomonių, jog įmonės savininkui apibrėžti galima vartoti tokį terminą kaip „verslininkas“⁵¹, tačiau kai kurių mokslininkų tokie siūlymai atmetami tuo pagrindu, jog atskleidžia tik ekonominę, o ne teisinę įmonininko sąvokos pusę. Taip pat pateikiamas svarus argumentas, kad asmuo verslininku gali būti ir neturėdamas įmonės, o užsiimdamas veikla pagal verslo liudijimą – šiuo atveju jis yra verslininkas, bet nėra įmonininkas, kadangi nebūtinai turi įmonę kaip objektą⁵².

⁴⁹ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 57.

⁵⁰ KIRŠIENĖ, J., KERUTIS, K. Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 26.

⁵¹ STANISLOVAITIS, R. *Komercinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 27.

⁵² JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 57.

Toks šioje darbo dalyje nagrinėjamas subjektas dabar galiojančio Civilinio kodekso 1.110 straipsnyje įvardintas kaip verslu užsiimantis (pelno siekiantis) asmuo, kuriam priklauso įmonė – įmonės savininkas, juridinis asmuo arba verslu užsiimantis fizinis asmuo. Tačiau platesnis įmonės savininko apibrėžimas CK nėra pateikiamas. Įmonių bankroto įstatymo 2 straipsnis pateikia savininko sąvoką – tai įmonės dalyvis: akcininkas ar akcininkų grupė, kuriam priklausančios akcijos suteikia ne mažiau kaip 1/10 visų balsų, individualios įmonės savininkas, dalininkas, narys ir valstybės, savivaldybės įmonės savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija. Kalbant apie įmonės kaip civilinių teisių objekto turėtoją apibūdinantį terminą abejotina, ar tikslinga būtų vartoti terminą įmonės savininkas, kadangi visų pirma, tai keltų painiavą lyginant su Įmonių bankroto įstatyme numatytu savininko kaip įmonės dalyvio apibrėžimu, o taip pat kiltų neaiškumų dėl atvejų, kuomet įmonė yra išnuomojama ir nuosavybės teisė nuomininkui nėra perduodama, tuomet toks įmonės veiklą tęsiantis asmuo nelaikytinas įmonės savininku, tačiau jis yra įmonės turėtojas, vykdamas įmonės veiklą, todėl mažiausia painiavos, atmetus verslininko, kaip tik ekonominę veiklos pusę atskleidžiančio termino variantą, keltų tokio subjekto vadinimas įmonininku.

Verta pažymėti, kad juridinio asmens dalyviai (akcininkai, pajininkai) neišsaugo nuosavybės teisių į perduotą juridinio asmens nuosavybės turtą, pats juridinio asmens turtas priklauso tik juridiniam asmeniui, taigi įmonės kaip objekto savininku laikomas pats juridinis asmuo. Todėl doktrinoje yra laikoma, kad įmonės pirkimo-pardavimo, įmonės nuomos, įmonės hipotekos šalis yra pats juridinis asmuo, veikiantis ir priimantis sprendimus per savo valdymo organus⁵³. Santykiuose su kitais trečiaisiais asmenimis įmonininkas yra pagrindinis teisės subjektas, turintis teises ir pareigas. Sudarant sandorį, kurio objektu yra įmonė – pvz. pirkimo-pardavimo, nuomos, keičiasi ir įmonės turėtojas – įmonininkas, t.y. asmuo kuriam perleidžiama ar perduodama įmonė tampa naujuoju įmonininku, užima senojo įmonininko padėtį.

Įmonė kaip civilinės apyvartos objektas gali būti perleidžiama nesvarbu, kokia teisine forma veikia ją turintis juridinis asmuo, svarbu, kad tai būtų pelno siekiantis juridinis asmuo⁵⁴. Todėl pagal nacionalinę teisę įmonininku galėtų būti pripažįstamos uždaro ir atviro tipo akcinės bendrovės, tikrosios ir komanditinės ūkinės bendrijos, individualios įmonės, kooperatinės bendrovės, žemės ūkio bendrovės, Europos bendrovės, Europos ekonominių interesų grupės, Europos kooperatinės bendrovės, fiziniai asmenys, vykdamys ūkinę-komercinę veiklą, bet neįsteigę juridinio asmens.

⁵³ MIZARAS, V. et. al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p.485.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 484.

1.3. Turtinio komplekso specifika, įmonės požymiai ir sudėtis

Šiuolaikinė įmonė kaip turtinio komplekso samprata yra kilusi iš Vokietijos teisės, vėliau šią įmonės sampratą įtvirtino Rusijos teisė, o paskui ir Lietuvos civilinė teisė⁵⁵. Pastebėtina, kad jau romėnų teisėje, vystantis pirmiesiems juridiniams asmenims *universitas*, jie buvo suvokiami kaip keleto asmenų turto junginys, kaip turtinis kompleksas. Tik gerokai vėliau toks darinys buvo pradėtas laikyti teisiniu subjektu su atskiru savo turtu – *societas, corporatio*⁵⁶. Kai kurie autoriai, aiškindami turtinio komplekso sąvoką, nurodytą CK 1.110 str. 2 d., teigia, kad į turtinio komplekso sudėtį gali patekti tik daiktai⁵⁷. Tačiau pritariama šiam požiūriui prieštaraujančioms nuomonėms⁵⁸, teigiančioms, kad toks turtinio komplekso aiškinimas yra per siauras dėl nematerialaus pobūdžio civilinių teisių objektų – vertybinių popierių, turtinių teisių vyravimo šiuolaikiniame pasaulyje, nes taip aiškinant turtinio komplekso sąvoką nepaliekama erdvės turtinių kompleksų, į kurių sudėtį patektų ne tik daiktai, bet ir nematerialaus pobūdžio civilinių teisių objektai, sukūrimui.

Literatūroje pateikiama nuomonė, kad ne bet kokia civilinių teisių objektų visuma gali būti traktuojama kaip turtinis kompleksas. Bet kokio turtinio komplekso išskirtinumą ir unikalumą pabrėžia jį sudarantys elementai ir jų tarpusavio ryšis. Būtent toks ryšys ir skiria įmonę kaip turtinį kompleksą nuo paprastos daiktų visumos. Svarbus turtinį kompleksą sudarančių objektų tikslas, paskirtis – kad tam tikri civilinių teisių objektai galėtų būti laikomi turtiniu kompleksu, jie turi egzistuoti, būti parinkti ir sujungti neatsitiktinai, turint tam tikrą juridinį ar faktinį tikslą arba būti nustatyti įstatymo. Taip pat pažymėtina, kad atskirus turto vienetus sujungus į kompleksą, suteikiama galimybė kurti pridėtinę vertę. Todėl turtinis kompleksas teisėje suvokiamas kaip visuma civilinių teisių objektų, pasižyminčių bendra paskirtimi, laikytinų vientisu objektu, turinčiu turtinę vertę⁵⁹.

Turtinių kompleksų požymiai yra aprašomi teisinėje literatūroje. Pirmiausia išskiriamas sudėtingumas kaip turtinio komplekso požymis – turtinį kompleksą sudaro daugiau nei vienas civilinių teisių objektas – kaip jau minėta, įmonę gali sudaryti pastatai, statiniai, įrenginiai, produkcija, žaliavos, turtinės teisės ir kita. Toliau skiriamas turtinis pobūdis kaip turtinio komplekso požymis, kuris taip pat būdingas įmonei. Kaip trečias turtinio komplekso požymis

⁵⁵JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 43.

⁵⁶SHERMAN, C.P. *Roman Law in the Modern World*. Vol II. New York: The Lawbook Exchange, Ltd., 2010, p. 124.

⁵⁷AMBRASIENĖ, D. *et. al. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2004, p. 340.

⁵⁸JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 43.

⁵⁹*Ibid.*, p. 43.

išskiriamas teisinis ar faktinis konkretus tikslas, kurio siekiama sujungiant turto vienetus į vieną visumą, sistemą, įmonės atveju tai būtų tam tikros veiklos vykdymas. Būtent tokia sistema lemia didesnę turtinio komplekso ekonominę vertę nei vien atskirų turto vienetų vertė.

Kaip ketvirtas turtinio komplekso požymis teisinėje literatūroje išskiriamas turtinio komplekso teisinis nedalumas – nors turtinis kompleksas pagal prigimtį yra dalus, nes jį sudaro savarankiški civilinių teisių objektai, tačiau teisine prasme mokslininkų jis yra laikomas nedaliu, kadangi teigiama, jog perleidus vieną turtinio komplekso elementą kitam subjektui, toks pat likimas ištinka ir visus kitus komplekso elementus, nors taip pat teigiama, kad šis požymis neužkerta kelio atskirus turtinio komplekso vienetus atskirti nuo turtinio komplekso, o sumažėjusi ar pasikeitusi turtinių vienetų sistema gali tapti nauju turtiniu kompleksu, jei bus vienijama bendro tikslo⁶⁰. Pažymėtina, jog tokį teiginį derėtų gerai apsvarstyti, ypač tais atvejais, kai keičiame tam tikrus gamybos įrenginius ar žaliavas, parduodame senus, o įsigyjame naujus, tačiau toliau nenutraukdami vystome verslą, ar tai visada reiškia kad iš esmės susiformuoja naujas turtinis kompleksas? Parduodant senus objektus ir perkant naujus pasikeičia turtinio komplekso vertė, tačiau vertėtų apsvarstyti, ar tai turėtų būti laikoma iš esmės nauju turtiniu kompleksu. Manytina, kad kaip vienas iš turtinio komplekso požymių galėtų būti įvardinamas jo dinamiškumas, sąlyginis nepastovumas, t.y. tai, kad vykdant ekonominę veiklą, dalies turtinio komplekso elementų yra netenkama, tačiau juos pakeičia nauji į turtinį kompleksą įsilieję tapatūs ar netapatūs elementai. Doktrinoje yra kritikuojamos tokios teisinės praktikos situacijos, kuomet nėra laikomasi teisinio nedalumo principo tais atvejais, kai bankroto procedūros metu bankroto administratorius nesvarsto galimybės įmonininko turtą, kuris sudaro įmonę kaip turtinį kompleksą, realizuoti kaip visumą, bet realizuoja atskirus, paklausiausius tam tikrus turto vienetus, nors mokslininkų nuomone, realizavus įmonę kaip turtinį vienetą būtų pasiekiamas geresnis ekonominis rezultatas – realizavus tam tikras atskiras svarbias įmonės kaip turtinio komplekso dalis, gali būti sužlugdoma galimybė ateityje vykdyti veiklą su tokiu turtiniu kompleksu, kadangi nepagrįstai yra išardoma įmonė. Taisant tokią padėtį ir siekiant užtikrinti įmonės ekonominę vienovę, doktrinoje siūloma įstatymui leidėjui nustatyti galimybę registruoti daikto priklausymą tam tikram turtiniam kompleksui viešuosiuose registruose ir tokiu būdu apsaugoti turtinį kompleksą nuo nepagrįsto išardymo, paliekant galimybę išardyti kompleksą tuo atveju, kai įmonės kaip turtinio komplekso nepavyksta realizuoti⁶¹. Toks sprendimas apsaugotų

⁶⁰ БЕЛОВ, В. А. *Имущественные комплексы. Очерк теории и опыт догматической конструкции по российскому гражданскому праву*. М.: Центр ЮрИнфоР, 2004. Iš: JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 39.

⁶¹*Ibid.*, p. 62.

įmonininką ir pačią įmonę bei išsaugotų jos ekonominę vertę. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje taip pat pasisakyta dėl turtinio komplekso nedalumo ir turtinį kompleksą sudarančių daiktų ryšio – Teismas konstatavo, kad kai turtinį kompleksą sudarantys daiktai funkcinio ryšiu susiję taip, kad, nesant ar atskyrus kurį nors iš susidedančių daiktų, normaliai nefunkcionuotų visas kompleksas ar neproporcingai sumažėtų tokio komplekso vertė, tai tokiu atveju nuosavybės perleidimo objektas tiek pagal sutartį, tiek kitais įstatyme nustatytais pagrindais gali būti tik turtinis kompleksas kaip savarankiškas civilinių teisių objektas, bet ne tokio komplekso sudėtinės dalys. Priešingu atveju aptariamo turtinio komplekso dalinis perleidimas reikštų jo dalinį ar visišką likvidavimą⁶².

Kaip penktas turtinio komplekso požymis nurodomas civilinis apyvartumas, o tai reiškia, kad turtinis kompleksas gali dalyvauti civilinėje apyvartoje kaip savarankiškas sandorių, tokių kaip pirkimas-pardavimas, nuoma, įkeitimas, dovanojimas objektas. Specifinė tokio ypatingo objekto prigimtis, kuri laikytina įstatymų leidėjo teisine fikcija, lemia specialų tokių sandorių reglamentavimą, todėl Civiliniame kodekse atskirai nuo bendrųjų nuostatų reglamentuojamas įmonės pirkimas-pardavimas, įmonės nuoma bei įmonės hipoteka, taip pat išskiriamas nekilnojamojo turto dovanojimas. A. Jakutytė-Sungailienė iš visų šių paminėtų požymių kaip svarbiausius požymius, priskirtinus ir būdingus įmonei kaip turtiniam kompleksui, išskiria tikslą ir teisinį nedalumą, kadangi tokia vientisa sistema, sukurta siekiant vieno tikslo, sukuria didesnę ekonominę vertę, o tokį vientisumą įtvirtina sistemos teisinis nedalumas⁶³.

Analizuojant turtinio komplekso požymius, įmonei daiktinėje teisėje suvokti pasitelkiama pagrindinio ir antraeilio daiktų koncepcija, o tai reiškia, kad antraeiliai daiktai, susiję su įmone kaip pagrindiniu daiktu – pereina naujam įmonininkui kartu su pagrindiniu daiktu. Antraeiliais įmonės daiktais laikomi beveik visi objektai, skirti įmonės veiklai, kurie sudaro įmonės dalis – pajamos, produkcija, esminės dalys ir priklausiniai⁶⁴. Taip pat kyla klausimas, kuris iš įmonės sudėtinių elementų bus laikomas pagrindiniu daiktu. Tai siūloma spręsti atsižvelgiant į konkrečią įmonę ir jos vykdomą veiklą – įmonės, kuri vykdo veiklą gamybiniame pastate, pagrindiniu daiktu turėtų būti laikytinas būtent šis gamybinis pastatas, o visi kiti daiktai, sudėtinės dalys – antraeiliais daiktais. CK 6.402 str. 2 d. numato, kad nesant kitokio šalių susitarimo, kartu su įmone taip pat perleidžiama teisė į firmos vardą, prekių ar paslaugų ženklą, teisės pagal licencinę sutartį, kurie dažniausiai bus laikomi įmonės priklausiniais, kadangi jie

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Išlaužo žuvis“ v. G.S. ir R.G., Nr. 3K-3-65/2009.

⁶³ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 47.

⁶⁴ KIRŠIENĖ, J., KERUTIS, K. *Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė*. Jurisprudencija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 25.

laikytini savarankiškais objektais bet taip pat yra skirti tarnauti ir pagrindiniam daiktui – įmonei⁶⁵.

Įdomu tai, jog Rusijos mokslininkai laikosi nuomonės, kad turtiniai kompleksai laikomi ribotos civilinės apyvartos objektais, kadangi turtinis kompleksas yra įstatymų leidėjo sukurta fikcija, o taip pat įstatymų leidėjas pats nurodo, kokie sandoriai dėl turtinių kompleksų yra sudaromi ir vykdomi⁶⁶. A. Jakutyte-Sungailienė nesutinka su tokiu turtinių kompleksų kvalifikavimu ir teigia, kad civilinio apyvartumo ribojimas sietinas objekto svarba ar pavojingumu visuomenei, todėl svarstyтина, ar pagrįstai taikomas toks kvalifikavimas. Taip pat pritariama dar vienam šią poziciją įtvirtinančiam argumentui, jog daug nenatūralių ar fiktyvių civilinių teisių objektų egzistuoja šiuolaikiniame pasaulyje, kaip kad visas nematerialusis turtas – vien tai, kad negalima sudaryti vertybinių popierių nuomos sutarties, nereiškia, kad tokie daiktai turi būti laikomi ribotos civilinės apyvartos objektais bendrai arba apskritai išimti iš civilinės apyvartos. Todėl specifiniams objektams taikomos specialios nuostatos, kurias nulemia jų prigimtis, tačiau dėl šios priežasties jie nenustoja būti privačios nuosavybės objektais⁶⁷, neribotai prieinamais kiekvienam.

Vokietijos mokslininkas K. Schmidtas išskiria papildomus požymius, kuriuos turi atitikti įmonė, kad būtų laikoma civilinės apyvartos objektu, tai būtų: a) daiktinės ir asmeninės priemonės veiklai vykdyti – administracinės patalpos, transportas, žaliavos; b) egzistuojantis tam tikras organizacinis vieningumas; c) toks ekonominis vienetas skirtas ne grynai asmeninių interesų tenkinimui, o jo veikla būtinai yra nukreipta ir į išorę; d) savarankiškas ekonominis vienetas – priklauso tik nuo savininko, o ne trečiųjų asmenų; e) įmonė vykdo atlygintą veiklą rinkoje; f) planuojama į ateitį ir tęstina veikla – ilgalaikis darinys. Tik atitinkanti visus šiuos požymius vienu metu įmonė gali būti laikoma civilinės apyvartos objektu ir su ja galima sudaryti įvairaus pobūdžio sandorius⁶⁸.

Grįžtant prie įmonės kaip civilinės apyvartos objekto sampratos Civiliniame kodekse, įmonės kaip turtinio komplekso sandara įtvirtinta Civilinio kodekso 6.536 straipsnyje, kuris reglamentuoja įmonės nuomą – minimos visos turto rūšys, naudojamos pelnui gauti: žemės

⁶⁵JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p.61.

⁶⁶ БЕЛЮБ, В. А. *Имущественные комплексы. Очерк теории и опыт догматической конструкции по российскому гражданскому праву*. М.: Центр ЮрИнфоР, 2004. Iš: JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 43.

⁶⁷JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 41.

⁶⁸ SCHMIDT, K. *Handelsrecht*. Köln: Carl Heymanns, 1999. Iš: KIRŠIENĖ, J., KERUTIS, K. Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 26.

sklypas, pastatai, statiniai, įrengimai, mechanizmai bei kitos tarp sandorio šalių numatytos gamybos priemonės, žaliavos, atsargos, apyvartinės lėšos, teisės naudotis žeme, vandeniu ir kitais gamtos ištekliais, pastatais, statiniais ar įrenginiais, kitos su įmone susijusios turtinės teisės, teisė į prekių ar paslaugų ženklą bei firmos vardą ir kitos išimtinės teisės, taip pat perleidžiamos reikalavimo teisės ir perkeliama skola, numatytos sutartyje. Pažymėtina, kad šis sąrašas nėra baigtinis.

Doktrinoje diskutuojant kas sudaro pačią įmonę kaip turtinį kompleksą, pažymėtina, kad egzistuoja įvairios mokslininkų nuomonės dėl įmonės sudėtinių dalių, pabrėžiami skirtingi įmonės elementai. Iš esmės daroma vienoda išvada, kad įmonės sudėtinės dalys priklauso nuo veiklos pobūdžio, paskirties ir dalyko. Nors daugelyje valstybių panašūs civilinių teisių objektai yra priskiriami prie įmonės sudėtinių elementų, tačiau vieningos ir visiems bendros įmonės sudėties nėra. Mokslininkai įmonę sudarančius elementus skiria į dvi grupes – materialiuosius ir nematerialiuosius. Toks skirstymas pagrindžiamas tuo, kad skirtingiems įmonės elementams taikomas skirtingas teisinis režimas, atskiri įmonės elementai teisiniu požiūriu ginami skirtingais būdais, t.y. daiktiniai, prievoliniai gynybos būdai, ieškiniai dėl neteisėto juridinio asmens pavadinimo vartojimo, dėl nesąžiningos konkurencijos ir kt.⁶⁹

Apibūdinant materialiuosius įmonės elementus, prie jų įprastai priskiriami: žemės sklypai, pastatai – prekybos patalpos, gamykla, parduotuvės ir pan., įrengimai, mechanizmai, apyvartinės lėšos, prekės – gaminiai, atsargos ir kt. Nematerialiesiems įmonės elementams priskirtini pramoninės nuosavybės objektai – prekių ženklai, išradimai, įmonės skiriamieji ženklai, autorių teisės, prievolinės teisės ir pareigos. Kai kurie autoriai kalba ir apie dalykinę reputaciją ir žmogiškuosius išteklius⁷⁰, įmonės vietą rinkoje, dalykinius ryšius, įmonės galimybę vertinti klientūrą ir rinkos dydį⁷¹ kaip ypatingus specifinius nematerialiuosius įmonės elementus. Jau minėtas CK 6.536 straipsnis pateikia galimus nematerialiuosius įmonės elementus, kurių sąrašas vėlgi nėra baigtinis, tai – teisė naudotis pastatais, statiniais, įrenginiais, žeme, vandeniu ir kitais gamtos ištekliais, kitos su įmone susijusios nuomotojo turtinės teisės, teisė į prekių ir paslaugų ženklą, firmos vardą, kitos išimtinės teisės, perleidžiamos reikalavimo teisės ir skola, numatytos nuomos sutartyje, taip pat galima

⁶⁹ ČEPAS, A., et. al. *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė. Mokslo tyrimas*. Vilnius: Teisės institutas, 2005, p. 55.

⁷⁰ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 65.

⁷¹ STANISLOVAITIS, R. *Komercinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 32.

susitarti ir dėl kitokių sudėtinių įmonės elementų. Panašūs nematerialieji įmonės elementai įtvirtinti ir Rusijos Civilinio kodekso 132 str. 2 d.⁷².

Diskusijų tarp Lietuvos mokslininkų kelia teisė į firmos vardą kaip nematerialusis įmonės elementas. Visų pirma, iki 2004 m. galiojęs Firmų vardų įstatymas⁷³ firmos pavadinimo sąvoką vartojo teisinių santykių subjekto pavadinimui apibrėžti, 2001 m. įsigaliojęs CK pakeitė firmos pavadinimą juridinio asmens pavadinimu, tačiau tam tikrose normose, susijusiose su disponavimu įmone – 6.402 straipsnyje, reglamentuojančiame įmonės pirkimą-pardavimą ir CK 6.536 str., reglamentuojančiame įmonės nuomą, toks terminas išliko. Firmos vardas suvokiamas kaip žymuo, kuris identifikuoja įmonę (kaip verslo subjektą)⁷⁴. CK 2.39 str. 2 d. numato, kad juridinio asmens pavadinimas, kuris yra jo nuosavybė, atskirai nuo juridinio asmens negali būti perleidžiamas kitiems juridiniams asmenims. Civilinio kodekso komentaro autoriai numatė kelias šios taisyklės išimtis – tarp jų ir įmonės pirkimo-pardavimo bei nuomos atvejus⁷⁵. Kai kurie Lietuvos mokslininkai laikosi pozicijos, jog ūkio subjekto pavadinimas gali daryti įtaką ekonominės veiklos vykdymo sėkmei, dėl to negali būti perleidžiamas atskirai nuo juridinio asmens, kadangi tai gali lemti vartotojų ir kitų civilinės apyvartos dalyvių suklaidinimą⁷⁶. Ši pozicija priimta analizuojant juridinio asmens pavadinimo paskirtį – pavadinimas atlieka identifikavimo funkciją, todėl negali klaidinti dėl tapatumo anksčiau registruotiems ar plačiai žinomiems prekių ženklams. Taip apsaugomi vartotojų ir pačių juridinių asmenų interesai. Dėl šių priežasčių kai kurie autoriai siūlo atsisakyti tam tikrų įmonės pirkimą-pardavimą ir įmonės nuomą reglamentuojančių nuostatų, kuriose numatyta galimybė perleisti firmos vardą kaip sudėtinę įmonės dalį. Tačiau esama ir priešingų nuomonių, pagrindžiant tuo, kad perleidžiant verslą kitu būdu nei įmonės kaip turtinio komplekso perdavimu, ekonomine prasme verslo savininkas taip pat pasikeičia, pvz. keičiasi akcininkai, kurie gali nesilaikyti prieš tai buvusių akcininkų veiklos strategijos, vien tai, kad nesikeičia įmonininkas, negarantuoja, kad išliks prekių ar paslaugų kokybės užtikrinimas vartotojui, taip pat toks draudimas perleisti firmos vardą neužtikrintų tinkamos civilinės apyvartos ir kliudytų tokio verslo perleidimo būdo populiarumui vystytis, kadangi mažintų turtinio komplekso ekonominę vertę, nes firmos vardas yra vienas iš veiksmų,

⁷² The Civil Code of the Russian Federation (Rusijos Federacijos civilinis kodeksas) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com/>>.

⁷³ Lietuvos Respublikos firmų vardų įstatymas, Valstybės žinios, 1999, Nr. 63-2060.

⁷⁴ TRUSKAITĖ, J. *Komercinių žymenų teisinės apsaugos problemos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009, p. 53.

⁷⁵ MIKĖLĖNAS, V., et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga: Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 109.

⁷⁶ ČEPAS, A., et. al. *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė. Mokslo tyrimas*. Vilnius: Teisės institutas, 2005, p. 67.

lemiančių verslo sėkmę⁷⁷. Doktrinoje teigiama, kad juridinio asmens pavadinimo prigimtis ypatinga tuo, kad jis gali atlikti dvejopą funkciją – oficialaus pavadinimo ir firmos vardo. Kiekvienas juridinio asmens pavadinimas atlieka oficialaus pavadinimo funkciją, tačiau ne kiekvienas toks pavadinimas atlieka firmos vardo funkciją – atitinkamoje verslo srityje atpažįstamas ir suvokiamas kaip tam tikro verslo subjekto pavadinimas⁷⁸. Todėl negalima teigti, jog visais atvejais perleidžiant įmonę, kurios vardas nėra gerai žinomas visuomenei, tai klaidins vartotojus ar darys svarią įtaką verslo sėkmei. Siekiant išvengti nesusipratimų, siūloma aptarti firmos vardo laikino naudojimo sąlygas nuomos atveju, o pirkimo-pardavimo atveju – nustatyti įpareigojimą senajam įmonininkui nebenaudoti įmonės vardo ir po perleidimo pakeisti savo juridinio asmens pavadinimą, taip pat įstatymų leidėjui siūloma įtvirtinti reikalavimą šalims išspręsti firmos vardo neklaidinančio vartojimo sąlygas. Taip pat siūlytina šalims susitarti dėl įmonės vardo perleidimo tais atvejais, kai perleidžiama dalis įmonės – struktūrinis padalinys, kuris neturi kito, specialaus žymens nei pavadinimas, naudojamas įmonei identifikuoti. Tokiais atvejais, manytina, įmonės dalį perleidžiantis asmuo nenorės perleisti įmonės vardo įmonės dalį įgyjančiam asmeniui, kadangi ketins tęsti veiklą su neperleidžiama įmonės dalimi.

1.4. Įmonei taikomas nekilnojamojo turto režimas

Įmonę, kaip civilinių teisių objektą įtvirtinančiame Civilinio kodekso 1.110 straipsnyje numatyta, kad įmonė yra laikoma nekilnojamoju daiktu. Atsižvelgiant į tai, įmonei turi būti taikomas specialus nekilnojamosiems daiktams būdingas teisinis režimas, taip pat ir daiktinės teisės normos. CK 6.392 straipsnyje nurodoma, kad tam tikros normos, taikomos nekilnojamojo daikto pirkimo-pardavimo sutartims, taikomos ir įmonių pirkimui pardavimui tiek, kiek pačios įmonės pirkimo-pardavimo nuostatos nenustato ko kita. Panašiai ir su įmonės nuoma – pastatų, statinių ar įrenginių nuomos sutartis reglamentuojančios normos taikomos tada, kai teisinė situacija neregamentuota įmonės nuomos sutartis numatančiomis nuostatomis (CK 6.530 str. 2 d.). Nagrinėjant įmonės pirkimo-pardavimo nuostatas, įtvirtintas CK, matyti, kad įmonės pirkimui-pardavimui, kaip ir visiems kitiems nekilnojamosiems daiktams įtvirtintas notarinės sutarties formos reikalavimas (CK 6.393, 6.403 straipsniai).

⁷⁷ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 67.

⁷⁸ TRUSKAITĖ, J. *Komercinių žymenų teisinės apsaugos problemos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009, p. 57, 82.

Ne visi mokslininkai sutinka su įmonei kaip turtiniam kompleksui taikomu nekilnojamojo turto režimu. A. Jakutytė-Sungailienė pabrėžia įmonės kaip turtinio objekto specifiškumą, jog šis turtinis kompleksas yra „nuolat veikiantis“, daugialypis ir jo negalima vienareikšmiškai kvalifikuoti kaip nekilnojamojo daikto⁷⁹. Tai pagrindžiama teiginiu, jog šis turtinis kompleksas laikomas nuolat veikiančiu, jį sudaro ne tik materialusis turtas, bet ir turtinės teisės, išimtinės teisės bei skolos, o tik su tokiu pilnos sudėties nuolat veikiančiu turtiniu kompleksu galima vykdyti ūkinę komercinę veiklą. Nekilnojamojo daikto režimo įmonei nustatymas sąlygoja tai, kad atsižvelgiant į CK 4.253 str. 1 d., įmonė kaip turtinis kompleksas registruotinas viešajame registre, taip pat registruotina įmonininko teisė į įmonę. Tačiau Nekilnojamojo turto registro įstatyme, prie registruotinų nekilnojamųjų daiktų, tokių kaip žemės sklypai, statiniai, butai daugiabučiuose namuose, patalpos, įmonė kaip turtinis kompleksas nėra priskirta⁸⁰. Tai padaryti nelengva, kadangi, kaip jau minėta aukščiau, įmonės sudėtis yra nuolat kintanti ir kiekvieno pasikeitimo įmonės sudėtyje registravimas, pakeitimas viešajame registre pernelyg apsunkintų įmonininko padėtį. Taip pat, laikantis tos nuomonės, kad esant bet kokiam turtinio komplekso pasikeitimui, susiformuoja naujas, savitas turtinis kompleksas, kyla klausimas, ar tai reikštų, kad visas turtinis kompleksas turėtų būti registruojamas iš naujo, ar tiesiog registruotini pasikeitimai komplekse.

Vokietijoje, kaip jau minėta, specialių teisės normų, reglamentuojančių įmonę kaip turtinį kompleksą nėra, o reguliavimą šiuo klausimu formuoja teismų praktika, todėl įmonės statuso klausimas sprendžiamas ganėtinai įdomiai – jis priklauso nuo komplekso sudėties, jei didžiąją dalį turto sudaro nematerialaus pobūdžio turtas, tai toks kompleksas laikomas kilnojamuoju daiktu, o jei pagrindą sudaro materialus nekilnojamas turtas – žemės sklypas, gamykla, tai visi likę daiktai laikomi to pagrindinio daikto priklausiniais⁸¹. Toks reguliavimas laikytinas ganėtinai pagrįstu – neretai įmonės sudėtyje tiesiog nėra nė vieno nekilnojamojo daikto, o tam tikrais atvejais šį kompleksą sudaro tik nematerialus turtas.

Kaip jau minėta, daugelį nuostatų, susijusių su įmone ir disponavimu ja Lietuvos CK perėmė iš Rusijos teisės. Rusijos Civiliniame kodekse taip pat įtvirtintas įmonei kaip turtiniam kompleksui taikomas nekilnojamojo turto režimas. Rusijos teisininkai kritikuoja⁸² esamą teisinį reglamentavimą ir siūlo paprastinti įmonių kaip turtinių kompleksų civilinę apyvartą,

⁷⁹ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 43.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymas, *Valstybės žinios*, 1996, nr. 100-2261.

⁸¹ ЕРШОВА, Е. А. ОВЧИННИКОВА К. Д., *Предприятие (бизнес) в современном экономико-правовом обороте*. М: Статут, 2006. Iš: JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 62.

⁸² *Ibid.*, p. 56.

kadangi toks reguliavimas yra sunkiai pritaikomas praktikoje, dėl to tampa nepatraukliu. Su tokiais teiginiais iš dalies galima sutikti, savo prigimtimi įmonė grynai nėra vien tik kilnojamasis ar nekilnojamasis daiktas, turtinį kompleksą sudaro tiek nekilnojamieji daiktai (pastatai, statiniai, žemės sklypai), tiek kilnojamieji daiktai (žaliavos, gamybos priemonės), tiek turtinės teisės. Todėl kyla klausimas, kodėl Lietuvos įstatymų leidėjas pasirinko būtent tokį įmonei kaip turtiniam kompleksui taikoma teisinį režimą. Manytina, kad įstatymų leidėjas, siekdamas išspręsti šią susidariusią situaciją dėl įmonės kaip turtinio komplekso ekonominės reikšmės⁸³, taip pat galimai siekdamas stabilumo, teisinio reguliavimo pastovumo ir vientisumo, siekdamas išvengti situacijų, kuomet kiekvieną kartą gali tekti spręsti dėl įmonės režimo, kuris keičiantis įmonę sudarantiems objektams gali nuolatos kisti, specialiąja norma turtinį kompleksą priskyrė nekilnojamiesiems daiktams.

1.5. Verslo perdavimo samprata

Sąvoka „verslo perdavimas“ Lietuvos įstatymų leidėjo teisės aktuose nėra apibrėžiama, tik minima, pvz. Darbo kodekso 138 str., kalbant apie tai, kad verslo ar jo dalies perdavimas negali būti teisėta priežastimi nutraukti darbo santykius⁸⁴. J. Kiršienė ir K. Kerutis teigia, kad ši sąvoka darbo kodekse atsirado siekiant įgyvendinti Europos Sąjungos teisės aktus, tačiau nebuvo iki galo išaiškinta, kuo turi pasireikšti verslo perdavimas⁸⁵. Analizuojant šią sąvoką, gali kilti klausimas, ar įmonė ir verslas yra tas pats, ar verslo perdavimas (perleidimas) reiškia įmonės perdavimą (perleidimą), o gal yra tapatus įmonės perleidimui.

Nors iš pirmo žvilgsnio verslo perdavimo apibrėžimas formuluojamas įmonės kaip objekto perleidimo prasme⁸⁶, tačiau mokslinėje literatūroje taip pat nurodomi ir įvardinami kiti verslo perleidimo (perdavimo) būdai. Teisės mokslininkų svarstoma, ką reiškia verslo ar jo dalies perdavimas, teigiama, kad tai turėtų apimti tokias sąvokas kaip: įmonės sujungimas, padalijimas, išdalijimas ar prijungimas prie kitos įmonės – reorganizavimas, teisinės formos pakeitimas. Verslas gali būti perleistas ir turto bei teisių pirkimu-pardavimu, įmonės nuoma⁸⁷. Galima spręsti, kad sąvokos verslo perdavimas interpretavimas gali būti įvairus, apimantis įvairius veiksmus, tačiau nėra lengva įvertinti, ar bet koks pasikeitimas, susijęs su verslu

⁸³ BARANAUSKAS E. *et. al. Daiktinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 22.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 64-2569.

⁸⁵ KIRŠIENĖ, J., KERUTIS, K. Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 25.

⁸⁶ BITĖ, V. *Uždarosios bendrovės akcijų pardavimas kaip verslo perleidimo būdas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 18.

⁸⁷ *Ibid.*, p. 18.

(įmone) gali būti laikomas verslo perdavimu⁸⁸. Kaip dvi pagrindinės galimybės perduoti verslą literatūroje akcentuojamos akcijų pirkimas-pardavimas ir įmonės pirkimas-pardavimas, kurių skirtumai, panašumai ir privalumai bus vėliau analizuojami šiame darbe.

Teismų praktikoje nagrinėtas verslo perleidimo turinys. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo yra išaiškinta, kad paprastai verslo perleidimas, siekiant perimti teisės subjekto turėtos rinkos dalį tam tikrame versle, apima ir subjektų turimų išimtinių teisių, susijusių su verslo vykdymu, perleidimą arba išimtinės teisės naudotis jomis suteikimą šių teisių perėmėjui (pvz., franšizės, distribucijos, įmonės pirkimo-pardavimo, įmonės nuomos ir kitais atvejais), o išimtinių teisių perdavimas kartu su verslo perdavimu yra reikšmingas, nes užtikrina šių teisių perėmėjui, siekiančiam perimti kontrahento verslą, galimybę teisėtai, nevaržomai ir užtikrintai veikti atitinkamos rinkos dalyje, turinčioje jau suformuotą reputaciją tarp vartotojų, užsakovų ir kitų rinkos dalyvių, tačiau išimtinių teisių neperleidimas pats savaime gali neatimti galimybės vykdyti verslą tam tikros rinkos dalyje, o tam tikru mastu verslo vykdymo galimybės riboti⁸⁹. Panašu, jog galima daryti išvadą, kad įmonės perleidimas – pirkimas-pardavimas, nuoma, atitiktų verslo perleidimo (perdavimo) sampratą, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo numatytus turinio požymius, kadangi tam tikros išimtinės teisės tokių sandorių atveju yra perduodamos.

ES teisės aktai taip pat apibrėžia verslo perdavimo sąvoką – ES direktyvoje 2001/23/EB „Dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių, verslo arba įmonių ar verslo dalių perdavimo atveju, suderinimo“ sąvoka „verslo perdavimas“ apibrėžiama kaip: įmonės, verslo arba įmonės ar verslo dalies perdavimas kitam darbdaviui išlaikant ūkio subjekto tapatybę, išlaikant organizuotą išteklių grupavimą, kurio tikslas yra ūkinė veikla, nepriklausomai nuo to, ar veikla yra pagrindinė, ar pagalbinė⁹⁰. Šioje direktyvoje kalbama apie įmonę ir verslą kaip atskirus veiklos perdavimo būdus, objektus, todėl gali kilti klausimas, ar galima tapatinti įmonės ir verslo sąvokas. V. Bitė nagrinėdamas verslo perleidimo sąvoką, atskirai aiškina terminų „verslas“ ir „perleidimas“ reikšmes, pateikdamas verslo teisinę sąvoką – tai juridinio ar fizinio asmens (verslininko) savarankiška, sisteminga, savo vardu vykdoma veikla, kuriai naudojami ekonominiai ištekliai ir kuria siekiama pajamų bei pelno ir už kurią asmuo atsako savo turtu⁹¹. Pastebėtina tai, kad toks apibrėžimas panašus ar net tapatus

⁸⁸ČEPAS, A., et. al. *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė. Mokslo tyrimas*. Vilnius: Teisės institutas, 2005, p. 43.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Reklamos laikraštis“ v. UAB „Vilniaus skelbimai“, UAB „Norekso valdos“ Nr. 3K-3-6/2008.

⁹⁰ 2001 m. kovo 12 d. Tarybos Direktyva 2001/23/EB *dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių, verslo arba įmonių ar verslo dalių perdavimo atveju, suderinimo* [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 16 d.]. Prieiga per internetą: < <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32001L0023&from=LT>>.

⁹¹ BITĖ, V. Akcijų pirkimo-pardavimo pripažinimas verslo perleidimu: diagnostavimo kriterijai ir reikšmė akcijų pardavėjo atsakomybei. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 359.

kai kuriems doktrinoje pateikiamiems įmonės apibrėžimams. Tačiau J. Kiršienė ir K. Kerutis, kalbėdami apie pačią verslo sąvoką jos netapatina su pačia įmone, o verslą apibrėžia kaip įmonės komercinį aspektą, prieidami prie išvados, kad verslo (ar jo dalies) perdavimas visuomet reiškia įmonės (ar jos dalies) perdavimą. V. Bitė pateikia suformuluotą verslo perleidimo sąvoką – tai verslo (kaip komercinės veiklos) ekonominio valdytojo pasikeitimas, kai iš vieno subjekto kitam perduodamos (visam laikui arba laikinai) teisės/galimybės priimti ekonominius ir strateginius sprendimus vykdant konkretų verslą (komercinę veiklą) ir teisės, galimybės disponuoti pelnu (nuostoliu) iš tos veiklos⁹². Remiantis Lietuvos ir Europos Sąjungos teisės aktų analize, teismų praktika ir doktrina, verslo perdavimas turėtų būti apibrėžtas kaip įmonės nuosavybės perdavimas kitam fiziniam arba juridiniam asmeniui, jeigu tai užtikrina tolesnį įmonės egzistavimą ir jos ūkinę-komercinę veiklą, į šią sąvoką įtraukiant tokius sandorius kaip kontrolinio akcijų paketo perleidimą ir įmonės, kaip objekto, turtinio komplekso perleidimą kitiems asmenims.

Atsižvelgus į tai, kas išdėstyta, manytina, kad visos įmonės kaip turtinio komplekso perleidimas CK 6.402 str. ir 6.536 str. prasme (pirkimas-pardavimas ir nuoma), visuomet gali būti laikomas ir įvardinamas verslo perdavimu, tačiau pati verslo perdavimo sąvoka savyje talpina daugiau nei vien įmonės perleidimą šių straipsnių prasme, o apima ir kitus ekonominės veiklos perdavimo būdus, tarp jų ir akcijų pirkimą-pardavimą bei reorganizavimą.

2. Įmonės pirkimas-pardavimas kaip verslo perleidimo būdas

2.1. Įmonės pirkimo-pardavimo sutarties samprata ir požymiai

Kaip jau aptarta pirmoje darbo dalyje, viena iš įmonės sampratų, įtvirtintų Lietuvos teisiniame reglamentavime yra įmonės kaip civilinių teisių objekto, kuriuo galima disponuoti – pirkti, parduoti, nuomoti, įkeisti, dovanoti. 1964 m. Civilinis kodeksas nereglementavo nei įmonės kaip civilinių teisių objekto, nei tokios pirkimo-pardavimo sutarties rūšies⁹³, ši pirkimo-pardavimo sutarties rūšis atsirado tik 2001 m. įsigaliojusiame Civiliniame kodekse. Civilinio kodekso šeštosios knygos 4 dalyje, numatančioje atskiras sutarčių rūšis, išskiriamas atskiras skirsnis įmonės pirkimo-pardavimo sutarčių nuostatoms (CK 6.402-6.410 str.). Kaip jau minėta, įmonės pirkimui-pardavimui taikomi ir CK 6.392-6.401 straipsniai, reglamentuojantys nekilnojamojo daikto pirkimo-pardavimo sutartis, tiek, kiek įmonės

⁹² BITĖ, V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas kaip verslo perleidimo būdas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 57.

⁹³ 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *LTSR įstatymų sąvadas*, 1964.

pirkimą-pardavimą reglamentuojančios nuostatos nenustato ko kita, taip pat bendrosios pirkimo-pardavimo sutarčių nuostatos.

CK 6.402 str. įtvirtinta įmonės pirkimo-pardavimo sutarties samprata, pagal kurią pardavėjas įsipareigoja perduoti pirkėjui nuosavybės teise visą įmonę kaip turtinį kompleksą ar jos esminę dalį, išskyrus teises ir pareigas, kurių pardavėjas neturi teisės perduoti kitiems asmenims, o pirkėjo nurodyta pareiga visą tai priimti ir sumokėti kainą. Vienas iš šios sutarties ypatumų yra jos specifinis dalykas – parduodama įmonė kaip turtinis kompleksas arba esminė jos dalis, kurią gali sudaryti, kaip jau minėta, labai įvairūs, tiek materialūs, tiek nematerialūs objektai. Įmonės pirkimo-pardavimo sutartis kvalifikuotina kaip konsensualinė (šalių teisės ir pareigos atsiranda nuo šalių susitarimo momento), atlygintinė (pirkėjo pareiga sumokėti kainą pardavėjui).

Literatūroje nurodomos kelios pardavėjo pareigos pirkėjo atžvilgiu – įmonės perdavimas pirkėjui ir pirkėjo įvedimas į ūkinę veiklą⁹⁴. Pardavėjas paruošia ir perduoda įmonę pirkėjui savo lėšomis pagal perdavimo-priėmimo aktą, kuriame nurodomi duomenys apie įmonę ir jos turtą, turto būklę, šalių įsipareigojimus įmonės kreditoriams ir jų įvykdymas. Įmonė pripažįstama perduota pirkėjui nuo to momento, kai jos perdavimo-priėmimo aktą pasirašo abi šalys. Tokia pati tvarka numatyta ir Rusijos CK 563 straipsnyje⁹⁵. Pažymėtina, kad įmonės perdavimo-priėmimo akto tam tikrais atvejais gali neužtekti, t.y. kai perduodamos teisės į pramoninius nuosavybės objektus, komercinės paslaptys ir *know-how*⁹⁶. Priklausomai nuo įmonę sudarančių elementų, sutarties šalims svarbu detaliai aptarti jos perdavimo tvarką ir terminus. Pareiga įvesti pirkėją į ūkinę veiklą tiesiogiai teisės aktuose nėra nustatyta, tačiau teigiama, jog ji kyla iš sutarties esmės⁹⁷, pirkėjui turi būti perduodamos tokios valdymo sąlygos, kurios buvo valdant pardavėjui. Tai reiškia, kad su daiktais ir teisėmis turi būti atskleidžiamos komercinės paslaptys, žaliavų įsigijimo šaltiniai, pardavimo rinkos, komerciniai papročiai, ryšiai su klientais⁹⁸. Taip pat pardavėjui gali būti nustatomas nekonkuravimo įsipareigojimas, kadangi egzistuoja rizika, jog perdavus įmonę pardavėjas ir toliau vykdys veiklą toje pačioje srityje, o tai reiškia, jog pardavėjas gali būti nesąžiningas vykdydamas pareigą įvesti pirkėją į ūkinę veiklą, nes sieks nuslėpti svarbią informaciją,

⁹⁴ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 113.

⁹⁵ The Civil Code of the Russian Federation (Rusijos Federacijos civilinis kodeksas) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com/>>.

⁹⁶ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 114.

⁹⁷ KIRŠIENĖ, J., KERUTIS, K. Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 28.

⁹⁸ ČEPAS, A., et. al. *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė*. Mokslo tyrimas. Vilnius: Teisės institutas, 2005, p. 72.

reikalingą veiklą vykdyti. Galima teigti, kad toks nekonkuravimo įsipareigojimas atitinka CK 1.5 str. numatytus bendruosius teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principus bei CK 6.158 str. numatytą sąžiningumo sutartiniuose santykiuose reikalavimą. Literatūroje teigiama, kad tiek pardavėjo pareiga įvesti pirkėją į ūkinę veiklą, tiek nekonkuravimo įsipareigojimas išplaukia iš įmonės pirkimo-pardavimo sutarties esmės, kadangi pastarasis yra įvedimo į ūkinę veiklą pareigos dalis⁹⁹. Kadangi Lietuvoje įmonės pirkimo-pardavimo sutarties atveju nereglamentuojamas nei pirkėjo įvedimas į ūkinę veiklą, nei nekonkuravimo įsipareigojimas, šalims dėl šių pareigų reikia susitarti individualiai.

Įmonės pirkimo-pardavimo sutartis turi būti vienas rašytinės formos abiejų šalių pasirašytas dokumentas, patvirtintas notaro ir turintis CK 6.404 str. nurodytus būtinus priedus, kurie turi būti parengti, šalių suderinti ir pasirašyti iki sutarties pasirašymo: įmonės turto inventorizavimo aktą, įmonės balansą, nepriklausomo auditoriaus išvadą apie įmonės turto sudėtį ir kainą, įmonės skolų (prievolių) sąrašą, kuriame nurodyta skolos dydis, įvykdymo terminas, prievolių užtikrinimo rūšis, kreditoriai ir jų adresai. Šie reikalavimai yra vieni griežčiausių iš visų Civiliniame kodekse numatytų pirkimo-pardavimo sutarčių. Notarinės formos reikalavimas atitinka bendrąsias CK normas – 1.74 str. numatytą reikalavimą daiktinių teisių į nekilnojamąjį daiktą perleidimo sandoriai turi būti sudaromi notarine tvarka. Tokia sudaryta sutartis galios nuo jos sudarymo notarine tvarka momento (CK 6.181 str. 4 d.). Taip pat, skirtingai nei kitų pirkimo-pardavimo sutarčių atvejais, kur sutartys pasirašomos apsikeičiant dokumentais ar sudaromos konkludentiniais veiksmais, čia numatomas reikalavimas pasirašyti vieną notaro tvirtinamą dokumentą – sutartį, kuris tvirtinamas notaro kartu su visais jos priedais kaip vienovė¹⁰⁰. Pažymėtina, kad identiškus sutarties priedų bei vieno rašytinio dokumento reikalavimus numato ir Rusijos Federacijos Civilinis kodeksas 562 str. 2 d.¹⁰¹, kas leidžia manyti, jog minimos Lietuvos CK nuostatos perimtos iš šio kodekso, tačiau Rusijos CK nenumato notarinės formos sandorio reikalavimo. Vokietijoje, specialių teisės normų, reglamentuojančių įmonės, kaip turtinio komplekso pirkimą-pardavimą nėra, todėl įmonės pirkimo-pardavimo sutarties forma priklauso nuo jos sudėtinių elementų – jei turtinio komplekso pagrindą sudaro žemės sklypas ir nekilnojamieji daiktai, tai bus taikomos nekilnojamojų daiktų pirkimo-pardavimo taisyklės – privaloma sutarties notarinė forma, tačiau jei didžiąją dalį įmonės turto sudaro nematerialusis turtas, tada įmonės pirkimo-

⁹⁹ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 114.

¹⁰⁰ *Ibid.*, p. 98.

¹⁰¹ The Civil Code of the Russian Federation, (Rusijos Federacijos civilinis kodeksas) [interaktyvus]. [Žiūrėta: 2016 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com/>>.

pardavimo sutartis sudaroma paprasta rašytine forma¹⁰². Taip pat įmanoma tai, kad vieninga įmonės pirkimo-pardavimo sutartis nebus sudaryta, o bus sudaromi keletas atskirų sandorių dėl įmonės sudėtinųjų elementų perleidimo, nes Vokietijos teisėje įmonei įstatymų leidėjas nesuteikia savarankiško civilinių teisių objekto statuso, nors tokiu įmonė laikoma teisės mokslininkų¹⁰³. Prancūzijos Komercinis kodeksas numato paprastą rašytinę sutarties formą verslo (angl. *business*) pirkimui, o kaip sutarties priedų reikalavimą numato sandorio, pagal kurį verslo pardavėjas įgijo įmonę duomenis (data, kaina ir ankstesnis verslo savininkas), paskutinių trejų metų įmonės vykdomos veiklos apyvartą ir per šį laikotarpį gautą pelną¹⁰⁴.

Lietuvos mokslininkų diskutuojama, ar Lietuvoje nustatyta įmonės pirkimo-pardavimo sutarties notarinė forma yra būtina ir reikalinga visais atvejais¹⁰⁵. Vertinant Vokietijos praktiką, matyti, kad notarinė sutarties forma reikalinga tik tais atvejais, kai parduodamos įmonės sudėtyje yra nekilnojamųjų daiktų. Lietuvoje įmonės pirkimo-pardavimo sutartis visuomet turi būti sudaroma notarine forma, o tai lemia papildomus sandorio sudarymo kaštus bei laiko sąnaudas. Privalomos notarinės formos nustatymas Lietuvoje bandomas pateisinti keliais argumentais: a) notarine tvarka sudaromi sandoriai svarbūs ne tik privatiems asmenims, bet ir visuomenei¹⁰⁶ – apsaugo viešąjį interesą, užtikrina, kad civilinėje apyvartoje nebūtų viešajai tvarkai prieštaraujančių ir kitų amoralių sandorių, taip pat b) privaloma notarinė tvarka leidžia labiau apsaugoti ir privatų interesą, kadangi sumažinama apgaulės ir suklydimo galimybė¹⁰⁷. Nekyla abejonų, kad notarinės sutarties forma reikalinga tais atvejais, kai perleidžiami nekilnojamieji daiktai ir daiktinės teisės į juos, tačiau atsižvelgiant į notarinės formos nustatymo tikslus, derėtų apsvarstyti notarinės formos reikalavimo būtinumą kai perduodamos įmonės sudėtyje nekilnojamųjų daiktų nėra.

Kitas įmonės pirkimo-pardavimo sutartį reglamentuojančių nuostatų Civiliniame kodekse ypatumas yra tas, kad 6.403 str. „Sutarties forma“, numato ne vien notarinės formos reikalavimą, bet ir sutarties turinio privalomumą – duodama nuoroda į 6.404 str. nurodytus sutarties priedus, kurie laikomi būtina sutarties formos dalimi, nors savo esme yra turinys, o

¹⁰² BEINERT, D. *Corporate Acquisitions and Mergers in Germany*. 3rd ed. The Hague: Kluwer Law International, 2000, p. 51.

¹⁰³ ЕРШОВА, Е. А. ОВЧИННИКОВА К. Д., *Предприятие (бизнес) в современном экономико-правовом обороте*. М: Статут, 2006. Iš: JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 53.

¹⁰⁴ Code de Commerce (France) (Prancūzijos komercinis kodeksas). [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.legifrance.gouv.fr/Traductions/en-English/Legifrance-translations>>.

¹⁰⁵ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 99.

¹⁰⁶ MIKĖLĖNAS, V. *et. al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 168.

¹⁰⁷ MIKĖLĖNAS, V. *Sandorių notarinės formos nustatymo Lietuvos civilinėje teisėje kriterijai ir reikšmė: lyginamasis aspektas. Notariatas*, Nr. 2/2007, Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2007, p. 28.

sutarties forma pagal Civilinio kodekso 1.71 str. įvardinama kaip žodinė, rašytinė (paprasta ar notarinė) arba konkludentiniai veiksmai. 6.403 str. 2 d. numato, kad sutarties formos reikalavimų nesilaikymas daro sutartį negaliojančią, o iš to daroma išvada, kad ir sutarties priedų nepateikimas daro sutartį negaliojančia. Tačiau CK 6.409 str. numato, kad Civiliniame kodekse numatytos sandorių negaliojimo teisinės pasekmės atsiranda tik tuo atveju, jei tai iš esmės nepažeidžia pardavėjo ir pirkėjo kreditorių teisių ir įstatymų saugomų interesų, t.y. bendrosios sandorių negaliojimo teisinės pasekmės taikomos ne visuomet. Todėl manytina¹⁰⁸, kad CK 1.93 str. 3 d. numatytos pasekmės turi būti taikomos tik tuomet, jei tai nepažeis kreditorių interesų, o priešingu atveju saugant kreditorių interesus, tokia sutartis, nors ir nesilaikius notarinės formos ar sutarties priedų reikalavimo, turėtų būti palikta galioti. Kita vertus, įstatymų leidėjas nustato sutarties priedų reikalavimą, kad pirkėjas galėtų gauti objektyvią informaciją, reikalingą įmonės vertei nustatyti, o pagal šią informaciją nepriklausomas auditorius pateikia išvadą apie įmonės turto sudėtį ir jo kainą, todėl tokių priedų neįtraukimas į sutartį pažeistų pirkėjo interesus.

Įmonės kainos dydis laikomas esmine pirkimo-pardavimo sutarties sąlyga, dėl kainos dydžio šalys susitaria laisvai, tačiau ji turi būti pagrįsta ekonomine logika. Pažymima, kad analizuojant Civilinio kodekso nuostatas, galima teigti, kad sutarties kaina gali būti nustatyta ne tik pinigais, bet ir turtu¹⁰⁹. Tokia išvada darytina remiantis CK 6.405 str. 1 d., kurioje numatoma, kad tai atvejais, kai už įmonę yra atsiskaitoma pinigais, ir jų pakanka visų įmonės kreditorių reikalavimams patenkinti, nėra būtina informuoti kreditorius apie įmonės pirkimą-pardavimą. Jei ši sąlyga nėra tenkinama, kreditorius apie tokį sandorį informuoti privaloma. Vokietijoje egzistuoja ganėtinai sudėtinga įmonės kainos nustatymo sistema – įmonės kaina neretai nustatoma sutartyje nurodant kainos nustatymo principus, įtvirtinami aiškūs kriterijai, nuo kurių priklauso kainos augimas arba mažėjimas. Tokie kriterijai laisvai nustatomi šalių. Tai paaiškinama tuo, jog derybos dėl sutarties sudarymo ir pats sutarties sudarymas tam tikrais atvejais yra nutolę vienas nuo kito laike, todėl tam tikri įmonės rodikliai, įmonės vertė gali kisti¹¹⁰. Manytina, kad tokia sistema, nors ir būdama sudėtinga, gali geriau atitikti šalių interesus.

¹⁰⁸ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 100.

¹⁰⁹ MIZARAS, V. *Prievolių teisė II. Atskirų pirkimo pardavimo sutarčių tezės*. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.vu.lt/tf/v.mizaras/wp-content/uploads/2015/02/Pirkimas-pardavimas_atskiros-sutartys_v1.docx.pdf>.

¹¹⁰ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 105.

Dar vienas įmonės pirkimo-pardavimo sutarčių reguliavimo ypatumas yra tas, kad pačiame įmonės pirkimo-pardavimo procese dalyvauja ne vien sutarties šalys, tačiau didelę reikšmę turi kreditoriai bei tarpininkas, kuriam pavedama atsiskaityti su kreditoriais. Šie asmenys nėra įmonės pirkimo-pardavimo sutarties šalys, tačiau jie svarbūs ir būtini sudarant sutartį ir ją vykdant. CK 6.405 str. 3 d. numato šalims galimybę pasirinkti asmenį, kuriam bus sumokama kainos dalis, skirta atsiskaitymams su kreditoriais, tačiau toks asmuo pagal įstatymo nuostatas gali būti tik bankas, kredito įstaiga arba draudimo įmonė. Toks asmuo turi būti nurodomas sutartyje. Tarpininko pasirinkimą gali nulemti keli faktoriai: tarpininkavimo paslaugų kaina, profesionalumas ir patikimumas, kadangi CK 6.406 str. 3 d. numato, jog įmonės pirkėjas ir pardavėjas solidariai atsako už tarpininko veiksmus¹¹¹.

Pirkėjas turi teisę reikalauti sumažinti kainą, jeigu sutarties sudarymo metu jis nežinojo ir negalėjo žinoti¹¹² apie pardavėjo skolas (prievoles). CK 6.408 str. 5 d. nustatoma pirkėjo teisė teismo tvarka reikalauti nutraukti ar pakeisti sutartį bei atlyginti nuostolius tais atvejais, kai įmonės neįmanoma panaudoti sutartyje nurodytam tikslui ir trūkumų neįmanoma pašalinti arba pardavėjas jų nepašalina per nustatytus terminus. To paties straipsnio ketvirta dalis numato pardavėjo teisę pasiūlyti pirkėjui trūkstamą turtą arba pakeisti netinkamos kokybės turtą tinkamos kokybės turtu. Kitais atvejais, jei sutartyje nėra nustatyta kitaip, ir nesant galimybės taikyti CK 6.408 str. 4 d., įmonės trūkumų klausimas sprendinamas pagal bendrąsias pirkimo-pardavimo nuostatas¹¹³. Mokslininkų manoma, kad perduodant verslą, įstatymu numatyta pirkėjų apsauga nėra pakankama, todėl daugelyje sandorių pirkėjas primygtinai siekia į pirkimo-pardavimo sutartį įtraukti garantijas dėl verslo ir jo turto bei išsipareigojimų, turėdamas tikslą gauti kompensaciją, jeigu paaiškėja, kad pardavėjo pateikta informacija yra neteisinga. Sutartinių garantijų naudojimas sutartyse yra ir vienas iš būdų „priversti“ verslo pardavėją tinkamai įvykdyti reikšmingos informacijos apie perduodamą objektą atskleidimo pirkėjui pareigą¹¹⁴. Rekomenduotina šalims detalizuoti konkrečias garantijas įmonės pirkimo-pardavimo sutartyje, tam, kad būtų išvengta neaiškumų ir ginčų ateityje.

Esminiu įmonės trūkumu įvardinamas sutarties objekto nebuvimas įmone arba negalėjimas įmonės panaudoti sutartyje nurodytam ar numanomam tikslui, akivaizdus įmonės

¹¹¹*Ibid.*

¹¹² MIZARAS, V. *Prievolių teisė II. Atskirų pirkimo pardavimo sutarčių tezės*. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m kovo 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.vu.lt/tf/v.mizaras/wp-content/uploads/2015/02/Pirkimas-pardavimas_atskiros-sutartys_v1docx.pdf>.

¹¹³ KIRŠIENĖ, J., KERUTIS, K. Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 29.

¹¹⁴ BITĖ, V. *Sutartinių garantijų verslo pardavimo sutartyje prigimtis ir teisinis vertinimas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 130, 144. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.mruni.eu/upload/iblock/6ed/8_bite.pdf>.

ekonominės vertės sumenkėjimas¹¹⁵. Įmonės kokybė apibūdinama keliais aspektais: a) įmonės sudėtinių elementų kokybė ir b) galimybę naudoti įmonę pagal paskirtį¹¹⁶. Atsižvelgiant į įmonės kaip turtinio komplekso sampratą, atskirų įmonės sudėtinių dalių trūkumai turi būti vertinami įmonės visumos atžvilgiu – pardavėjas turi atsakyti už atskirų elementų trūkumus tais atvejais, kai jie turi neigiamą poveikį įmonės kaip visumos funkcionavimui. Jei atskiras įmonės elementas nedaro neigiamo poveikio funkcionavimui ar neigiamos įtakos įmonės patrauklumui, toks trūkumas neturėtų būti laikomas įmonės kaip turtinio komplekso trūkumu. Tačiau trūkumu bus laikomi tie įmonės elementų netobulumai, kurie daro svarbią įtaką įmonės ekonominės veiklos vykdymui, pelno uždirbimui, gamybinei veiklai, įsipareigojimų tretiesiems asmenims vykdymui. Kaip pavyzdys pateiktina situacija, kuomet po įmonės įsigijimo pirkėjas pastebi, jog tam tikri įmonės įrengimai yra nekokybiški, todėl įmonė nespėja vykdyti savo įsipareigojimų užsakovams ir turi mokėti netesybas. Iš esmės galima daryti išvadą, kad nors įmonė ir gali funkcionuoti pagal paskirtį, tačiau toks funkcionavimas yra neigiamas, darantis nuostolį būtent dėl atskirų įmonės sudėtinių elementų trūkumų, o tai daro didelę įtaką įmonės, kaip civilinių teisių objekto, patrauklumui ir teigtina, kad žinojęs šį faktą, pirkėjas būtų derėjęsis dėl mažesnės kainos.

Literatūroje¹¹⁷, be kita ko, išskiriami teisiniai įmonės trūkumai – trečiųjų šalių reikalavimai ir pretenzijos, nežinomi pirkėjui. Taip pat yra išskiriama „klaida dėl įmonės“ – subjektiniai trūkumai, reiškiantys, kad pirkėjas ir pardavėjas, įmonės pardavimo metu, manė ją esant tam tikros vertės ir tam tikrų savybių, nors paaiškėja, kad ji tam tikrų savybių neturi. Įmonės pelno nebuvimas savaime nereiškia klaidos dėl įmonės, kadangi tai nereiškia, jog įmonė nebėra įmanoma naudoti pagal savo paskirtį ar yra prastesnės kokybės nei sutarta¹¹⁸. Nagrinėjant Vokietijos teismų praktiką, matyti, kad pardavėjas atsakingas už įmonės istorinius finansinius duomenis, jų iškraipymus, klaidas, o už prognozuojamus pelningumo rodiklius pardavėjas gali atsakyti tik tais atvejais, jei sutartyje tiksliai ir aiškiai tai yra garantavęs¹¹⁹.

Keliamas klausimas, kokios įmonės dalies pirkimas-pardavimas kvalifikuotinas kaip įmonės pirkimas-pardavimas CK 6.402 str. 1 d. prasme? Literatūroje teigiama, kad formuluoatė

¹¹⁵ KIRŠIENĖ, J., KERUTIS, K. Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 29.

¹¹⁶ ЕРШОВА, Е. А. ОВЧИННИКОВА К. Д., *Предприятие (бизнес) в современном экономико-правовом обороте*. М: Статут, 2006. Iš: JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 115.

¹¹⁷ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2010, p. 116.

¹¹⁸ KIRŠIENĖ, J., KERUTIS, K. Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 29.

¹¹⁹ BITĖ, V. *Uždarosios bendrovės akcijų pardavimas kaip verslo perleidimo būdas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 149.

„esminė įmonės dalis“ kalbant apie jos perleidimą yra ne kas kita, kaip visos įmonės perleidimas CK 6.402 str. 1 d. prasme. Remiantis turtinio komplekso teisinio nedalumo požymiu, teigiama, kad iš esmės, parduodant įmonę kaip civilinį objektą, parduodama įmonė kaip visas turtinis kompleksas, o pardavėjas pasilieka sau tą turtą, kuris nėra esminis įmonės veikos vykdymui ir laikoma, kad senasis įmonininkas nebeturi įmonės. Tokiu atveju perleidžiama įmonės dalis traktuotina kaip įmonė kaip turtinis kompleksas, o veiklos vykdymui nereikalingas turtas lieka senajam įmonininkui. Atskiri turtiniai vienetai, kurie nebuvo perleidžiami kartu su įmone, laikomi išimtais iš turtinio komplekso ir nelaikomi turtinio komplekso dalimi ir gali būti parduodami kaip atskiras turtas. Todėl teigiama, jog CK 6.402 str. 1 d. numatytas esminės įmonės dalies perleidimas laikytinas viso esminio turto, reikalingo veiklai vykdyti perleidimu, nes priešingu atveju būtų pažeistas įmonės kaip turtinio komplekso teisinio nedalumo principas¹²⁰.

Tačiau pažymėtina, kad tais atvejais, kai asmens ūkinė-komercinė veikla neapsiriboja vienu verslu ir veikla, įmone savarankiškai gali būti vadinama ir tam tikra verslu užsiimančio asmens turto dalis. Pateiktinas pavyzdys¹²¹, kai egzistuoja produkto ar rinkos organizacinė valdymo struktūra ir gamyba organizuojama taip, kad kiekviename veiklos vienetė yra sujungta viskas, kas susiję su tam tikro produkto ar tam tikros produktų grupės gamyba bei marketingu, arba gamyba organizuojama pagal geografinę padėtį – regionus, ar orientuojantis į tam tikros grupės vartotojus. Šis veiklos vienetas (padalinys) gali būti viena iš stambių tokios organizacijos struktūrinių dalių, aptarnaujančių konkrečią rinką ar gaminanti tam tikrus produktus. Kiekvienas toks vienetas panašus į atskirą verslą, kuris neretai gali funkcionuoti atskirai nuo kitų, sudaro atskirą turtinį kompleksą funkcionavimo atžvilgiu, duodantį pajamų ir vykdančią veiklą, todėl gali būti pirkimo-pardavimo objektu. Pardavęs tokį vienetą ūkinė-komercinė veikla užsiimantis subjektas gali toliau tęsti veiklą su likusiais veiklos vienetais net ir pardavęs vieną iš struktūrinių dalių kaip įmonę. Todėl galima daryti išvadą, kad tam tikrais atvejais atskiros verslo dalys gali būti pirkimo-pardavimo objektu – įmone, tačiau tais atvejais, kai įmanoma jas atskirti nuo visumos ir tęsti veiklą be didesnės žalos, t.y., jei ir pirkėjas, ir pardavėjas su po sandorio turimu turtu gali vykdyti ūkinė-komercinę veiklą ir tokį objektą galima laikyti įmone kaip turtiniu kompleksu.

Doktrinoje iškeliamą dar viena problema – atskiros turto pirkimo-pardavimo sutarčių kvalifikavimo įmonės pirkimo-pardavimo sutartimi galimybė. Esant griežtiems įmonės

¹²⁰ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 94.

¹²¹ PILIPAITĖ, R. *Įmonės pirkimas-pardavimas kaip verslo įsigijimo būdas*. *Juristas*. Vilnius: Pačiolis, 2005, p. 30.

pirkimo-pardavimo sutarties reikalavimams: sutarties formai, sudarymo tvarkai ir kreditorių teisių apsaugai, siekdami išvengti šių imperatyvių reikalavimų vykdymo, subjektai gali sudarinėti atskiro turto ir turtinių teisių pirkimo-pardavimo sutartis. Įmonės pirkimas-pardavimas savo esme taip pat yra turto bei teisių ir pareigų pirkimas-pardavimas. Turto ir teisių pirkimas-pardavimas turi privalumą, kai parduodama ne visa įmonės veikla, bet tik tam tikras įmonei priklausantis turtas, kuris atskirai negali būti laikoma verslu¹²² ar esmine įmonės dalimi. Remiantis CK 6.122 str., perduodant turtą, su juo perkeliama su turtu ar įmone susijusios teisės bei prievolės, todėl bet kuriuo atveju su perduodamu turtu bus perkeliama ir skolos bei įsipareigojimai, tačiau taip išvengiama specialios, kreditorių teises saugančios informavimo procedūros.

Atsižvelgiant į įmonės kaip turtinio komplekso ekonominės-teisinės vienovės principą, siūloma taikyti įmonės pirkimo-pardavimo sutarties nuostatas ir tais atvejais, kai šalys perleidžia įmonę prisidengdami kitais atskiro turto ir turtinių teisių pirkimo-pardavimo sandoriais, jei bendrai vertinant atskirus sandorius galima daryti išvadą, kad šalys turėjo tikslą perleisti visą įmonę kaip turtinį kompleksą – vienam asmeniui (įgijėjui), visas turtas, būtinas ūkinei-komercinei veiklai vykdyti, buvo perleistas atskirais sandoriais¹²³. Taip būtų užkertamas kelias piktnaudžiavimui. Į klausimą, kada privaloma sudaryti įmonės pirkimo-pardavimo sutartį, o ne atskirų turto dalių pirkimo-pardavimo sutartis, kokiais kriterijais remtis, gali atsakyti teismų praktika, tačiau tai padaryti nėra lengva, nes kiekvieną atvejį tektų vertinti atskirai.

Doktrinoje kritikuojama ir Lietuvos teismų praktika, kuri iš esmės įmonės pirkimo-pardavimu laiko tik tuos sandorius, kuriais perleidžiamas tik visas įmonininko turtas, laikoma, kad toks požiūris yra per siauras ir vengiama įtvirtinti kitokį teismų požiūrį dėl teisės doktrinos šiuo klausimu trūkumo. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 23 d. nutartyje buvo analizuojama situacija, kurioje ieškovas kreipėsi į teismą, prašydamas pripažinti, jog tarp šalių buvo sudarytas verslo ir užimamos rinkos dalies perdavimo sandoris, kai dviem neatlygintais sandoriais atsakovui buvo perleistas visas ieškovui priklausantis turtas. Tačiau teismas atmetė ieškovo reikalavimą, motyvuodamas tuo, kad šalys nesudarė sandorių pagal įstatymo nustatytas įmonės pirkimo-pardavimo sutarčiai sąlygas bei reikalavimus, taip pat įmonė neturėjo rinkos vertės verslo požiūriu, o verslą galima perleisti ne tik vienu, bet ir keliais sandoriais¹²⁴. Manytina, kad vien tas argumentas, jog šalys nesilaikė įmonės pirkimo-

¹²²*Ibid.*, p. 35.

¹²³ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 95.

¹²⁴ Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Katranga“ v. UAB „KRS“, Nr. 2A-362/2008.

pardavimo sutarčiai nustatytų reikalavimų, negali būti pagrindu atsisakyti pripažinti sandorius įmonės pirkimu-pardavimu. Taip pat svarstytinas teiginys dėl įmonės perleidimo keliais sandoriais – CK 6.402-6.410 str. tokios galimybės nenumato, o sutarties dalykas – įmonė kaip turtinis kompleksas, jo teisinis nedalumo požymis nesuponuoja galimybės perleisti įmonę keliais sandoriais.

Literatūroje siūloma teismams tokiose situacijose kelių atskirų turto sandorių perleidimui, kuomet faktiškai perleidžiama įmonė, taikyti CK 1.87 str. 1 d. nuostatas, kurios reglamentuoja apsimestinio sandorio teisinės pasekmės, jei tokie atskiri sandoriai buvo sudaryti įmonės kaip turtinio komplekso pirkimui-pardavimui pridengti. Tuomet būtų taikomos sandoriui, kurį šalys iš tikrųjų turėjo galvoje – įmonės pirkimą-pardavimą, taikytinos taisyklės¹²⁵. Tačiau kyla klausimas dėl tokios sutarties galiojimo – įmonės pirkimo-pardavimo sutarčių ypatumas tas, kad jai taikoma notarinė forma ir imperatyvūs turinio reikalavimai, kas, tikėtina, sudarant atskiras sutartis nebuvo įgyvendinta, o vieno iš imperatyvių įstatymų nuostatų – notarinės formos reikalavimo nesilaikymas tokį sandorį darys negaliojančiu (CK 1.93 str. 3 d., 6.403 str. 2 d.). Pritartina A. Jakutytytės-Sungailienės nuomonei, kuri tokiais atvejais siūlo netaikyti nuostatų, reglamentuojančių tokio sandorio negaliojimą, motyvuodama tuo¹²⁶, kad kreditorių teisės yra labiau apsaugomos taikant įmonės pirkimo-pardavimo taisykles nei paprastomis turto pirkimo-pardavimo nuostatomis, o tai atitiktų CK 6.409 str., kuris numato, jog įmonės pirkimo-pardavimo sutarčiai šiame kodekse numatytos sandorių negaliojimo, sutarties pakeitimo ar nutraukimo teisinės pasekmės atsiranda tik tada, jei tai iš esmės nepažeidžia kreditorių teisių ir įstatymų saugomų interesų.

2.2. Ikisutartinių santykių svarba įmonės pirkimo-pardavimo procese

Įmonės pirkimo-pardavimo sutarties sudarymas visada susijęs su ikisutartinių santykių etapu, kuriame labai svarbios yra įmonių įsigijimų proceso dalys – planuojamos įsigyti įmonės patikrinimas (auditas, angl. *due diligence*) ir derybos. Derybose dėl sutarties sudarymo, šalys privalo elgtis sąžiningai. Šis reikalavimas itin svarbus įsigyjant įmonę tais atvejais, kai sutarties šalys yra konkurentai, o ikisutartiniai santykiai grindžiami informacijos keitimusi tarp šalių. Todėl nutraukus derybas be rimtos priežasties, rizikingoje padėtyje gali atsidurti pardavėjas, kadangi jis atskleidžia informaciją, kurią, jei ji yra naudinga ir reikšminga verslui, tęsdamas savo veiklą gali panaudoti pirkėjas – pardavėjo konkurentas. Tačiau informacijos

¹²⁵ JAKUTYTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 96.

¹²⁶ *Ibid.*, p. 97.

atskleidimas yra neišvengiama ikisutartinių santykių dalis, kadangi tinkamam objekto kainos nustatymui reikia žinoti įmonės būklę, įsipareigojimus, trūkumus. Tokią situaciją siūloma spręsti konfidencialumo sutarties tarp šalių pasirašymu¹²⁷, kurioje apibrėžiama konfidenciali informacija, numatoma dėl įsipareigojimų pažeidimo atsiradusios žalos atlyginimo tvarka. Taip pat siūloma pasirašyti preliminarą sutartį, kurioje būtų numatyta pirkėjo teisė atlikti patikrinimą.

Įmonės patikrinimo atlikimas atitinka bendrą šalių pareigą elgtis rūpestingai, taip pat yra įgyvendinama CK 6.328 str. numatyta pirkėjo teisė prieš mokant ar prieš priimant daiktus juos patikrinti bet kokioje vietoje, bet kokiu laiku ar metodu, kurie atitinka protingumo kriterijus. Įmonės patikrinimas svarbus ir pardavėjo atsakomybei – pagal bendrąsias pirkimo-pardavimo sutarčių nuostatas, jei sutarties sudarymo metu pirkėjas žinojo arba negalėjo nežinoti apie daiktų neatitikimą, pardavėjas neatsako už bet koki daiktų neatitikimą (CK 6.327 str. 1 d.). Tačiau pardavėjui neatskleidus visos informacijos apie įmonės būklę, tai gali būti laikoma pardavėjo pareigos esant ikisutartiniams santykiams pažeidimu CK 6.163 str. prasme¹²⁸.

Toks patikrinimas atliekamas ne vien įmonės pirkimo-pardavimo atveju, auditas neretai atliekamas ir akcijų pirkimo-pardavimo atveju, tačiau nei vienu, nei kitu atveju įstatymais nėra reglamentuojamas. Įmonės patikrinimą apima teisinis, mokestinis ir finansinis patikrinimas, kokia apimtimi patikrinimas bus atliekamas, priklauso nuo šalių¹²⁹. Teisinio patikrinimo metu tikrinama, kokia yra esamų ar gresiančių teisminių ar arbitražo ginčų padėtis, susitarimai su finansuotojais, darbo teisės klausimai¹³⁰ (kolektyvinės sutartys, sutartys su vadovaujančiais asmenimis, darbo tvarkos taisyklės) ir kiti konkrečiu atveju pirkėjui svarbūs aspektai. Bendriausia prasme įmonės patikrinimas – tai informacijos apie įmonę gavimas, rinkimas, tyrimas atliekamas įgijėjo arba jo tarpininko siekiant išsiaiškinti planuojamos įsigyti įmonės būklę, padėtį. Doktrinoje išskiriamos kelios tokio patikrinimo funkcijos¹³¹, iš kurių svarbiausia – galimų rizikų įvertinimas. Kitos funkcijos nurodomos kaip vertės nustatymo, garantijų pateikimo ir įrodomoji apie įmonės būklę sandorio sudarymo metu. G. Bartkus taip pat išskiria informacinę bei veiksmų numatymo įsigijus įmonę funkcijas¹³².

¹²⁷ PILIPAITĖ, R. *Įmonės pirkimas-pardavimas kaip verslo įsigijimo būdas. Juristas*. Vilnius: Pačiolis, 2005, p. 32.

¹²⁸ MIZARAS, V. *Prievolių teisė II. Atskirų pirkimo pardavimo sutarčių tezės*. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.vu.lt/tf/v.mizaras/wp-content/uploads/2015/02/Pirkimas-pardavimas_atskiros-sutartys_v1docx.pdf>.

¹²⁹ BARTKUS, G. in *Bendrovių teisė*. 2015 m. gegužės 22 d. paskaita [Nepublikuota].

¹³⁰ PILIPAITĖ, R. *Įmonės pirkimas-pardavimas kaip verslo įsigijimo būdas. Juristas*. Vilnius: Pačiolis, 2005, p. 32.

¹³¹ MIZARAS, V. *Prievolių teisė II. Atskirų pirkimo pardavimo sutarčių tezės*. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.vu.lt/tf/v.mizaras/wp-content/uploads/2015/02/Pirkimas-pardavimas_atskiros-sutartys_v1docx.pdf>.

¹³² BARTKUS, G. in *Bendrovių teisė*. 2015 m. gegužės 22 d. paskaita [Nepublikuota].

Praktikoje žinomi keli teisinio *due diligence* atlikimo būdai: pirmasis – kai pardavėjas visą turimą informaciją sukelia į virtualius „duomenų kambarius“ (*data room*) ir antrasis – patikrinimas pačios įmonės patalpose. Tais atvejais, kai paaiškėja, jog tam tikra svarbi informacija įmonės audito metu nebuvo peržiūrėta, gali kilti klausimas, ar egzistavo pirkėjo pareiga išsireikalauti jam pateikti informaciją, ar pardavėjo pareiga tokią informaciją atskleisti. Manoma, kad tai priklauso nuo to, koku būdu yra atliekamas patikrinimas – tais atvejais, kai jis atliekamas perkamos įmonės patalpose pareiga susižinoti ir prašyti informacijos tenka pirkėjui, kadangi jam suteikiamos nemenkos galimybės prie informacijos prieigos tiek dokumentinių šaltinių, tiek žmogiškųjų šaltinių atžvilgiu. Tačiau jei informacija pateikiama *data room* būdu, laikoma, kad pardavėjas turi pareigą pateikti pirkėjui visą reikalingą informaciją¹³³. Situaciją siūloma spręsti gaunant iš pardavėjo patvirtinimą, kad informacija, pateikta apie įmonę, yra teisinga ir pateikta visa, tokiu atveju, nustačius, kad po sutarties pasirašymo pardavėjo pateikta informacija yra neteisinga, pardavėjas turėtų atlyginti nuostolius ar sumokėti baudą, jei šalys tai numato sutartyje. Kitas siūlomas variantas – susitarimas dėl dalies ar visos kainos mokėjimo atidėjimo. Tokiu atveju pirkėjas tikrintų bendrovę jau po įsigijimo, o radęs trūkumų, dėl kurių nesutinka mokėti visos kainos, gali nemokėti likusios kainos dalies.¹³⁴

Teisinis patikrinimas (*due diligence*) padeda nustatyti perkamo turto būklę, kokybę, įvertinti esamas ir galimas rizikas bei yra lemiamas veiksnys nustatant perkamo objekto kainą. Šis institutas itin populiarus Jungtinėse Amerikos Valstijose, įvardijant *due diligence* kaip privalomumą, įmonių valdytojų ir pardavėjų profesionalumo įrodymą, nepaisant įmonės dydžio¹³⁵.

2.3. Įmonės pirkimo-pardavimo santykis su akcijų pirkimu-pardavimu

Kalbant apie įmonių įsigijimą apskritai, įmonės pirkimas-pardavimas nėra vienintelis būdas įmonėms įsigyti. Įmonių įsigijimo (užsienio literatūroje įmonių įsigijimai ir susijungimai įvardinami kaip *Mergers and Acquisitions* – *M&A*) sąvoka savyje talpina ir akcijų (pajų, dalių) pirkimą-pardavimą (užsienio literatūroje vadinamą *share deal*), įmonių sujungimą, prijungimą, įmonės turto pirkimą-pardavimą. Kaip konkretūs du įmonių įsigijimo būdai skiriami įmonės kaip viso turtinio komplekso įsigijimas arba dalių pirkimas-

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ PILIPAITĖ, R. *Įmonės pirkimas-pardavimas kaip verslo įsigijimo būdas. Juristas*. Vilnius: Pačiolis, 2005, p. 32.

¹³⁵ REED LAJOUX, A., ELSON, C.M. *The art of M&A. Due diligence*. McGraw, 2011.

pardavimas¹³⁶, t.y. dalyvavimo tam tikrame juridiniame asmenyje teisių pardavimas¹³⁷. Abi šios sutartys doktrinoje laikomos verslo perleidimu, motyvuojant tuo, kad ekonomine prasme, tiek pardavus įmonę kaip turtinį kompleksą, tiek parduodant juridinio asmens akcijų paketą, yra gaunamas tas pats rezultatas – verslas yra perleistas¹³⁸. Kadangi uždaroji akcinė bendrovė iki šiol tebėra populiariausia Lietuvoje egzistuojanti verslo veiklos teisinė forma¹³⁹, šioje darbo dalyje bus analizuojama būtent akcijų pirkimo-pardavimo ir įmonės pirkimo-pardavimo panašumai ir skirtumai.

Iš esmės šios sutartys skiriasi keliais aspektais – dalyku, pardavėju – viena iš šalių, sudarymo tvarka bei teisinėmis pasekmėmis. Akcijų pirkimo-pardavimo sutartimi yra perleidžiamos bendrovės akcijos, įgyjama bendrovės kontrolė¹⁴⁰, tam tikro kiekio akcijų suteikiamos turtinės bei neturtinės teisės, teisė dalyvauti organizacijos veikloje, proporcinga įgyjamai daliai įstatiniame kapitale ir ji suteikia priegą prie verslo, verslą toliau vykdo pati bendrovė, kurios akcijos įsigyjamos, o jos valdymo organai tiek iki perleidimo sandorio, tiek po jo, vykdo ir įgyvendina tiek strateginius, tiek ekonominius sprendimus.

Pagal įmonės pirkimo-pardavimo sutartį pirkėjas įgyja ne juridinio asmens kontrolę, bet šiam juridiniam asmeniui priklausančią verslą ir visa, kas su juo susiję (kaip jau minėta - žemės sklypas, pastatai, statiniai, su įmone susijusios turtinės teisės, teisės, kurios pardavėjui priklauso pagal licencinę sutartį, taip pat perleidžiamos reikalavimo teisės ir perkeliamos skolos, numatytos sutartyje ir kt.), tačiau įmonės akcininkai ir toliau lieka nepakitę, jie ir toliau kontroliuoja įmonės veiklą, gauna iš įmonės paskirstytojo pelno priklausančius dividendus, tačiau teisė į įmonės verslą priklauso naujam savininkui. Po akcijų pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo pasikeičia įmonės savininko (t.y. juridinio asmens) akcijų savininkai, tačiau pati įmonė ir toliau priklauso juridiniam asmeniui¹⁴¹. Akcijų pirkimo-pardavimo sutartyje pardavėjas yra fizinis arba juridinis asmuo, kuriam nuosavybės teise priklauso parduodamos akcijos, tuo tarpu įmonės pardavėjas yra pats juridinis asmuo, kuriam priklauso

¹³⁶ MIZARAS, V. *Prievolių teisė II. Atskirų pirkimo pardavimo sutarčių tezės*. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.vu.lt/tf/v.mizaras/wp-content/uploads/2015/02/Pirkimas-pardavimas_atskiros-sutartys_v1docx.pdf>.

¹³⁷ KIRŠIENĖ, J., KERUTIS, K. Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 26.

¹³⁸ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 92.

¹³⁹ Lietuvos statistiko departamento Oficialiosios statistikos portalas. Veikiantys ūkio subjektai 2016 metų pradžioje. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=8f6e7e35-5730-4eb5-ae12-4866a9aff401>>.

¹⁴⁰ BITĖ, V. Akcijų pirkimo-pardavimo pripažinimas verslo perleidimu: diagnostavimo kriterijai ir reikšmė akcijų pardavėjo atsakomybei. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 362

¹⁴¹ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 93.

visa įmonė kaip turtinis kompleksas Civilinio kodekso 1.110 straipsnio prasme. Ypatumų turi ir akcijų pirkimo-pardavimo sudarymo tvarka, tam tikrais atvejais įstatymai suteikia pirmenybę esamiems juridinio asmens akcininkams įsigyti akcijas, taip ribojant akcijų pirkėjų – potencialių naujų akcininkų ratą.

Akcijų pirkimo-pardavimo sutarties formą reglamentuoja Akcinių bendrovių įstatymas. Vadovaujantis Akcinių bendrovių įstatymo 44 str. 2 d., akcijų pirkimo-pardavimo sutartis sudaroma paprasta rašytine forma (išskyrus tuos atvejus, kai parduodama daugiau nei 25 proc. bendrovės akcijų ir jų vertė neviršija 14500 EUR). Įmonės pirkimui-pardavimui, nepriklausomai nuo jos vertės, taikomas išimtinai notarinės formos reikalavimas, taip pat jau aukščiau aptarti privalomi sutarties priedai. Praktikoje, akcijų pirkimo-pardavimo atveju į sutartį galima įtraukti sąlygas, susijusias su informacijos atskleidimu bei pareiškimų ir garantijų dėl esamo įmonės balanso bei turto sudėties, dėl išankstinio susipažinimo su juridinio asmens finansiniais ir kitais dokumentais. Įmonės pirkimo-pardavimo sutarties būtinų priedų sudarymas ir pateikimas tvirtinti notarui neretai šalių gali būti laikomas įmonės perėmimo laiką bei išlaidas padidinančiu faktoriumi, kas nėra šį sandorį skatinantis rinktis veiksnys. Tačiau įmonės pirkimo-pardavimo sutarties privalumas nagrinėjamu atveju yra tas, kad sutartyje (jos prieduose) yra tiksliai apibrėžiama, kas parduodama kaip įmonė, kokia yra turto sudėtis.

Taip pat pažymėtina, kad akcijų pirkimo-pardavimo sutartimi pirkėjas prisiima esminį įsipareigojimą, t.y. sumokėti sutarties kainą už perleidžiamas akcijas, o įmonės pirkėjo įsipareigojimai, apart kainos sumokėjimo yra žymiai didesni – kadangi pagal įmonės pirkimo-pardavimo sutartį įsigyjama įmonė kaip turtinis kompleksas, o ne juridinis asmuo, kurio vardu įmonė prisiima turtinius įsipareigojimus, perleidžiant įmonę turi būti numatyti atsiskaitymo su juridinio asmens kreditoriais sąlygos ir būdai. Pagal bendrą taisyklę su įmonės kreditoriais atsiskaito įmonės pardavėjas, kuris už savo įmonę prisiėmė turtinius įsipareigojimus¹⁴². Tačiau pirkėjas, siekdamas, kad įmonės kreditoriai nepareikštų reikalavimų, bent prieš dvidešimt dienų iki sutarties sudarymo privalo raštu pranešti visiems įmonės kreditoriams apie numatomą įmonės ar jos esminės dalies pardavimą. Įmonės kreditorius, gavęs tokį pranešimą, per dvidešimt dienų nuo gavimo privalo raštu pranešti pirkėjui apie savo reikalavimo dydį ir pobūdį. Tokia procedūra, lyginant su akcijų pirkimu-pardavimu, nustato daugiau įpareigojimų pirkėjui, kas taip pat gali neskatinti rinktis šio įsigijimo būdo.

¹⁴² JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 93.

Įmonės pirkimo-pardavimo sutartį reglamentuojančios nuostatos kaip privalomą nustato tarpininko, atsakingo už atsiskaitymą su įmonės kreditoriais, dalyvavimą. Šis reikalavimas netaikomas akcijų pirkimo-pardavimo atveju. Nuostata dėl tokio trečiųjų asmenų dalyvavimo gali atrodyti nepalanki šalims, kadangi tai reikalauja papildomų laiko ir piniginių išlaidų. Taip pat akcijų pirkimas-pardavimas abiem šalims palankesnis tais atvejais, kai didelę įmonės kaip perleidžiamo turto dalį sudaro nekilnojamieji daiktai ar kitas registruotinas turtas, kai įmonės veikla pagrįsta leidimų turėjimu, kadangi išvengiama papildomų procedūrų.

Akivaizdu, kad teisinių procedūrų prasme akcijų pirkimo-pardavimo sandoris yra paprastesnis ir kartu pigesnis sandoris. Sudėtingas įmonės pirkimo-pardavimo teisinis reglamentavimas skatina ūkio subjektus rinktis kitus verslo perleidimo būdus, tačiau perleidžiant verslą akcijų pardavimo būdu neužtikrinamos pirkėjo ir kreditorių teisės. Nors atsižvelgus į tai, kas išanalizuota, įmonės pirkimas-pardavimas yra palankesnis būdas perleisti verslą tiek pirkėjų, tiek kreditorių atžvilgiu, visų pirma dėl reikalavimo atskleisti kreditoriams informaciją apie įmonės perleidimą, jų reikalavimų užtikrinimo, pareigos įvesti pirkėją į ūkinę veiklą bei nuostatų dėl pardavėjo atsakomybės už esminius įmonės trūkumus, tačiau esant iš esmės panašiam ekonominiam rezultatui, asmenys, siekiantys perleisti verslą renkasi paprastesnį, mažiau sąnaudų ir laiko reikalaujantį būdą – akcijų (dalių, pajų) pirkimą-pardavimą.

2.4. Akcijų pirkimo-pardavimo kvalifikavimo įmonės perleidimo sandoriu galimybė

Tam tikrais atvejais, subjektai dėl įvairių priežasčių, tokių kaip paprastesnių, mažiau išlaidų reikalaujančių procedūrų, licencijų išsaugojimo, pasirenka akcijų pirkimą-pardavimą tik kaip priemonę, būdą tikslui pasiekti – perleisti įmonę. Turėdamos tikslą perleisti (įgyti) įmonę šalys dėmesį skiria ne akcijų, bet pačios įsigyjamos įmonės būklei, rodikliams, trūkumams ir kitoms savybėms – prisiimtiems įsipareigojimams, valdomo turto vertei, ūkinės veiklos rezultatams, kas dažnai lemia sandorio kainą. Praktikoje teisinis patikrinimas (auditas) atliekamas praktiškai prieš kiekvieną didesnę akcijų pirkimo-pardavimo sandorį¹⁴³, kurio metu tikrinama informacija, kuri susijusi labiau su pačia įmone, negu su perkamomis akcijomis, didesnę reikšmę turi pati įmonės kokybė, o ne akcijų savybės ir asmeniui, kuris iš tikrųjų planuoja vykdyti veiklą, o ne vien investuoti, itin svarbu įsigyti kokybišką, be teisinių ir didesnių faktinių trūkumų įmonę, kuri galėtų leisti perimti ir toliau sėkmingai vykdyti verslą. Tačiau literatūroje analizuojama akcijų pirkimo-pardavimo sandorio kvalifikavimo įmonės

¹⁴³ BARTKUS, G. in *Bendrovių teisė*. 2015 m. gegužės 22 d. paskaita [Nepublikuota].

pirkimo-pardavimo sandoriu galimybė tuo tikslu ir tais atvejais, kai iškyla perduoto turto trūkumų problematika, t.y. svarstoma, ar akcijų pirkimui-pardavimui gali būti taikomas įmonės trūkumų institutas¹⁴⁴.

Įdomi ne itin sena Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika – 2015 m. vasario 6 d. nutartis, kurioje kilo klausimas dėl sutarties, numatančios 100 proc. akcijų perleidimą, kvalifikavimo. Teismas konstatavo, kad kartu su 100 proc. bendrovės akcijų perleidimu nurodomas bendrovės turtas, skoliniai įsipareigojimai, perduodami finansinės atskaitomybės dokumentai reiškia, kad bendrovės akcijų pirkimo-pardavimo sutartis turi ir įmonės pirkimo-pardavimui būdingų požymių, kurie yra apibūdinti CK normose, reglamentuojančiose įmonės pirkimą-pardavimą. Teisėjų kolegija nevysiškai sutiko su apeliacinės instancijos teismo atliktu sutarties teisiniu kvalifikavimu tik akcijų pirkimo-pardavimo sutartimi, nes, kaip pirmiau nurodyta, ši sutartis turi įmonės pirkimo-pardavimo sutarties požymių, dėl to pagal savo turinį yra mišri sutartis, o šios sutarties dalyku esančios bendrovės akcijos lėmė tai, kad dominuojantis sutarties elementas yra būtent akcijų perleidimas, dėl jo sulygo šalys, sudarydamos paprastos rašytinės formos sutartį (įmonės pirkimo-pardavimu atveju sutartis privalėtų būti sudaroma notarine forma)¹⁴⁵. Iš esmės galima daryti išvadą, kad šiuo atveju, kilus ginčui dėl trūkumų, būtų galima taikyti įmonės trūkumus reglamentuojančias teises normas. Akcijų pirkimo-pardavimo prilyginimą įmonės pardavimui yra nagrinėję Vokietijos teismai, kadangi šie teismai *expressis verbis* pripažįsta, kad tam tikrais atvejais akcijų pardavimui gali būti taikomos daiktų (įmonės) trūkumų normos. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo praktikoje suformuota pozicija, kad klausimo, kaip kvalifikuoti sutartį, sprendimas priklauso nuo ekonominio sutarties tikslo¹⁴⁶, pirkimo kainos struktūros ir įgyjamos verslo įtakos apimties¹⁴⁷, nustatomos pagal dalyvavimo dydį ir sutartinį apipavidalinimą. Pačioje Vokietijos doktrinoje taip pat pritariama tokiam požiūriui, esminę reikšmę teikiant tokių sutarčių tikslams ir jų analizei, teigiant, kad negalima būtų neatsižvelgti į tai, kad sutartys visais šiais atvejais nukreiptos į vieno ekonominio tikslo pasiekimą – įmonės turto ir valdymo teisių įgijimą ir tai, kad griežtas įmonės įsigijimo ir dalyvavimo teisių įgijimo atskyrimas be išimčių veikia tik daiktines pasekmes, tuo tarpu prievoliniu-teisiniu požiūriu dalyvavimo dalių pirkimas tam tikromis aplinkybėmis gali būti prilygintas įmonės pirkimui¹⁴⁸. V. Bitė teigia, kad akcijų pirkimą-pardavimą verslo perleidimu

¹⁴⁴ KIRŠIENĖ, J., KERUTIS, K. Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 29.

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje R.J. v. M.S., A.A., Nr. 3K-3-26-686/2015.

¹⁴⁶ Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1975 m. lapkričio 12 d. nutartis Nr. VIII ZR 142/74.

¹⁴⁷ Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1980 m. birželio 2 d. nutartis Nr. VIII ZR 64/79.

¹⁴⁸ ЕРШОВА, Е. А. ОВЧИННИКОВА К. Д., *Предприятие (бизнес) в современном экономико-правовом обороте*. М: Статут, 2006. Iš: ВИТĖ, В. Akcijų pirkimo-pardavimo pripažinimas verslo perleidimu:

galima pripažinti tais atvejais, kai sandorio ekonominis tikslas yra verslo valdymo, kontrolės teisių įgijimas, o ne paprasčiausių akcijų kaip investavimo priemonių įsigijimas¹⁴⁹. Derėtų pritarti tokiam požiūriui, nes kai pirkėją domina tik spekuliacijos akcijomis, įmonės pirkimo galimybė tokiais atvejais nėra svarstoma, kadangi pirkėjas gali būti nesuinteresuotas pačios įmonės veiklos vykdymu, o siekia iš įgytų akcijų gauti tik pelno.

Taip pat Vokietijos teismai nagrinėjo ir perleidžiamų akcijų kiekio reikšmę, pradedant nuo visų akcijų perleidimo pripažinimu įmonės perdavimu, vėliau tokiai ribai mažėjant iki 80 proc. Galiausiai apsisistota prie to, kad akcijų perleidimo prilyginimą įmonės perleidimui lemia tai, jog sutarties šalių valia yra nukreipta į verslo pardavimą ir pirkėjas, įgydamas akcijas, įgauna dominuojančią padėtį šiame versle ir be apribojimų gali disponuoti verslu netgi tada, kai formaliai bendrovė pasilieka verslo kaip dalyko turėtoju ir savininku, o pardavėjui bei tretiesiems asmenims lieka tokia menka akcinio kapitalo dalis, kuri iš esmės nesudaro kliūčių įgijėjui daryti esminę įtaką verslui. Tuo tarpu Vokietijos teisinėje literatūroje manoma, kad riba turi egzistuoti - pardavėjui ar tretiesiems asmenims turi likti ne daugiau nei 10 proc., kadangi akcininkų mažumos įgaliojimai atsiranda tik nuo 10 proc. ribos, o mažiau nei 10 proc. įtakos turintis akcininkas negali daryti lemiamos įtakos kokiems nors sprendimams apskritai¹⁵⁰. Kad kontrolinio akcijų paketo įsigijimas faktiškai yra įmonės pirkimas, pažymi ir Europos teisės principų dėl sutarčių (*Sales (PEL S)*) komentaro autoriai¹⁵¹.

Lietuvos teisės mokslininkų yra svarstyta, kokia akcijų dalis gali būti pripažįstama įmonės (verslo) perleidimu, konstatuojant, kad tokiam pripažinimui reikalingas mažų mažiausiai kontroliuojančio akcijų paketo, t.y. įsigyjamoms bendrovės valdymo kontrolės įgijimas – galimybė daryti lemiamą įtaką priimant strateginius verslo sprendimus¹⁵². Viena vertus, galima kalbėti apie daugiau kaip pusės balsavimo teisių bendrovėje turėjimą, kas reiškia, jog įgyjama bendrovės organų sudėties kontrolė – galimybė spręsti dėl bendrovės stebėtojų tarybos, valdybos ar bendrovės vadovo išrinkimo, taip pat įgyjamas kitų įprastinių visuotinių akcininkų sprendimų kontroliavimas (ABĮ 20 str.). Tačiau ABĮ 28 str. itin svarbiems bendrovės veiklai sprendimams numato 2/3 kvalifikuotą balsų daugumą, tarp jų ir bendrovės įstatų keitimui, bendrovės įstatinio kapitalo didinimui ir mažinimui, pelno (nuostolių)

diagnozavimo kriterijai ir reikšmė akcijų pardavėjo atsakomybei. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 362.

¹⁴⁹ BITĖ, V. Akcijų pirkimo-pardavimo pripažinimas verslo perleidimu: diagnostavimo kriterijai ir reikšmė akcijų pardavėjo atsakomybei. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 362.

¹⁵⁰ *Ibid.*, p. 363.

¹⁵¹ HONDIUS, E. *et. al. Sales (Principles of European Law). Volume 6. München: Sellier. European Law Publishers, 2008, p. 137.*

¹⁵² BITĖ, V. Akcijų pirkimo-pardavimo pripažinimas verslo perleidimu: diagnostavimo kriterijai ir reikšmė akcijų pardavėjo atsakomybei. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 364.

paskirstymui, bendrovės pertvarkymui, reorganizavimui, restruktūrizavimui, likvidavimui. To paties ABĮ straipsnio 2 dalis numato dar didesnę – ¾ balsų daugumą tokiems sprendimams kaip pirmumo teisės akcininkams atšaukimas įsigyti bendrovės išleidžiamų konkrečios emisijos akcijų ar konkrečios emisijos konvertuojamųjų obligacijų, tačiau savo esme šie sprendimai nėra susiję su verslo veiklos vykdymo kontrole. V. Bitė¹⁵³, J. Kiršienė ir K. Kerutis¹⁵⁴ laikosi pozicijos, kad sandorius, kuriais įgyjama teisė į 2/3 bendrovės balsų, galima kvalifikuoti kaip įmonės perleidimą. Tačiau mokslininkų taip pat teigiama, kad visais atvejais papildomas 50 proc. dalies pirkimas jau turint 50 proc. dalį laikytinas verslo perleidimu¹⁵⁵. V. Bitė nesutinka su tokiu teiginiu ir pritaria Vokietijos teismų ir doktrinos pozicijai, kad įgijėjui jau priklausančios, anksčiau turėtos dalys negali būti priskaičiuotos į visą visumą, pagrindžiant tokį teiginį tuo, kad turi egzistuoti šalių tikslas, abiejų šalių valia perleisti verslą, tuo tarpu, kai akcijų pardavėjas iki sandorio pats neturėjo pakankamos akcijų dalies, reikalingos tinkamai verslo kontrolei, nėra jo valios parduoti visą įmonę (verslą), kadangi jis dažniausiai neturi apie įmonę žinių, kuriomis remiasi įgijėjas¹⁵⁶. Manytina, kad tokia nuomonė pagrįsta, kadangi 50 proc. akcijų parduodantis asmuo negali turėti tikslo perleisti visą įmonę (verslą) įgijėjui, nes šiuo atveju jis visos įmonės (verslo) neturi, o tokį tikslą (įgyti visą įmonę) turi tik įgijėjas, kadangi po tokio sandorio jis turės 100 proc. bendrovės akcijų.

Literatūroje kritikuojamas vien formalus požiūris į akcijų pirkimo-pardavimo kvalifikavimą įmonės (verslo) perleidimu, kadangi akcijų pardavimo prilyginimas įmonės perleidimui turi priklausyti nuo konkrečios sutarties sąlygų aiškinimo, į tai, ar akcijų perleidimas buvo nukreipiamas į įmonės valdymo įgalinimų perdavimą, todėl kontrolinio bendrovės akcijų paketo įgijimas ne visada reikš įmonės pirkimą¹⁵⁷. Pritartina V. Bitės požiūriui, kad ne visais atvejais ir 100 proc. akcijų įsigijimas reikš įmonės pirkimą-pardavimą, kai šios akcijos įsigyjamos tik investiciniais tikslais, neturi tikslo kontroliuoti ir dalyvauti bendrovės veikloje. Taigi, įsigyjamų akcijų kiekis yra svarbus, tačiau ne lemiamas veiksnys kvalifikuojant akcijų pirkimą-pardavimą galimu įmonės pirkimu-pardavimu, rodantis sandorio ekonominį tikslą. Taip pat sandorio tikslą perleisti įmonę (verslą) gali lemti ir pačios atskiros akcijų pirkimo-pardavimo sutarties nuostatos, jei sutartyje numatoma akcijų būklė, atliekamas teisinis auditas, siekiant išsiaiškinti įmonės turimą turto būklę, nustatomi įsipareigojimai

¹⁵³ *Ibid.*

¹⁵⁴ KIRŠIENĖ, J., KERUTIS, K. Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 27

¹⁵⁵ *Ibid.*, p. 27.

¹⁵⁶ BITĖ, V. Akcijų pirkimo-pardavimo pripažinimas verslo perleidimu: diagnostavimo kriterijai ir reikšmė akcijų pardavėjo atsakomybei. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 367.

¹⁵⁷ *Ibid.*

pardavėjui įvesti akcijų pirkėją į verslą, dar kurį laiką dirbti bendrovėje, nekonkuruoti po akcijų perleidimo su akcijų pirkėju, o tai gali suponuoti sandorio tikslą perleisti įmonę (verslą).

Taikant akcijų pirkimą-pardavimą įmonės pirkimo pripažinimu, mokslininkai Lietuvos teismams siūlo galimybę leisti pirkėjui reikšti pretenzijas pardavėjui dėl bendrovės, kurios akcijos buvo įsigytos, valdomos įmonės (verslo) trūkumų, kaip tai daro Vokietijos ir Austrijos teismai, t.y. pardavėjas atsako tais atvejais, kai yra trūkumai, kurie daro poveikį įmonės kaip visumos patrauklumui ir vertei ir už verslo ar esminio turto savybių, kurių paprastai tikimasi tokio tipo versle, nebuvimą¹⁵⁸.

Apibendrinant galima sakyti, kad akcijų pirkimą-pardavimą galima būtų laikyti įmonės (verslo) perleidimu tada, kai atsižvelgiant į perleidžiamų akcijų kiekį, kuris turi būti ne mažiau kaip 2/3 balsavimo teisių dauguma, egzistuoja ekonominis sandorio tikslas – abiejų šalių valia perleisti verslą ir tai galima nustatyti atskirais atvejais vertinant sutarties sąlygas.

Tačiau LAT savo praktikoje nenagrinėja galimybės net esant 100 proc. akcijų pirkimui-pardavimui kvalifikuoti sutartį įmonės pirkimu-pardavimu. Minėtoje 2015 m. nutartyje kaip į lemiamą veiksnių buvo atsižvelgta į sutarties dalyką – perleidžiamas akcijas, taip kvalifikuojant sutartį akcijų pirkimo-pardavimo sutartimi su įmonės pirkimo-pardavimo sutarties požymiais. Paminėtina tai, kad akcijų pirkimo-pardavimo sandorį pripažinus įmonės pirkimu-pardavimu ir taikant įmonės pirkimą-pardavimą reglamentuojančias nuostatas, būtų išlaikomas notarinės formos reikalavimas, kadangi 2015 m. įsigaliojo Civilinio kodekso pakeitimai¹⁵⁹, numatantys notarinės formos reikalavimą tais atvejais, kai yra perleidžiama 25 proc. ir daugiau uždarytų akcinių bendrovių akcijų. Tačiau reikėtų atsižvelgti, kad tokiais atvejais būtų nesilaikoma kreditorių informavimo bei mokėjimo per tarpininką reikalavimų, nustatytų įmonės pirkimą-pardavimą reglamentuojančiose Civilinio kodekso nuostatose.

2.5. Kreditorių teisių apsauga parduodant įmonę

Kreditorių teisių apsaugos mechanizmas, nustatytas CK 6.405 str., yra pakankamai sudėtingas mechanizmas, tačiau būtina įmonės pirkimo-pardavimo sutarties dalis, kuria apsaugoma sąžiningų trečiųjų šalių interesai. CK 6.122 str., taikomame įmonės pirkimo pardavimo atveju¹⁶⁰, numatyta, jog asmuo, perėmęs turtą arba įmonę su aktyvais ir pasyvais,

¹⁵⁸ *Ibid.*, p. 371.

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.74, 1.105 ir 6.871 straipsnių pakeitimo įstatymas, TAR, 2014, Nr. 12715.

¹⁶⁰ MIKĖLĖNAS, V. et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 162.

prisiima su turtu ar įmone susijusias teises bei prievolės, t.y. vyksta asmenų pasikeitimas prievolėje. Pagrindinis kreditorių teisių apsaugos reikalavimas yra informacijos apie ketinimą pirkti-parduoti įmonę išankstinis atskleidimas. Sudarant sandorį dėl įmonės pirkimo-pardavimo, raštu turi būti informuoti visi įmonės prievolių sąraše nurodyti kreditoriai. CK 6.405 str. 1 d. numato, kad kai pirkėjas neinformuoja pardavėjo kreditorių, pastarieji savo reikalavimus gali reikšti tiesiogiai pirkėjui. Kreditorius, sužinojęs kad yra parduodama jam skolinga įmonė, per dvidešimties dienų laikotarpį raštu turi pranešti pirkėjui apie savo kreditorinius reikalavimus. Jei kreditoriai informuoja pirkėją, jis gali galutinai įvertinti esamus kreditorių reikalavimus ir atsižvelgdamas į tai, kartu su pardavėju nustatyti galutinę pirkimo kainą¹⁶¹. Tokiais atvejais įmonės pirkėjas turi sutartyje nurodytos kainos dalį sumokėti sutartyje nurodytam asmeniui, kuriam pavedama atsiskaityti su įmonės kreditoriais, o likusią sumą – pardavėjui. Asmuo, kuriam pavedama atsiskaityti su įmonės kreditoriais – tarpininkas, per dvidešimt dienų nuo kainos sumokėjimo parengia ir išsiunčia įmonės kreditoriams kainos paskirstymo parduodamos įmonės skoloms padengti aktą (CK 6.405 str. 4 d.). Jeigu parduodamos įmonės kreditoriai neginčija kainos paskirstymo akto, jiems išmokama tokia kainos dalis, kuri proporcinga kreditorių reikalavimų dydžiui. Tais atvejais, kai per dvidešimt dienų nuo kainos paskirstymo gavimo įmonės kreditoriai nesutinka su kainos paskirstymo akto turiniu ir pareiškia prieštaravimus dėl kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės ir tvarkos nustatymo, asmuo, kuriam pavesta atsiskaityti su kreditoriais, turi kreiptis į teismą dėl kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės ir tvarkos nustatymo. Literatūroje svarstoma dėl tarpininko kreipimosi į teismą tvarkos – ar šis turi kreiptis į teismą bendrąja ginčo teisenos ar ypatingosios teisenos tvarka, nėra aišku, kas turėtų būti ieškovu, o kas atsakovu teismo procese. Taip pat nėra aiški tarpininko procesinė padėtis byloje, ar jam subsidiariai taikomos, pavyzdžiui, bankroto administratoriaus statusą reglamentuojančios teisės normos¹⁶². Siūloma atsisakyti tarpininko pareigos teismo tvarka nustatyti kreditorių skolų sąrašą, kas išspręstų tuo pačiu ir jo statuso neaiškumą tais atvejais, kai kreipiamasi į teismą dėl kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės sąrašo tvirtinimo¹⁶³, tačiau nėra pateikiamas pasiūlymas, kas tokiu atveju turėtų šią pareigą, manytina, kad greičiausiai ji galėtų tekti pirkėjui. Pažymėtina, kad galimybė kreiptis į teismą ginčo teisenos tvarka itin prailgina įmonės pirkimo-pardavimo procedūrą, kas vėlgi nedaro įmonės pirkimo-pardavimo patraukliu šalims. Jei pirkėjas visiems įmonės kreditoriams pateiktų priimtina reikalavimų įvykdymo užtikrinimą - laidavimą, garantiją ar

¹⁶¹ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 106.

¹⁶² *Ibid.*, p. 106.

¹⁶³ *Ibid.*, p. 109.

hipoteką, tuomet minėtos tvarkos jam nereikėtų laikytis ir tai pagreitintų įmonės pirkimą-pardavimą. Žinoma, pirkėjas gali ir visai nepranešti kreditoriams apie įmonės pirkimą-pardavimą, tačiau tokiu atveju jis negalės panaudoti įmonės pardavimo fakto prieš kreditorius, kurių reikalavimo teisės atsirado iki įmonės pardavimo (CK 6.405 str. 1 d.). Siekiant išvengti pranešimo kreditoriams procedūros, siūloma pirkėjui, jei įmanoma, sumokėti tokią įmonės pirkimo kainą, kurios visiškai pakaktų atsiskaityti su visais įmonės kreditoriais.

Kaip vieną iš kreditorių teisių apsaugos būdų numatytų įmonės pirkimą-pardavimą reglamentuojančiose CK nuostatose, siekiant apsaugoti kreditorių interesus, CK numato tai, kad pirkėjui perdavus su įmone prievolių, kurių šis negali įvykdyti dėl licencijos neturėjimo, tai neatleidžia pardavėjo nuo atsakomybės kreditoriams nuo šių prievolių įvykdymo ir tokiais atvejais pirkėjas ir pardavėjas atsako solidariai (CK 6.402 str. 3 d.). Pažymėtina ir tai, kad galimybę perleisti atitinkamas teises ar pareigas gali riboti ir tarp pardavėjo bei trečiųjų asmenų sudarytos sutartys (pvz., gali būti draudžiama perleisti teises į prekių ženklą kitiems asmenims)¹⁶⁴.

Prancūzijoje, į parduodamos įmonės sudėtį nepatenka įmonininko skolos, todėl įmonės kreditoriai informuojami jau po pačios sutarties sudarymo, sudarant jiems sąlygas reikalauti savo reikalavimų patenkinimo nepaisant to, ar jų vykdymo terminas jau yra suėjęs, ar ne¹⁶⁵. Rusijoje pareiga informuoti kreditorius nustatyta bet kuriai iš šalių, prieštaraujantis skolos perkėlimui kreditorius turi teisę per tris mėnesius pareikalauti įvykdyti prievoles prieš terminą, nutraukti sutartį ir atlyginti nuostolius, arba reikalauti pripažinti dalį įmonės pirkimo-pardavimo sutarties negaliojančia (Rusijos Civilinio kodekso 562 straipsnis)¹⁶⁶, kas tikėtina, dar labiau apsunkina įmonės apyvartą.

Viena vertus, toks kreditorių teisių apsaugos mechanizmas yra išskirtinis ir sudėtingas, daug laiko reikalaujantis procesas, kadangi įmonės pirkėjui įtvirtinamos pareigos, susijusios su kreditorių teisių apsauga, kurios prailgina sutarties sudarymo ir įvykdymo laiką, sukelia papildomų kaštų pirkėjui dar net nežinant, ar tikrai bus pasirašyta sutartis, o tai gali daryti įmonės pirkimo-pardavimo sandorį nepatraukliu šalims. Pritartina teiginiui, kad šiuo metu nacionalinėje teisėje įtvirtinta kreditorių teisių apsaugos schema yra itin sudėtinga, paverčianti įmonės pirkimą-pardavimą skolų apmokėjimo procesu. Manoma, kad pirkėjo ir kreditorių

¹⁶⁴ MIZARAS, V. *Prievolių teisė II. Atskirų pirkimo pardavimo sutarčių tezės*. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.vu.lt/tf/v.mizaras/wp-content/uploads/2015/02/Pirkimas-pardavimas_atskiros-sutartys_v1docx.pdf>.

¹⁶⁵ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 108.

¹⁶⁶ The Civil Code of the Russian Federation, (Rusijos Federacijos civilinis kodeksas) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com/>>.

apsaugai užtektų juridinio asmens reorganizavimo atveju taikomo kreditorių teisių apsaugos mechanizmo¹⁶⁷ – CK 2.101 straipsnyje numatyto viešo paskelbimo ir pranešimo raštu bei kreditoriaus teisės reikalauti nutraukti ar įvykdyti prieš terminą prievolę, atlyginti nuostolius, kas palengvintų civilinę apyvartą ir padidintų sandorio patrauklumą šalims. Kita vertus, toks procesas užtikrina tai, jog bus nustatyta tikroji įmonės vertė, bus sužinoma apie sudėtinius įmonės elementus bei su jais susijusias skolas, todėl iš senojo įmonininko nebus perimamos nežinomos skolos, įsipareigojimai bei rizikos.

Atsižvelgiant į tai, kas išanalizuota, galima teigti, kad įmonės pirkimas-pardavimas kaip disponavimo įmone būdas yra ganėtinai specifinis ir sudėtingas nuosavybės teisės į civilinių teisių objektą įgijimo būdas, kuriam būdinga ypatinga kreditorių informavimo apie savininko pasikeitimą procedūra, taip pat griežti notarinės formos, sutarties priedų reikalavimai, būtinas trečiųjų asmenų dalyvavimas, ganėtinai ilgai besitęsianti ikisutartinių santykių stadija, neskatinantys šalių rinktis šį sandorį įmonei (verslui) parduoti, todėl tokių sandorių sudarymas yra gan retas.

3. Kiti disponavimo įmone būdai– įmonės nuoma ir įmonės hipoteka

3.1. Įmonės nuoma kaip disponavimo įmone būdas

Be antroje darbo dalyje ištirto disponavimo įmone būdo – įmonės pirkimo-pardavimo sandorio, Civilinis kodeksas taip pat numato galimybę įmonę išnuomoti ir ją įkeisti, paveldėti, taip pat, remiantis nuostatomis, reglamentuojančiomis nekilnojamojo daikto dovanojimą, įmonę galima dovanoti, tačiau šioje dalyje plačiau bus aptariami įmonės nuoma ir hipoteka.

Įmonės nuomą reglamentuoja Civilinio kodekso 6.536-6.544 straipsniai. Šios nuomos sutarties rūšies ypatumas, skirtingai nuo kitų nuomos sutarčių rūšių, yra tas, kad išnuomojami yra ne atskiri objektai, o įmonė kaip turtinis kompleksas – įmonės nuomos sutartimi nuomotojas įsipareigoja atlygintinai perduoti valdyti ir naudoti nuomininkui įmonę kaip turtinį kompleksą, naudojamą verslui. Kaip jau anksčiau minėta, CK 6.536 str., reglamentuojantis įmonės nuomos sampratą, aiškiausiai iš visų CK esančių normų, reglamentuojančių disponavimą įmone, nurodo įmonės kaip turtinio komplekso sudėtį, tačiau pabrėžtina, kad čia išvardintų įmonės elementų sąrašas nėra baigtinis, todėl sudarydamos įmonės nuomos sutartį,

¹⁶⁷ KIRŠIENĖ, J., KERUTIS, K. Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 28.

šalys turėtų sutartyje numatyti, kokios sudėtinės dalys yra perduodamos, kas sudaro įmonę kaip turtinį kompleksą.

Dėl sutarties objekto kompleksiško nuomos sutartiniai santykiai yra labai specifiniai. Toks ypatingas savo turiniu ir esme sutarties dalykas lemia tai, kad įmonės nuoma, kaip ir įmonės pirkimas-pardavimas, reglamentuota specialiosiomis normomis. Įmonės nuomai subsidiariai taikomos pastatų, statinių ar įrenginių nuomos taisyklės, taip pat bendrosios nuomą reglamentuojančios nuostatos tiek, kiek tam tikrų santykių nereglamentuoja įmonės nuomos taisyklės. Įmonės nuomos sutartis taip pat išsiskiria iš kitų nuomos sutarčių savo sudarymo, vykdymo ypatybėmis – įmonės sudėtinių dalių nustatymu, įmonės perdavimo tvarka, kreditorių teisių apsauga. Rusijos Civilinis kodeksas¹⁶⁸ taip pat numato galimybę išnuomoti įmonę, 656 straipsnio nuostatos, apibrėžiančios įmonės sampratą, yra analogiškos numatytosioms Lietuvos Civilinio kodekso 6.536 straipsnyje.

Įmonės pirkimo-pardavimo ir nuomos sutarčių dalykas sutampa, tačiau įmonės nuomos atveju pagal sutartį nuomininkas už nuomos mokestį perima įmonę tik laikinai valdyti ir naudoti, tai yra, jis perima įmonę ne visam laikui, o vėliau turi gražinti ją savininkui. Įmonės pirkimo-pardavimo atveju perleidžiama nuosavybės teisė į įmonę, o tai yra plačiausia daiktinė teisė, apimanti valdymą, naudojimą ir disponavimą¹⁶⁹. Kalbant apie prievolines šalių teises ir pareigas, įmonės atveju jos nėra „išnuojamos“, o yra perkeliamos¹⁷⁰, kadangi perimant įmonę su aktyvais ir pasyvais, perimamos su įmone susijusios teisės bei prievolės (CK 6.122 str.), vyksta šalies pasikeitimas prievolėje. Manoma, kad nepaisant to, jog toks įmonės perdavimas nuomininkui yra laikinas, tai vis tiek savo esme laikytina verslo perleidimu¹⁷¹, kadangi nuomininkas iš esmės veikia kaip ir įmonės savininkas – turi plačius įgaliojimus turtinio komplekso atžvilgiu, gali veikti savarankiškai – CK 6.540 str. 1 d. numato nuomininko teisę be nuomotojo sutikimo parduoti, keisti, perduoti laikinai naudotis į išnuomos įmonės turtą įeinančiomis atsargomis, žaliavomis, produkcija, jas subnuomoti bei perduoti savo teises ir pareigas į vertybes pagal nuomos sutartį, jei tai nepakenks įmonės ekonominei vertei ir neprieštaraus įmonės nuomos sutartyje numatytoms sąlygoms, kadangi visas apyvartinis įmonės turtas pereina nuomininko nuosavybėn, apmokėti visas su įmonės eksploatavimu susijusias išlaidas – CK 6.541 str., taip pat vykdyti įmonės ekonominę veiklą savo nuožiūra.

¹⁶⁸The Civil Code of the Russian Federation (Rusijos Federacijos civilinis kodeksas) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com/>>.

¹⁶⁹TAMINSKAS, A. in *Civilinė teisė*. Kaunas: Vija, 1997, p. 248.

¹⁷⁰MIZARAS, V. *Atskirų nuomos sutarčių rūšys. Tezės. Iš Prievolių teisė II*, p. 36. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.vu.lt/tf/v.mizaras/wp-content/uploads/2013/10/Nuomos_sutartys_II-dalis1.pdf>.

¹⁷¹JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 118.

Tačiau pažymėtina, kad CK 6.540 str. 2 dalis neleidžia nuomininkui be nuomotojo sutikimo keisti išnuomos įmonės kaip turtinio komplekso, rekonstruoti, modernizuoti, išplėsti pajėgumus, techniškai pertvarkyti įmonę bei atlikti kitus pakeitimus, pagal CK 6.542 str., nuomininkas turi teisę į įmonės pagerinimo išlaidų atlyginimą tais atvejais, kai buvo gautas nuomotojo sutikimas. Tai rodo, jog nuomininkui nėra suteikiama absoliuti laisvė įmonės atžvilgiu. Visiškai priešinga taisyklė įtvirtinta Rusijos Civilinio kodekso 660 straipsnyje – nuomininkas tokius veiksmus gali atlikti ir be nuomotojo sutikimo¹⁷², jam suteikiami platesni įgaliojimai objekto atžvilgiu, jokių apribojimų nenustatoma, todėl nuomininkas savo įgaliojimų atžvilgiu praktiškai gali būti prilyginamas savininkui. Vis dėlto, galima daryti išvadą, jog nuomininko teisės ir įgaliojimai, numatyti įmonės nuomą reglamentuojančiose normose atveju yra platesni nei bendrosios nuomos atveju. Literatūroje¹⁷³ toks platesnių įgaliojimų suteikimas įmonės nuomos atveju nuomininkui, palyginti su kitomis nuomos rūšimis, aiškinamas kaip būtinas, kadangi tik turėdamas galimybę disponuoti (pirkti, parduoti, mainyti) apyvartiniu įmonės turtu, nuomininkas gali tinkamai vykdyti ūkinę-komercinę veiklą bei tinkamai eksploatuoti įmonę. Išanalizavus nuostatas dėl nuomininko teisių ir pareigų Rusijos Civiliniame kodekse, galima daryti išvadą, kad nuostatos, esančios Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse iš esmės yra identiškos Rusijos CK numatytosioms (išskyrus negalėjimą keisti įmonės kaip turtinio komplekso bei atlikti tam tikrus pakeitimus) ir buvo perkeltos iš šio kodekso.

Kaip ir įmonės pirkimo-pardavimo sutartis, įmonės nuomos sutartis turi būti vienas rašytinės formos dokumentas, priešingu atveju sutartis negalios (CK 6.538 str. 2 d.). Įmonės nuomos sutarties ypatumas tas, kad tokios pasekmės dėl rašytinės formos reikalavimo nesilaikymo nenumatomos bendrosiose nuomos sutartį reglamentuojančiose teisės normose. Literatūroje teigiama, kad įmonės nuomos sutartis turi būti vienas rašytinės formos dokumentas, kuriame nurodoma visa turtinio komplekso sudėtis todėl, kad įmonės nuomos sutartis nebūtų pripažįstama tik statinių, pastatų arba įrenginių nuoma¹⁷⁴. Tokį teiginį derėtų vertinti atsargiai, kadangi kaip jau buvo minima darbe, gali egzistuoti situacijos, kuomet įmonės kaip turtinio komplekso sudėtyje nėra nekilnojamųjų daiktų ar įrenginių, o yra daugiausiai tik nematerialaus pobūdžio turtas. V. Mizaras teigia, kad reikalavimą, jog sutartis

¹⁷² The Civil Code of the Russian Federation (Rusijos Federacijos civilinis kodeksas) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com/>>.

¹⁷³ БРАГИНСКИЙ, М. И., ВИТРЯНСКИЙ, В. В. *Договорное право. Книга вторая. Договоры о передаче имущества*, Iš: JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 122.

¹⁷⁴ AMBRASIENĖ, D. *et. al. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2004, p. 400.

būtų viename dokumente lėmė tai, kad šia sutartimi perduodami ne pavieniai daiktai ar teisės, o įmonė, kaip turtinis kompleksas, esanti atskiru civilinių teisių objektu. Taip pat abejojama dėl CK nuostatos, kuria numatomas įmonės nuomos sutarties registravimas Juridinių asmenų registre, reikalingumo, kadangi šiame registre registruojami subjektai, o įmonės nuomos atveju subjektas nesikeičia, nes nuoma nereiškia perdavimo nuosavybėn. Toks reikalavimas nebent galėtų būti pateisinamas tik tuo, kad keičiasi už verslą atsakingas subjektas¹⁷⁵. Vienoje byloje, išnuomotai įmonei turint skolinių įsipareigojimų, tačiau nenustačius individualios įmonės turto buvimo vietos ir neradus lėšų atsiskaitomose sąskaitose, antstolė pasinaudojo CPK 673 str. norma, leidžiančia nukreipti išieškojimą į individualios įmonės ir jos savininko turtą tais atvejais, jei individuali (personalinė) įmonė neturi pakankamai lėšų išieškomoms sumoms padengti. Išieškojimas buvo nukreiptas į nuomotojo darbo užmokestį, kadangi duomenų apie sutartį registre nebuvo, todėl buvo pripažinta, jog pirmosios instancijos teismas teisingai nustatė, kad nesant įregistruotos įmonės nuomos sutarties viešame turto registre ir juridinių asmenų registre, tokia sutartis negali būti panaudota prieš trečiuosius asmenis (CK 6.538 straipsnio 3 dalis)¹⁷⁶. Todėl nuomos sutarties įregistravimas svarbus tuo, kad leidžia apsaugoti tiek nuomotojo, tiek nuomininko interesus santykiuose su trečiaisiais asmenimis. Juridinių asmenų registre žymimi ir tvarkomi tokie duomenys kaip informacija apie įmonės nuomos sutarties šalis, sutarties sudarymo datą, sutarties įregistravimo ir išregistravimo iš Nekilnojamojo turto registro datą¹⁷⁷. Toks reikalavimas registruoti įmonės nuomos sutartį numatytas ir Rusijos Civilinio kodekso 658 straipsnyje¹⁷⁸, tačiau jis turi kitoki tikslą – minėto straipsnio antra dalis nustato, kad sutartis laikoma sudaryta nuo įregistravimo viešajame registre momento.

Pastebėtina, kad skirtingai nei įmonės pirkimo-pardavimo sutarčiai, įmonės nuomos sutarčiai netaikytinas privalomos notarinės formos reikalavimas, taip pat netaikomas ir sutarties priedų reikalavimas. Visgi, analizuojant kitas skirsnio nuostatas, perdavimo-priėmimo akto reikalavimas, nustatytas CK 6.539 str. 1 d. bei reikalavimas atitinkama tvarka informuoti nuomotojo kreditorius apie įmonės perleidimą nuomininkui suponuoja tai, kad

¹⁷⁵ MIZARAS, V. *Atskirų nuomos sutarčių rūšys. Tezės. Iš Prievolių teisė II*, p. 37. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.vu.lt/tf/v.mizaras/wp-content/uploads/2013/10/Nuomos_sutartys_II-dalis1.pdf>.

¹⁷⁶ Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 14 d. nutartis civilinėje byloje A.J. v. antstolė Lina Ugnė Dzikienė, Nr. 2S-1100-109/2009.

¹⁷⁷ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 120.

¹⁷⁸ The Civil Code of the Russian Federation (Rusijos Federacijos civilinis kodeksas) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com/>>.

neišvengiamai įmonės sudėtis, jos turtas ir skolos turės būti įvertinti ir nustatyti bei aprašyti¹⁷⁹. Todėl tokia informacija turės būti aptarta, pateikta ir aprašyta, tačiau šalys šiuo atveju galės rinktis – ar tai padaryti sutartyje, ar savo iniciatyva rengti sutarties priedus.

Įmonės nuomos sutartį reglamentuojančios normos dėl įmonės kaip turtinio komplekso ypatumų, kaip ir įmonės pirkimo-pardavimo nuostatos, numato įmonės kreditorių teisių apsaugos mechanizmą. CK 6.537 straipsnis reikalauja įmonės nuomotojo, kad šis praneštų kreditoriams apie įmonės nuomą. Kaip matyti iš šios nuostatos, pareiga pranešti savo kreditoriams tenka nuomotojui, t.y. įmonę perleidžiančiam asmeniui, skirtingai nuo įmonės pirkimo-pardavimo, kuris numato kreditorių informavimo pareigą įmonės įgijėjui – įmonės pirkėjui. Šis straipsnis suteikia teisę kreditoriams, iš anksto nedavusiems raštu sutikimo skolos perkėlimui, reikalauti nutraukti sutartį, arba įvykdyti ją prieš terminą ir atlyginti nuostolius. Toks kreditorių informavimas yra būtinas, kadangi nuomos sutarties pagrindu yra perkeliama skoliniai įsipareigojimai nuomininkui – vyksta asmenų pasikeitimas prievolėje.

Lyginant su įmonės pirkimu-pardavimu, toks kreditorių teisių apsaugos mechanizmas yra žymiai paprastesnis, kadangi nėra reikalavimo dalyvauti tarpininkui. Kita vertus, įmonės nuomos atveju nėra kreditoriams priimtino reikalavimų vykdymo užtikrinimo pateikimo galimybės, tam, kad išvengti kreditorių informavimo, kaip tai numatoma įmonės pirkimo-pardavimo atveju, todėl įmonės nuomos atveju, kreditorių informavimas visais atvejais yra būtinas¹⁸⁰. Analogiškai kreditorių informavimo reikalavimai nurodomi Rusijos Civilinio kodekso 657 straipsnyje¹⁸¹. Prancūzijoje teismas sprendžia dėl kreditorių reikalavimų patenkinimo anksčiau laiko tik tais atvejais, kai įmonės nuoma keltų grėsmę kreditorių reikalavimų įvykdymui. Informacija apie įmonės nuomą paviešinama spaudoje¹⁸².

Kalbant apie kreditorių informavimą, derėtų atsižvelgti ir į skolininkų informavimą¹⁸³, kadangi nuomojant įmonę vyksta ir nuomotojo reikalavimo teisių perleidimas nuomininkui, t.y. cesijos sutartis. Speciali tvarka skolininkų informavimui įmonės nuomos atveju Civiliniame kodekse nėra nustatyta, tačiau siūlytina skolininkams pranešti apie įmonės nuomos sutartį CK 6.109 straipsnyje nurodyta tvarka, tam, kad jau išnuomojus įmonę, būtų

¹⁷⁹ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 120.

¹⁸⁰ *Ibid.* p. 120.

¹⁸¹ The Civil Code of the Russian Federation (Rusijos Federacijos civilinis kodeksas) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com/>>.

¹⁸² Code de Commerce (France). (Prancūzijos komercinis kodeksas) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 29 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.legifrance.gouv.fr/Traductions/en-English/Legifrance-translations>>.

¹⁸³ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 120.

išvengta prievolės įvykdymo nuomotojui, kadangi CK numato neinformuoto skolininko teisę įvykdyti prievolę ankstesniam kreditoriui.

CK 6.543 straipsnyje nurodytas dar vienas kreditorių teisių apsaugos būdas – įmonės nuomos sutartims taisyklės dėl sandorių negaliojimo, sutarties nutraukimo ar pakeitimo teisinių pasekmių, restitucijos taikomos tik tais atvejais jei tai iš esmės nepažeidžia nuomotojo, nuomininko ar kitų asmenų teisių ir interesų. Panašios nuostatos yra numatomos ir įmonės pirkimo-pardavimo atveju, taip pat analogiškas nuostatas įtvirtina ir Rusijos Civilinio kodekso 663 straipsnis¹⁸⁴. Tokios nuostatos įtvirtinimas pateisinamas įmonės nuomos sutarties specifiškumu ir ypatinga socialine-ekonominė svarba, kuriuos siekiant apsaugoti yra ribojama šalių galimybė ginčyti, keisti ar nutraukti šią sutartį¹⁸⁵.

Vertinant įmonės nuomos reglamentavimą CK, galima daryti prielaidą, kad kaip ir įmonės pirkimo-pardavimo atveju, kreditorių informavimo procedūra iš dalies paverčia informavimo procedūrą įmonės skolų apmokėjimo procesu, kadangi kreditoriams, vien remiantis tuo, kad keisis įmonės valdytojas, suteikiama teisė anksčiau laiko gauti savo reikalavimų patenkinimą. Žiūrint į įmonės nuomą per CK 6.116 str., pastebėtina, kad skolos perkėlimo institutas nenumato galimybės skolos perkėlimo atveju kreditoriui anksčiau laiko reikalauti įvykdyti prievolę prieš terminą, t.y. patenkinti jo reikalavimus, todėl tokios galimybės įtvirtinimas įmonės nuomos sutarties atveju yra abejotinas ir laikytinas pernelyg griežtu ir nepatraukliu įmonės nuomos sutarties šalių atžvilgiu, neskatinančiu sudarinėti tokių sutarčių. Literatūroje¹⁸⁶ siūloma atsisakyti tokio reglamentavimo ir taikyti juridinių asmenų reorganizavimo atvejais taikomą kreditorių apsaugos mechanizmą, t.y. paliekant galimybę kreditoriui reikalauti išankstinio prievolės įvykdymo tais atvejais, kai perleidus įmonę nuomininkui kiltų reali grėsmė prievolės įvykdymui. Manytina, jog toks siūlomas reglamentavimas palengvintų įmonių civilinę apyvartą, didintų tokių sutarčių sudarymo dažnumą bei labiau atitiktų kreditorių ir sutarties šalių interesų pusiausvyrą.

CK 6.544 straipsnyje nustatyta, kad įmonės grąžinimas nuomotojui vyksta pagal tas pačias taisykles kaip įmonės perdavimas nuomininkui. Vadinas, grąžinimas turi būti įforminamas priėmimo-perdavimo aktu, kurį privalo paruošti nuomininkas savo lėšomis. Pasibaigus nuomos sutarčiai įmonė nėra grąžinama tokios pačios sudėties, kaip buvo perduota nuomininkui, kadangi šis įgijo teisę savo nuožiūra disponuoti įmonės žaliavomis, produkcija ir atsargomis. Nuomotojui perduodamos visos žaliavos, atsargos, produkcija, reikalavimo

¹⁸⁴ The Civil Code of the Russian Federation (Rusijos Federacijos civilinis kodeksas) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com/>>.

¹⁸⁵ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 124.

¹⁸⁶ *Ibid.*, p. 123.

teisės, taip pat skoliniai įsipareigojimai, egzistavę pasibaigus nuomos sutarčiai. Svarbu tik tai, kad įmonės vertė bei būklė nebūtų iš esmės blogesnės nei sudarius nuomos sutartį¹⁸⁷. Keliamas klausimas, kam – nuomininkui ar nuomotojui tenka nauda, atsiradusi iš įmonės vertės padidėjimo, konkrečiau, nematerialaus turto padidėjimas (pvz. dalykinės reputacijos pagerėjimas). Tokia situacija nereglamentuota Lietuvoje, o užsienyje šis klausimas sprendžiamas nuomotojo naudai, argumentuojant tuo, kad pasibaigus nuomos sutarčiai nuomininkas automatiškai praranda komercinę naudą, kurią jam sukūrė įmonės veikla konkrečioje srityje, pripažįstama, kad tokios rizikos prisiėmimas yra paties nuomininko prisiimta rizika, kadangi nuoma visuomet yra terminuoto pobūdžio sutartis¹⁸⁸. Pagal bendrąsias nuomos taisykles yra galimybė sudaryti neterminuotą sutartį, tačiau literatūroje manoma, kad atsižvelgiant į objekto ypatybes ir specifiką, šalims yra nenaudinga sudaryti neterminuotą sutartį, nes ją galima lengviau nutraukti¹⁸⁹. Todėl, remiantis tuo, šalims derėtų sutartyje aptarti, ar bus nuomininkui kompensuotas įmonės vertės padidėjimas.

Teigiama, kad kaip netiesioginė, įstatyme nenumatyta, tačiau iš pačios sutarties esmės kylanti nuomotojo pareiga yra įvesti nuomininką į ūkinės veiklos vykdymą – atskleisti *know-how*, komercines paslaptis, ryšius su klientais, ne vien tik perduoti įmonės turto visumą¹⁹⁰. Pažymima, kad nuomotojo nekonkuravimo susitarimas beveik visuomet nustatomas įmonės nuomos sutartyje, kadangi toks susitarimas didina įmonės vertę nuomininkui. Priešingu atveju išliktų rizika, kad toks nuomotojas toliau vykdys veiklą ir bus nesąžiningas perduodamas įmonę, nes sieks nuslėpti svarbią informaciją nuo nuomininko¹⁹¹.

Analizuojant Civiliniame kodekse įtvirtintas įmonės nuomos sutarties nuostatas, matyti, kad jos dėl įmonės kaip turtinio komplekso specifiškumo tam tikra dalimi skiriasi nuo kitų nuomos sutarčių nuostatų perdavimo tvarka, sudėtinių dalių nustatymu, rašytinės vieno dokumento formos reikalavimu, o svarbiausia – savo specifiniu kreditorių teisių apsaugos mechanizmu, kuris nėra numatytas nė vienoje iš Civiliniame kodekse reglamentuotų nuomos sutarčių rūšių.

¹⁸⁷ *Ibid.*, p. 124-125.

¹⁸⁸ ČEPAS, A., et. al. *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė. Mokslo tyrimas.* Vilnius: Teisės institutas, 2005, p. 78.

¹⁸⁹ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S).* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 125-126.

¹⁹⁰ ČEPAS A., et. al. *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė. Mokslo tyrimas.* Vilnius: Teisės institutas, 2005, p. 72.

¹⁹¹ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S).* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 125.

3.2. Įmonės hipotekos įtvirtinimas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse

Iki pat įmonės hipotekos atsiradimo įtvirtinimo Lietuvoje, literatūroje buvo keliamas klausimas – jeigu įmonę galima parduoti, nuomoti, paveldėti, kaip nuo pat pradžių numatė 2000 m. Civilinis kodeksas, tai kodėl negalima jos įkeisti tam, kad užtikrinti įmonininko prievolių įvykdymą? Iki 2011 m. tokia galimybė Civiliniame kodekse nebuvo numatyta. 2012 m. liepos 1 d. įsigalioję Civilinio kodekso pakeitimai numatė įmonės įkeitimo galimybę. Negalima kategoriškai teigti, kad iki šio reguliavimo atsiradimo Civiliniame kodekse tokia galimybė teoriškai neegzistavo – įmonė atitiko iki 2012 m. liepos 1 d. galiojusiam CK 4.171 str. numatytus hipotekos objekto – iš civilinės apyvartos neišimto nekilnojamojo daikto, kurį galima parduoti viešose varžytinėse, reikalavimą. Kaip probleminis klausimas buvo keliamas viešame registre registruojamojo daikto reikalavimas – Nekilnojamojo turto registro įstatymas nenumato galimybės registruoti įmonę, kaip turtinį kompleksą dėl jos sudėties nuolatinio kintamumo, kadangi reikalavimas po kiekvieno sudėties pasikeitimo registruoti įmonę ypatingai apsunkintų įmonininko padėtį ir būtų praktiškai neįgyvendinamas. Analizuojant reglamentavimą iki reformos, egzistavo nuomonių¹⁹², kad įmonė atitiko ankstesnės redakcijos 4.171 str. numatytas registravimo viešame registre reikalavimą, kadangi ji, nors ir neregistruojama Nekilnojamojo turto registre, tačiau registruojama Juridinių asmenų registre – įstatymas nenumatė konkretaus registro reikalavimo. Tačiau tokiai nuomonei prieštarautina, kadangi Juridinių asmenų registre registruojamas juridinis asmuo, t.y. suvokiant įmonę kaip subjektą, o ne civilinių teisių objektą. Hipotekos normos nustato objekto – nekilnojamojo daikto, t.y. civilinių teisių objekto reikalavimą, o civilinių teisinių santykių subjektas negali būti įkeičiamas. Įmonės kaip juridinio asmens registracija rodo, jog įmonė iš esmės neatitiko šio hipotekos objektui keliamo reikalavimo, t.y. įmonė registruojama viešame registre ne kaip civilinių teisinių santykių objektas (nekilnojamas daiktas), o kaip civilinių teisinių santykių subjektas (juridinis asmuo). Taigi, įmonės įkeitimas nebuvo draudžiamas, bet nebuvo ir specialiai sureglamentuotas, tačiau atsižvelgiant į įmonės kaip civilinės apyvartos objekto ypatingumą, buvo pripažįstama galima įmonės hipotekos nauda ir specialių teisės normų, reglamentuojančių įmonės hipoteką, reikalingumas.

Turtinių kompleksų įkeitimas iš esmės nebuvo naujas institutas Lietuvoje – iki 2012 m. įsigaliojusių Civilinio kodekso pakeitimų, galimas buvo turtinių kompleksų – prekių atsargų (žaliavų, pusgaminių, pagamintos produkcijos), esančių apyvartoje, įkeitimas. Iki įmonės

¹⁹² VISOCKYTĖ, D. *Hipotekos ir įkeitimo reforma: iššūkiai ir galimybės*. Magistro darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 36.

hipotekos įtvirtinimo Civiliniame kodekse, teorinė galimybė įkeisti įmonę Lietuvos teisės mokslininkų buvo nagrinėjama ir anksčiau. Įmonės įkeitimo galimybę dar prieš atsirandant galimybei įkeisti įmonę yra tyrinėjęs E. Baranauskas¹⁹³. Ištyręs įmonę ir jos sampratą, šis mokslininkas teigė, kad įmonės negalima įkeisti pagal bendrąsias hipotekos nuostatas, o įmonės hipoteką (įkeitimą) reikia reglamentuoti atskirai dėl skirtingiems įmonės elementams taikomo skirtingo perleidimo režimo. E. Baranauskas siūlė į įmonę, kaip įkeitimo objektą žiūrėti ir kaip į pirkimo-pardavimo objektą, kadangi įkaito turėtojo teisės įgyvendinimas galimas pardavus hipotekos objektą. Pabrėžiama ir įmonės vertės nustatymo svarba kreditoriui, siūloma priemonė tam pasiekti – nepriklausomo auditoriaus išvada apie įkeičiamos įmonės sudėtį ir kainą, inventorizacijos aktas, visų su įmone perkeliamų skolų sąrašas, įmonės balansas. Būtent tokie dokumentai Civiliniame kodekse įvardinti įmonės pirkimo-pardavimo sutarties priedais. Nevienoda įmonės samprata ir termino „įmonė“ vartojimas lėmė ir nuomonių, kad įmonė negali būti hipotekos objektu, atsiradimą, pagrindžiant tuo, kad ji yra teisės subjektas – viešajame registre registruojama kaip teisės subjektas, o ne objektas, todėl negali būti įkeičiama¹⁹⁴.

2008 m. rengtuose pirmuosiuose Civilinio kodekso ketvirtosios knygos pakeitimuose įmonės hipoteka prie hipotekos rūšių nebuvo numatyta. Tačiau pirmajame projekte įmonė kaip turtinis kompleksas ar jos esminė dalis buvo įvardinta kaip galinti būti hipotekos objektu, nenustatant papildomų specialių taisyklių įmonės hipotekai. Aiškinamajame rašte toks sprendimas – numatyti įmonę kaip hipotekos objektą, buvo pagrindžiamas tuo, kad CK 1.110 straipsnis įtvirtina įmonės kaip nekilnojamojo daikto statusą, todėl įmonė gali būti hipotekos objektu¹⁹⁵, o jos įkeitimui taikytinos CK 4.202 str. nuostatos, numatančios prekių atsargų, esančių apyvartoje įkeitimą¹⁹⁶. Šios nuostatos numatė galimybę keisti įkeistų prekių atsargų sudėtį ir formą su sąlyga, kad nemažės jų bendra vertė, o tais atvejais, kai įkeistos prekės parduodamos įkaito davėjui vykdant steigimo dokumentuose nurodytą veiklą, prekių įkeitimas

¹⁹³ BARANAUSKAS, E. *Įkeitimo teisinis reguliavimas*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01S), Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, p. 87.

¹⁹⁴ PETRAUSKAITĖ, D. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Ketvirtoji knyga. Daiktinė teisė. XI skyrius. Hipoteka (2). Vilnius: *Justitia*, 2004, Nr. 1 (49), p. 38.

¹⁹⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.84, 3.85, 4.170, 4.171, 4.172, 4.173, 4.174, 4.175, 4.176, 4.177, 4.178, 4.179, 4.180, 4.181, 4.183, 4.184, 4.185, 4.186, 4.187, 4.188, 4.189, 4.190, 4.191, 4.192, 4.193, 4.196, 4.197, 4.199, 4.201, 4.204, 4.206, 4.207, 4.209, 4.210, 4.211, 4.212, 4.213, 4.214, 4.216, 4.219, 4.221, 4.223, 4.224, 4.226, 6.165, 6.414, 6.418, 6.445 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei 4.187 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektas. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/dok/CK384.pdf>>.

¹⁹⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.170, 4.171, 4.172, 4.174, 4.175, 4.176, 4.177, 4.178, 4.179, 4.180, 4.181, 4.183, 4.184, 4.185, 4.186, 4.188, 4.189, 4.190, 4.191, 4.192, 4.196, 4.197, 4.199, 4.201, 4.206, 4.207, 4.209, 4.210, 4.211, 4.212, 4.214, 4.216, 4.219, 4.221, 4.223, 4.224, 4.226 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/dok/CKprojektas2.pdf>>.

išnyksta, o įkaito davėjo įsigytos naujos prekių atsargos tampa įkeitimo objektu šių prekių įsigijimo momentu, t.y. įkeitimo objektu dar iki reformos buvo pripažįstamas dinamiškas ir nuolat kintantis, aktyviai veikiantis darinys. Tai sudarė prielaidas ir svarstymams apie įmonės hipotekos galimybę. Tačiau pažymėtina, kad toks nustatytas reguliavimas prieštaravo CK 1.110 str. įtvirtintam įmonės kaip nekilnojamojo daikto statusui, kadangi prekių atsargos buvo įkeičiamos kaip kilnojamieji daiktai, o įmonei taikomas nekilnojamojų daiktų režimas suponavo tai, kad turi būti nustatoma įmonės hipoteka.

Galiausiai po ilgų svarstymų, iš Civilinio kodekso išbrauktas viešame registre registruojamo nekilnojamojo daikto reikalavimas, buvo įtvirtinta nauja sutartinės hipotekos rūšis – įmonės hipoteka ir tai yra pripažįstama kaip viena reikšmingiausių hipotekos reformos naujovių¹⁹⁷. CK 4.177 str. numato įmonės kaip nekilnojamojo turto hipoteką. Viena iš svarbiausių šiuolaikinės teisės charakteristikų Jungtinių Tautų prekybos teisės komisijos yra nurodoma įkeitimo modelio, kuris leidžia ūkinėje veikloje nuolat kintančio turto grupės įkeitimo pripažinimą, galimybę¹⁹⁸, tokio turto, į kurį nuosavybės teisė įgyjama ir po turto įkeitimo galimybę¹⁹⁹, ir įkeitimo, kuris leistų perleisti turtą tretiesiems asmenims, vykdant įprastą komercinę veiklą, galimybę²⁰⁰. Naujos redakcijos 4.202 straipsnis taip pat numato turtinių kompleksų įkeitimą, tačiau esminis skirtumas nuo įmonės hipotekos čia yra tai, kad pagal šį straipsnį įkeičiami išimtinai tik kilnojamieji daiktai. Išieškojimui iš turtinio komplekso taip pat taikomos išieškojimo iš įmonės hipotekos normos. Doktrinoje analizuojamos turtinių kompleksų įkeitimo ypatybės, pabrėžiant šias turtinių kompleksų savybes, būdingas tiek įmonės hipoteka įkeistiems objektams, tiek įkeistiems turtiniams kompleksams: a) turtinio komplekso sudėtis yra nuolat kintanti, tačiau turtinis kompleksas išlaiko jam būdingas savybes ir tapatybę; b) daiktinės teisės sekimo paskui daiktą savybė galioja tik iš dalies – hipotekos ar įkeitimo objektu esantį turtą perleidus trečiajam asmeniui, šiam turtui hipoteka ar įkeitimas baigiasi; c) turtinių kompleksų hipoteka ar įkeitimas galioja ir būsimam turtui, kuris bus įgytas ateityje. Tam tikrų savo esme kilnojamųjų daiktų pripažinimas hipotekos objektais nulemtas to, kad įkeičiant šiuos objektus jie visuomet išlieka valdomi įkaito davėjo ir yra naudojami paskolai gražinti²⁰¹ (prievolei įvykdyti) reikalingų lėšų uždirbimui.

¹⁹⁷ SMALIUKAS, A. et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Ketvirtoji knyga. Daiktinė teisė. XI skyrius. Hipoteka*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 49.

¹⁹⁸ UNCITRAL, *Security interests. Current activities and possible future work. Report of Secretary-General*. A/CN.9/475, 2000, p. 13. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V00/536/57/PDF/V0053657.pdf?OpenElement>>

¹⁹⁹ UNCITRAL. *Possible future work in the security interests*. A/CN.9/496, 2001, p. 4. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V01/828/25/PDF/V0182825.pdf?OpenElement>>.

²⁰⁰ *Ibid.*, p. 9.

²⁰¹ BARANAUSKAS E. et al. *Daiktinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 265.

Kaip pagrindinis įmonės hipotekos ypatumas išskiriamas specifiškumo reikalavimo netaikymas – įmonę sudarantis turtas neturi būti individualizuotas, jo sudėtis gali kisti ir esant nustatytai hipotekai²⁰². Hipoteka nustatoma ne tik esamam bet ir būsimam, ateityje įgytam turtui, kuris galbūt hipotekos nustatymo metu dar nėra žinomas, taip pat ir nematerialiam turtui ir iš skolininko veiklos atsirandančias reikalavimo teisėms²⁰³. Nėra draudimo disponuoti turtu, įkeistu pagal hipotekos taisykles, perleidus hipoteka įkeistą turtą sąžiningam trečiajam asmeniui, hipoteka pasibaigia ir atsiranda naujai įgytam turtui nuo įgijimo momento. Į įmonės sudėtį įeinančio turto areštas ar ankstesnis įkeitimas netrukdo nustatyti įmonės hipotekos, tačiau tokiu atveju asmuo, kurio naudai nustatytas turto areštas, o ne įmonės hipotekos kreditorius turi pirmumo teisę išieškoti iš to konkretaus daikto²⁰⁴.

Remiantis bendrosiomis hipotekos nuostatomis, hipotekos objektu gali būti ir nekilnojamojo daikto dalis. Tai reiškia, kad, atsižvelgiant į kreditoriaus bei skolininko interesus, reikalavimų dydį, galima įkeisti ir dalį įmonės, o ne nustatyti hipoteką visai įmonei. Tačiau taip pat gali kilti klausimas, kaip kvalifikuoti tokį įkeitimą – kaip turtinio komplekso, ar įmonės hipoteką, kadangi įkeičiama ne visa įmonė kaip turtinis kompleksas, o tam tikra turto grupė. Doktrinoje siūloma įmonės hipotekos sandoryje nurodyti, kad turtas įkeičiamas pagal įmonės hipotekos taisykles ir įkeičiamos tik konkrečios įmonės valdomos turto grupės arba turtas, susijęs su konkrečia įmonės veikla, kurią galima identifikuoti kaip savarankišką teisių ir pareigų kompleksą²⁰⁵. Tai turi būti padaroma įmonės inventorizavimo akte – privalomame įmonės hipotekos sandorio priede, kuriame įvardinamos hipotekos objektu esančios turto grupės ar rūšys. Pažymėtina, kad turto inventorizavimo akte įkeičiama turtą galima nurodyti ir neiginiu – nurodoma įmonės hipoteka įkeičiamo turto grupė ir konkretūs daiktai ar turto rūšys, kurie nėra įkeisti įmonės hipoteka²⁰⁶. Situacijos, kuomet įkeičiama dalis kilnojamojo įmonės turto, kai iš esmės galima nustatyti ir įmonės hipoteką, ir turtinių kompleksų įkeitimą, yra kritikuojamos kaip nenuoseklios, jas siūloma spręsti perkeliant turtinių kompleksų įkeitimo nuostatą prie įmonės hipotekos nuostatų ir tokį turtinį kompleksą įvardinant kaip dalies nekilnojamojo daikto įkeitimą pagal įmonės hipotekos taisykles²⁰⁷, tokiu atveju įkeičiant įmonę, toks įkeitimas apims ir minėtąjį turtinį kompleksą.

²⁰² SMALIUKAS, A. et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Ketvirtoji knyga. Daiktinė teisė. XI skyrius. Hipoteka*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 51.

²⁰³ *Ibid.*, p. 50-51.

²⁰⁴ *Ibid.*, p. 51.

²⁰⁵ *Ibid.*, p. 52.

²⁰⁶ *Ibid.*, p. 52.

²⁰⁷ VIŠOCKYTĖ, D. *Hipotekos ir įkeitimo reforma: iššūkiai ir galimybės*. Magistro darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 60.

Svarbus reikalavimas, esantis būtina sandorio sąlyga – įmonės hipotekos objekto vertės nurodymas įmonės hipotekos sandoryje, šalis privalo fiksuoti įkeičiamo objekto būklę. Objekto vertė nustatoma šalių susitarimu, įvertinant turtą ar kitais būdais. Pažymėtina, kad turto vertinimas nėra privalomas pagal Civilinį kodeksą. Toks reikalavimas nustatomas tam, kad kreditoriaus prašymo išduoti vykdomąjį raštą atveju, notaras nuspręstų, ar tenkinti tokį prašymą tuo pagrindu, kad hipotekos objekto vertė sumažėjo daugiau nei trisdešimt procentų, kaip numatyta CK 4.196 str. 1d. 4 p. Todėl hipotekos davėjo pareiga yra užtikrinti, kad įmonės vertė nesumažės tol, kol galios hipoteka.

Dar viena Civilinio kodekso naujovė, atsiradusi po reformos – speciali skolos išieškojimo iš įmonės hipoteka įkeisto turto tvarka. Atsiranda galimybė hipotekos kreditoriui arba jo paskirtam asmeniui administruoti skolininko turtą. Tokia galimybė iš esmės panaši į Vokietijos teisėje įtvirtintą *Sicherungsübereignung* kuomet kreditorius tampa skolininko įmonės savininku, o atgavęs skolą, privalo įmonę gražinti buvusiam savininkui tuo, kad hipotekos kreditoriui suteikiama galimybė tvarkyti skolininko turtą. Tai vienas iš šios hipotekos rūšies ypatumų²⁰⁸ – kitaip nei bendruoju skolos išieškojimo iš įkeisto turto atveju, pirmiausia kreditorius turi įvertinti, ar nėra galimybės patenkinti reikalavimus naudojant turto administravimo institutą, antstoliui pradėjus priverstinio išieškojimo iš hipoteka įkeisto turto institutą.

CK 4.192¹ straipsnis pažymi, kad turto administratorius neperima įmonės valdymo organų funkcijų, tačiau jo nurodymai dėl įmonės hipoteka įkeisto įmonės turto valdymo, naudojimo, disponavimo yra privalomi valdymo organų nariams, o tai reiškia, kad kreditoriui suteikiama visiška laisvė daryti sprendimus, susijusius su įmonės turtu – jį parduoti, nuomoti, atlikti kitus veiksmus. Tokia nuostata įtvirtinta siekiant išvengti galimo piktnaudžiavimo ir turto iššvaistymo. Analizuojant ABĮ 34 str. nurodytą valdybos kompetenciją, matyti, jog viena iš valdybos funkcijų – sprendimų dėl ilgalaikio turto, kurio balansinė vertė didesnė kaip 1/20 bendrovės įstatinio kapitalo, investavimo, perleidimo, nuomos, hipotekos ir įkeitimo priėmimas. Todėl negalima visiškai teigti, jog turto administratorius neperima dalies valdymo organų narių funkcijų, kadangi jis gali duoti nurodymus, privalomus valdymo organų nariams, priimti sprendimus dėl įmonės hipoteka įkeisto turto, o sprendimai dėl įmonės turto yra valdymo organų funkcijų dalis, taip iš dalies apribojami valdymo organų narių veiksmai. Tačiau jei nustatoma, kad toks turto administravimas nėra tikslingas ekonomiškai arba hipotekos objektas yra ne visa įmonė, o tik jos dalis, kreditorius gali reikalauti parduoti turtą iš varžytinių. Taip pat svarbūs tie atvejai, kai įmonę įkeičia neribotos atsakomybės juridinis

²⁰⁸ *Ibid.*, p. 107.

asmuo – kai įkeisto turto, šiuo atveju, įkeistos įmonės, turto nepakaks turimiems įsipareigojimams įvykdyti, išieškojimas bus nukreipiamas į tokio juridinio asmens dalyvio turtą.

Svarbus įtvirtintas reikalavimas yra tas, kad kreditorius (turto administratorius) gali kreiptis į antstolį dėl visos įmonės (ne dalimis) pardavimo tais atvejais, kai paaiškėja, jog iš administruojamo įkeisto įmonės turto gaunamų pajamų neužtenka patenkinti hipoteka užtikrinto reikalavimo. Tokia įmonės pardavimo kaip turtinio komplekso nuostata apsaugo įmonę nuo nepagrįsto išardymo, svarbi kreditorių interesų pusiausvyros išlaikymui, suteikiama pirmenybė įmonės kaip turtinio komplekso, vientiso objekto, toliau galinčio tęsti ekonominę veiklą ir kurti vertę, išsaugojimui, atitinka turtinio komplekso teisinio nedalumo požymį. Ir tik jei nustatoma, jog ekonomiškai įmonę kaip visą turtinį kompleksą nėra tikslinga, galima kreiptis į antstolį dėl turto pardavimo dalimis.

Rusijos Civilinio kodekso 132 str. 2 d.²⁰⁹ numato įmonės hipotekos galimybę, o Rusijos Federacijos Hipotekos įstatymas²¹⁰ reglamentuoja įmonės hipoteką. Įkeisto hipoteka turto savininkui, kaip ir Lietuvos teisėje, nuosavybės teisė į daiktą išlieka, o įkeistas daiktas neperduodamas hipotekos kreditoriui. Skolininkui neįvykdžius hipoteka užtikrintų įsipareigojimų, hipotekos kreditorius turi teisę patenkinti savo reikalavimą iš įkeisto turto. Tačiau Rusijos Hipotekos įstatymas numato gan griežtus reikalavimus norint nustatyti įmonės hipoteką – reikalaujama sudaryti įkeičiamo turto sąrašą, sudaryti privalomus priedus – įmonės inventorizacijos aktą, balansą, nepriklausomo auditoriaus išvadą dėl įmonės vertės ir sudėtinių dalių, kas pažymėtina, nėra nustatyta Lietuvos Civiliniame kodekse. Įmonę kaip turtinį kompleksą Rusijoje galima įkeisti tais atvejais, kai įvykdytinios prievolės vertė yra mažiausiai pusė įmonės vertės ir kurios įvykdymo terminas yra ne anksčiau kaip po vienerių metų. Įkeistą įmonę toliau valdo įmonės savininkas, galintis disponuoti kilnojamaisiais daiktais, įmonės sudėtis nuolat kinta, o tai paaiškinama tuo, jog įmonė yra nuolat veikiantis kompleksas, todėl tai yra būtina.

Įmonės hipotekos įkeitimo įtvirtinimas Civiliniame kodekse buvo svarbus ir reikalingas žingsnis Lietuvos civilinėje teisėje. Atsižvelgiant į įmonės kaip turtinio komplekso savybes, jos elementų kintamumą ir nepastovumą, buvo nustatyta atskira sutartinės hipotekos rūšis, su

²⁰⁹ The Civil Code of the Russian Federation (Rusijos Federacijos civilinis kodeksas) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com/>>.

²¹⁰ Law on the Russian Federation of Mortgage. No. 102-FZ (Rusijos Federacijos hipotekos įstatymas) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ebrd.com/downloads/legal/core/ruslom.pdf>>.

tik jai būdingomis nuostatomis ir reglamentavimu, speciali skolos išieškojimo tvarka iš įmonės hipoteka įkeisto turto, o tai patvirtina įmonės kaip civilinės apyvartos objekto ypatingumą.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Išanalizavus ir ištyrus nacionalinės teisės aktus bei doktriną, pastebėta, kad nors Civilinio kodekso 1.110 straipsnyje ir įtvirtintas įmonės kaip turtinio komplekso apibrėžimas, tačiau kituose kodekso straipsniuose bei nacionalinės teisės aktuose terminas „įmonė“ vartojamas bent keliomis reikšmėmis – ne tik civilinių teisių objektui apibrėžti, bet ir apibūdinti civilinių teisinių santykių subjektą ar visų rūšių, tiek viešuosius, tiek privačius juridinius asmenis. Tyrimo metu nustatyta, kad susiklosto unikali šiam civilinės apyvartos objektui būdinga situacija, kai tas pats terminas yra vartojamas tiek civilinių apyvartos objektui, tiek civilinės apyvartos dalyviui apibūdinti ir toks termino daugiaprasmiškumas neleidžia priimti tvirtos vienareikšmiškos pozicijos, kaip suvokiama įmonė Lietuvoje.
2. Įmonė kaip turtinis kompleksas suvokiama kaip sudėtingas kompleksiškas ekonominis-teisinis reiškinys, kuris išskirtinis tuo, jog ją sudaro įvairiausi kiti skirtingi civilinės apyvartos objektai – įmonė yra turto, turtinių santykių, materialių ir nematerialių elementų visuma, joje telpa tiek kilnojamieji, tiek nekilnojamieji daiktai, skolos, reikalavimo teisės, turtinės teisės, kurie pajungti vieningam tikslui – veiklos vykdymui. Įmonę kaip turtinį kompleksą yra ganėtinai nelengva apibrėžti, registruoti, todėl svarstytinas nekilnojamojo daikto teisinio režimo įmonei nustatymas. Dėl šio civilinės apyvartos objekto kompleksiškumo disponavimas ja yra labai specifinis – įmonės kaip civilinės apyvartos objekto ypatingumas, jos sudėtingumas reikalauja atskiro specialaus reglamentavimo.
3. Įmonės pirkimo-pardavimo sandoris, kaip disponavimo įmone būdas, yra ganėtinai specifinis ir sudėtingas nuosavybės teisės į civilinės apyvartos objektą įgijimo būdas, kuriam įstatymo taikomas notarinės formos, specialių sutarties priedų reikalavimas, trečiųjų asmenų dalyvavimas, kreditorių informavimas apie sandorį, praktikoje sandoriui būdinga gana ilga ikisutartinių santykių stadija. Šie ypatumai leidžia apsaugoti pirkėjo ir kreditorių interesus, kadangi yra atskleidžiama svarbi informacija apie įmonę ir užtikrinami kreditorių reikalavimai, tačiau antra vertus, tai gali atgrasyti šalis nuo šio sandorio sudarymo, kadangi sudėtingos procedūros reikalauja didelių laiko ir finansinių išteklių. Dėl šių priežasčių verslo perleidimo atveju subjektai labiau suinteresuoti rinktis paprastesnį ir laiko bei mažiau lėšų reikalaujantį verslo perleidimo būdą – akcijų (dalių) pirkimą-pardavimą.
4. Įmonės nuomos sutartis savo esme gali būti laikoma laikinu verslo perleidimu, šis institutas ypatingas itin plačiomis nuomininkui suteikiamomis teisėmis bei specialiomis pasekmėmis dėl rašytinės formos reikalavimo nesilaikymo, kurios taikomos tik tuo atveju,

jei tai nepažeis kitų asmenų interesų. Sudarant įmonės nuomos sutartį taip pat privaloma kreditorių informavimo procedūra, kuri vėlgi virsta skolų apmokėjimo procesu ir tai neskatina sudaryti tokio sandorio, todėl siūlytina įstatymų leidėjui apsvarstyti tokį reikalavimą ir įtvirtinti paprastesnes kreditorių informavimo procedūras. Įmonės hipotekos įtvirtinimas Civiliniame kodekse įvardinamas kaip viena svarbiausių kodekso reformų nuo pat jo priėmimo. Atsižvelgiant į įmonės kaip turtinio komplekso savybes, jos elementų kintamumą ir nepastovumą, buvo nustatyta atskira sutartinės hipotekos rūšis, su tik jai būdingomis nuostatomis ir reglamentavimu – specialia skolos išieškojimo tvarka iš įmonės hipoteka įkeisto turto, kuria, be kita ko, siekiama apsaugoti įmonę nuo nepagrįsto išardymo, plačiomis disponavimo įkeistu turtu galimybėmis. Tačiau svarstyti, kad tokios hipotekos rūšies įtvirtinimas savo esme ir procedūromis iš esmės yra tapatus turtinių kompleksų įkeitimui, ypač tais atvejais, kai įmonėje nėra nekilnojamųjų daiktų.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Teisės norminiai aktai

Tarptautiniai teisės aktai:

- 1.1. Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. *Oficialusis leidinys C 326*, 26/10/2012 p. 0001 – 0390 [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT&qid=1457702548047&from=LT>>.
- 1.2. 2001 m. kovo 12 d. Tarybos Direktyva 2001/23/EB dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių, verslo arba įmonių ar verslo dalių perdavimo atveju, suderinimo. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32001L0023&from=LT>>.
- 1.3. Commission recommendation of 6 May 2003, 2003/361/EC concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises (Komisijos 2006 m. gegužės 6 d. rekomendacija 2003/361/EC dėl mikro, smulkių ir vidutinių dydžių įmonių apibrėžimo) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. sausio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:124:0036:0041:en:PDF>>>.

Nacionaliniai teisės aktai:

- 1.4. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 102-2094.
- 1.5. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatymas, *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 100-2261.
- 1.6. Lietuvos Respublikos smulkiojo ir vidutinio verslo plėtros įstatymas. *Valstybės žinios*, 1998, nr. 109-2993.
- 1.7. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 64-1914.
- 1.8. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.
- 1.9. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 31-1010.

- 1.10. Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 31-1012.
- 1.11. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 64-2569.
- 1.12. Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 112-4491.
- 1.13. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 1.74, 1.105 ir 6.871 straipsnių pakeitimo įstatymas, TAR, 2014-09-23, Nr. 12715.
- 1.14. 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *LTSR įstatymų sąvadas*, 1964.
- 1.15. Lietuvos Respublikos įmonių įstatymas. *Žinios*, 1990, nr. 14-395.
- 1.16. Lietuvos Respublikos firmų vardų įstatymas, *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 63-2060.

Užsienio valstybių teisės aktai

- 1.17. Code de Commerce (France) (Prancūzijos komercinis kodeksas) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 22 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.legifrance.gouv.fr/Traductions/en-English/Legifrance-translations>>.
- 1.18. Law on the Russian Federation of Mortgage. No. 102-FZ. (Rusijos Federacijos hipoteko įstatymas Nr. 102-FZ) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ebrd.com/downloads/legal/core/ruslom.pdf>>.
- 1.19. The Civil Code of the Russian Federation (Rusijos Federacijos civilinis kodeksas) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-civil-code.com/>>.
- 1.20. Unternehmensgesetzbuch (UGB) (Austrijos įmonių kodeksas) [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 17 d.]. Prieiga per internetą: <[https://www.jusline.at/Unternehmensgesetzbuch_\(UGB\).html](https://www.jusline.at/Unternehmensgesetzbuch_(UGB).html)>.

Travaux préparatoires:

- 1.21. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.84, 3.85, 4.170, 4.171, 4.172, 4.173, 4.174, 4.175, 4.176, 4.177, 4.178, 4.179, 4.180, 4.181, 4.183, 4.184, 4.185, 4.186, 4.187, 4.188, 4.189, 4.190, 4.191, 4.192, 4.193, 4.196, 4.197, 4.199, 4.201, 4.204, 4.206, 4.207, 4.209, 4.210, 4.211, 4.212, 4.213, 4.214, 4.216, 4.219, 4.221, 4.223, 4.224, 4.226, 6.165, 6.414, 6.418, 6.445 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei 4.187 straipsnio pripažinimo

netekusiu galios įstatymo projektas. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016-03-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/dok/CK384.pdf>>.

1.22. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 4.170, 4.171, 4.172, 4.174, 4.175, 4.176, 4.177, 4.178, 4.179, 4.180, 4.181, 4.183, 4.184, 4.185, 4.186, 4.188, 4.189, 4.190, 4.191, 4.192, 4.196, 4.197, 4.199, 4.201, 4.206, 4.207, 4.209, 4.210, 4.211, 4.212, 4.214, 4.216, 4.219, 4.221, 4.223, 4.224, 4.226 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016-03-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.tm.lt/dok/CKprojektas2.pdf>>.

2. Specialioji literatūra

2.1. ABRAMAVIČIUS, A., MIKĖLĖNAS, V. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1998.

2.2. AMBRASIENĖ, D. *et. al. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis*. Vilnius: LTU Leidybos centras, 2004.

2.3. BARANAUSKAS E. *et. al. Daiktinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.

2.4. BARANAUSKAS, E. *Įkeitimo teisinis reguliavimas: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai: teisė (01S), Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.

2.5. BITĖ, V. *Akcijų pirkimo-pardavimo pripažinimas verslo perleidimu: diagnostavimo kriterijai ir reikšmė akcijų pardavėjo atsakomybei. Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.

2.6. BITĖ, V. *Sutartinių garantijų verslo pardavimo sutartyje prigimtis ir teisinis vertinimas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.mruni.eu/upload/iblock/6ed/8_bite.pdf>.

2.7. BITĖ, V. *Uždarnosios bendrovės akcijų pardavimas kaip verslo perleidimo būdas: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai: teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.

2.8. ČEPAS, A., *et. al. Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė. Mokslo tyrimas*. Vilnius: Teisės institutas, 2005.

2.9. JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. *Įmonė kaip civilinių teisių objektas: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.

- 2.10. KIRŠIENĖ, J., KERUTIS, K. Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
- 2.11. MIKĖLĖNAS, V., et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga: Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
- 2.12. MIKĖLĖNAS, V. et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2001
- 2.13. MIKĖLĖNAS, V. et. al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003.
- 2.14. MIKĖLĖNAS, V. *Sandorių notarinės formos nustatymo Lietuvos civilinėje teisėje kriterijai ir reikšmė: lyginamasis aspektas. Notariatas*, Nr. 2/2007, Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2007.
- 2.15. MIZARAS, V. *Atskirų nuomos sutarčių rūšys. Tezės. Iš Prievolių teisė II*, p. 37. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.vu.lt/tf/v.mizaras/wp-content/uploads/2013/10/Nuomos_sutartys_II-dalis1.pdf>.
- 2.16. MIZARAS, V. et. al. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009.
- 2.17. MIZARAS, V. *Prievolių teisė II. Atskirų pirkimo pardavimo sutarčių tezės*. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://web.vu.lt/tf/v.mizaras/wp-content/uploads/2015/02/Pirkimas-pardavimas_atskiros-sutartys_v1docx.pdf>.
- 2.18. PETRAUSKAITĖ, D. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Ketvirtoji knyga. Daiktinė teisė. XI skyrius. Hipoteka (2)*. Vilnius: Justitia, 2004, Nr. 1 (49)
- 2.19. PILIPAITĖ, R. *Įmonės pirkimas-pardavimas kaip verslo įsigijimo būdas. Juristas*. Vilnius: Pačiolis, 2005.
- 2.20. SMALIUKAS, A. et al. *Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso komentaras. Ketvirtoji knyga. Daiktinė teisė. XI skyrius. Hipoteka*. Vilnius: Justitia, 2013.
- 2.21. STANISLOVAITIS, R. *Komercinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2005.
- 2.22. ŠATAS, J. *Komercinės teisės subjektai*. Kaunas: Technologija, 1998.
- 2.23. TAMINSKAS, A. in *Civilinė teisė*. Kaunas: Vijusta, 1997.
- 2.24. TRUSKAITĖ, J. *Komercinių žmonių teisinės apsaugos problemos: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S)*, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009, p. 53.
- 2.25. VIŠOCKYTĖ, D. *Hipotekos ir įkeitimo reforma: iššūkiai ir galimybės*. Magistro darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012

2.26. WONNACOTT P., WONNACOTT, R. *Mikroekonomika*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 1998.

Specialioji užsienio literatūra:

- 2.27. BEBR, G. *The concept of enterprise under European Communities: legal effect of partial integration*. 1961 [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 5 d.]. Prieiga per internetą <
<http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2886&context=lcp>>.
- 2.28. BEIG, D. *Austria – the Reform of Commercial Law*. European Review of Contract Law, 2007. [interaktyvus] [žiūrėta: 2016 m. vasario 17 d.]. Prieiga per internetą: <
<https://www.deepdyve.com/search?query=austria+the+reform+of+commercial>>.
- 2.29. BEINERT, D. *Corporate Acquisitions and Mergers in Germany*. 3rd ed. The Hague: Kluwer Law International, 2000.
- 2.30. BEISEL, D., KLUMPP, H.H. *Der Unternehmenskauf*. München: Verlag C. H. Beck, 2003.
- 2.31. BIONDI, Y. *The Governance and Disclosure of the Firm as an Enterprise Entity* [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <
<http://ssrn.com/abstract=2231340>>.
- 2.32. COASE, R. *The Nature of the firm* [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <
<http://www.jstor.org/stable/pdf/2626876.pdf?acceptTC=true>>.
- 2.33. DAVIES, P. L. *Gower and Davies' principles of modern company law*. London: Sweet & Maxwell, 2003.
- 2.34. GHEORGHE, C. *New Concepts in Romanian Private Law: the Enterprise*, 2012, p. 317. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. kovo 11 d.]. Prieiga per internetą: <
<https://www.cceol.com/search/article-detail?id=224534>>.
- 2.35. HONDIUS, E. *et. al. Sales (Principles of European Law)*. Volume 6. München: Sellier. European Law Publishers, 2008.
- 2.36. JENSEN, M. C., MECKLING W.H. *Agency costs and the theory of the firm*. Journal of financial economics 3. Amsterdam: North-Holland Publishing Company, 1976.
- 2.37. JINORIA, K. *The definition of business enterprise overview of legal and economic approaches*. European Scientific Journal, November, 2014.
- 2.38. REED LAJOUX, A., ELSON, C.M. *The art of M&A. Due diligence*. McGraw, 2011.

- 2.39. RAISER, T. *The Theory of Enterprise Law in the Federal Republic of Germany*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 11 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/840186?seq=1#page_scan_tab_contents>.
- 2.40. SHERMAN, C. P. *Roman Law in the Modern World*. Vol II. New York: The Lawbook Exchange, Ltd., 2010.
- 2.41. UNCITRAL. *Possible future work in the security interests*. A/CN.9/496, 2001, p. 4. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V01/828/25/PDF/V0182825.pdf?OpenElement>>.
- 2.42. UNCITRAL, *Security interests. Current activities and possible future work. Report of Secretary-General*. A/CN.9/475, 2000, p. 13. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/V00/536/57/PDF/V0053657.pdf?OpenElement>>.

3. Teismų praktika:

- 3.1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje A. K. v. L. K., Nr. 3K-3-445/2001.
- 3.2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Reklamos laikraštis“ v. UAB „Vilniaus skelbimai“, UAB „Norekso valdos“ Nr. 3K-3-6/2008.
- 3.3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Išlaužo žuvis“ v. G.S. ir R.G., Nr. 3K-3-65/2009.
- 3.4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje M. įmonė „Mejota“ v. R. A. G., Nr. 3K-3-69/2014.
- 3.5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje R.J. v. M.S., A.A., Nr. 3K-3-26-686/2015.
- 3.6. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Ūkio banko investicinė grupė“ v. G.B. Nr. 2A-200/2005.
- 3.7. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Katranga“ v. UAB „KRS“, Nr. 2A-362/2008
- 3.8. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 14 d. nutartis civilinėje byloje A.J. v. antstolė Lina Ugnė Dzikienė, Nr. 2S-1100-109/2009.

Užsienio teismų praktika:

- 3.9. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1975 m. lapkričio 12 d. nutartis Nr. VIII ZR 142/74.
- 3.10. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo 1980 m. birželio 2 d. nutartis Nr. VIII ZR 64/79.

4. Kita informacija:

- 4.1. BARTKUS, G. in *Bendrovių teisė*. 2015 m. gegužės 22 d. paskaita [Nepublikuota].
- 4.2. Lietuvos statistiko departamento Oficialiosios statistikos portalas. Veikiantys ūkio subjektai 2016 metų pradžioje. [interaktyvus]. [žiūrėta: 2016 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=8f6e7e35-5730-4eb5-ae12-4866a9aff401>>.

SANTRAUKA

2001 m. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas tarp civilinės apyvartos objektų numatė ir įmonę kaip turtinį kompleksą. Tačiau specifinis sandorių, kurių dalykas įmonė, reglamentavimas, nepakankamas kiekis tokių reglamentavimą aiškinančios doktrinos ir teismų praktikos bei nevienodas įmonės termino suvokimas yra dalis priežasčių, lemiančių retą šio instituto taikymą praktikoje. Darbe siekiama išsiaiškinti įmonės kaip civilinės apyvartos objekto specifinį pobūdį ir bruožus bei sandorių, tiesiogiai nustatytų Civiliniame kodekse, kurių objektas – įmonė kaip turtinis kompleksas, reglamentavimo ypatumus.

Pirmoje darbo dalyje siekiama išanalizuoti ir nustatyti įmonės sąvokos vartojimo tendencingumą nacionalinėje teisėje bei tai, kaip suvokiama įmonė ir užsienio šalių teisėje. Atskleidžiami įmonės kaip turtinio komplekso požymiai, svarstoma, kokie elementai gali sudaryti įmonę bei kokie yra jų ypatumai, nagrinėjamas įmonei taikomo nekilnojamojo daikto režimo pagrindumas. Trumpai apžvelgiama verslo perleidimo samprata bei verslo perleidimo būdai, antroje darbo dalyje lyginant įmonės pirkimą-pardavimą su akcijų pirkimu-pardavimu, svarstant galimybę tam tikrais atvejais kvalifikuoti akcijų pirkimo-pardavimo sandorį įmonės pirkimu-pardavimu, siekiama išsiaiškinti, kokios priežastys lemia vieno ar kito sandorio pasirinkimą. Analizuojami įmonės pirkimo-pardavimo sutarties bruožai bei ypatingas kreditorių teisių apsaugos mechanizmas. Trečioje darbo dalyje tiriami įmonės nuomos bei įmonės įkeitimo hipoteka sandoriai bei jų ypatumai, probleminiai su įmonės nuoma susiję klausimai, vertinamos 2012 m. įsigaliojusių normų, numatančios įmonės hipoteką, pagrindumas ir galima nauda praktikoje.

SUMMARY

Civil Code of the Republic of Lithuania, which came into force in 2001, provided an enterprise as an asset complex among other objects of civil turnover. However, a complex regulation of transactions, that have an enterprise as their object, insufficient amount of existing doctrine and case law regarding this issue, the diversity in perception of the term „enterprise“ are some of the reasons, causing the rare application of this institute in practice. The aim of the thesis is to determine specific nature and features of an enterprise as an object of the civil turnover, the peculiarities of transactions that have an enterprise as their object, which are directly stated in Civil Code.

First part of the thesis is aimed at analysing and determining the tendency of using the term „enterprise“ in national law and how the term „enterprise“ is perceived in other countries. Also, the features of asset complex are disclosed, the elements, which constitute the enterprise and their main issues are analysed, the validity of immovable object status is studied. The concept of business transfer and the ways of transferring business are discussed briefly, comparing the transactions of asset deal and share deal in the second part of the thesis, considering a possibility to determine share deal as an asset deal in practice, seeking to point the causes determining the choice of these transactions. The third part of thesis examines the lease of enterprise and the mortgage of enterprise and their peculiarities, the issues that arise in regulation of the lease of enterprise, the validity and benefit of the regulation of mortgage of enterprise which came into force in 2012.